

SOBOTNA PRILOGA

Politika kot boj do iztrebitve

Predsedniška palača se je sredi pravkar končanega tedna odločila za skrajno zavratno potezo, zaradi katere utegne slovenska politika pasti s tečajev. Po povodni istih odprtih pism in podobnih intimnih izjav za javnost, s pomočjo katerih so zadnje mesece med seboj občevali najvidnejši slovenski politiki – in tisti, ki mislijo, da to so –, je predsedstvo republike na zadnje odprto pismo obrambnega ministrstva odgovorilo s čisto prozaičnim in neekshibicionističnim zaprtim pismom.

Ne gre toliko za to, da nas hoče predsedniška palača spraviti ob vsele večere, ki nam jih je pozivil politični ekshibicionizem nekaterih nam še posebej dragih politikov: pismo, s katerim gospodu Rupanu ni uspelo vzpostaviti partnerskega dialoga z gospodom Kučanom, pa odprto pismo šesterece, na katerega se je predsedstvo končno le odzvalo, in vse, kar je še odprtega sledilo. V tujini občujejo politiki med seboj veliko manj hrupa in predvsem manj ekshibicionistično, toda v tujini je težanje na kavču pri psihiatru tako običajna zadeva, kot je denimo čiščenje zob. Pri nas je očitno drugače, zato se odprtim pismom ne bi smeli nepremišljeno odreči. Se vedno je namreč bolje, da se ekshibicionizem sublimira po tej poti, to je z razkazovanjem na odprti politični sceni, kot pa da naši politiki tekajo po parkih in z odprtimi razporki strašijo mladoletnice – če sploh imajo s čim in če je v tem stoletju razsvetljene spolnosti kaj takega sploh mogoče. Gre skratka tudi za to, da imajo odprta pisma pomembno terapevtsko funkcijo in tega v predsedniški palači, ki je reden adresat odprtih pism, tudi ne bi smeli sebično spregledati.

Bitka med obema političnima elitama – med tisto, ki preteklosti ne demonizira in hoče ostati na (reformirani) leviči, in ono, ki je s pozicije štipendistov prejšnje oblasti, pardon, režima in pozicije »mojega najljubšega partijskega sekretarja« brez posebnih težav z lastno vestjo preskočila v »novo stvarnost« – se nadaljuje, njen izid pa je slej ko prej negotov. Po decembrskih volivah je politika bolj kot kdaj prej

skrčena na soočanje s sovražniki, volilno telo pa vse bolj prevzema občutek, da so nanj in na celoto – sestavljanje delujočega političnega sistema, oživljanje gospodarstva, odpiranje delovnih mest in socialna varnost – pozabili. Razen odprtih pism razgiba sem ter tja duhove še kak politični goljuf, ki skuša ljudi prepričati, da bodo vse težave vkraj, ko bomo opravili s komunisti, ki pa jih ne zna prav definirati, ker je po vsej verjetnosti v preteklosti tudi sam sklepal kompromise z njimi, in da bo brezposelnosti na mah konec, če bomo čez mejo pregledali vse, ki niso rojeni v Sloveniji (po možnosti tudi zadnje še živeče primorske in koroške begunce).

Težave zaradi degeneracije politike niso samo slovenske. Nemški predsednik Richard von Weizsäcker se je kot visoka moralna inštanca nedavno tega z ostrimi besedami lotil podobne redukcije politike na golo obračunavanje s sovražniki in je nemške politike okrcal kot ljudi, ki se spoznajo na vse, strokovno in specialistično podkovani pa so le, kadar je treba obračunavati s političnimi nasprotniki. Kar nas po tej plati razlikuje od ZRN, zatorej ni težnja po redukciji politike na obračunavanje z nasprotniki, marveč kronično pomanjkanje kritičnega aparata, ki bi obanu pomagalo ločevati zrnje od plev, pravo politiko od praznega političnega petelinjenja, skrb za celoto od sebičnega boja za oblast, skrb za skupno blaginjo pa od spopada za privilegije.

V pedagoškem procesu, ki naj bi človeku z ulice pomagal ustvariti ustrezno kritični pogled na politične procese in politike, so sredstva javnega obveščanja z redkimi izjemami pogrnili, kot so dolga in široka. Prva napaka se je zgodila že tedaj, ko je zavladalo evforično prepričanje, da bodo politiki v demokraciji že sami po sebi čisto drugačni, kot so v diktaturi. Sami po sebi so politiki v diktaturi in demokraciji isti ljudje z istimi slabostmi in o tem učinkovito pričajo tudi pedigriji tistih naših politikov, ki so v drncu in brez strahu zapustili »režim«, ki jim je s štipendijami omogočil udoben studij, naredil iz njih najljubše partij-

ske sekretarje in jim zaupal delovne naloge na točkah, kjer je zaposloval le »naše«. Diktatura in demokracija se že dve tisočletji razlikujeta po tem, da prva izloča nadzor družbe nad oblastjo in takšen nadzor na vso moč preganja, druga pa vse gradi pravi na takšnem nadzoru. Psovka idiot je starogrškega izvora in pomeni učiti. Jurgen Seiferl, ki je dolga leta poučjeval politične vede na univerzi v Hannoveru, je nedavno tega – v zvezi z Weizsäckerjevo kritiko nemške politične scene – ugotovil, da so politične vede in mediji to nalogo kar predolgo zanemarjali, delno zato, ker so tudi politologi in časnikarji v veliki meri postali sotorilci in redukciji politike na obračunavanje s sovražnikom. Tisti, ki ima na neko vprašanje drugačen odgovor, pri tej redukciji ni politični nasprotnik, marveč je sovražnik, ki ga je treba potolči za vsako ceno, ne glede na tehnost njegovih argumentov. Demokracijsko sejanje različnih konceptov, ki naj bi prispevali k skupni blaginji, izostane, ostane le še izključujoč all-ali, in sicer ne glede na to, koliko poročelna je pri tem razbita. Ali je slovenski volivec že sposoben povežati dejstva, kot so hrupno odkrivanje gospodarsko-političnih afer, razbijanje VIS in odpiranje dosjejev ter najdoba orožja na mariborskem letališču, z dejstvi, kot so padanje slovenskega ratanga v krogu srednjeevropskih držav, naraščajoče težave pri iskanju kreditnih linij na mednarodnem finančnem trgu in italijansko zavarovanje meja z oboroženimi silami?

Von Weizsäcker je moder mož in prihaja iz družine, ki že nekaj rodov daje državi visoke uradnike. Kljub temu pa njegova kritika sama po sebi ne bo zalaga, četudi se lahko Nemčija zdaj že postavlja z utirjeno kulturo demokracije. Politik že mora zdržati kaj več, kot je takšno karanje. Če že kaj, potem lahko zaleže le nenehno učenje in nenehno razkrivanje smisla in vsebine bojnih strategij političnih strank in njihovih prvakov; le lahko volilno telo pride do tiste zmognosti presojanja, ki iz idi-

ota naredi občana in ki edino lahko učinkovito preprečuje izrojevanje politike v goli boj za oblast ne glede na ceno, ki jo za takšen spopad potem plačuje vsa skupnost. Ta cena pa ni majhna. Deset dni ali nekaj takega je tega, kar smo lahko slišali laskave besede, iz katerih ni bilo moč razbrati samo tega, da sodi Slovenija v srednjeevropski – se pravi eminentno evropski – prostor, marveč tudi to, da je v prvi vrsti držav, sposobnih porušiti nevidni zid, ki je med dvema Evropama nastal v hladni vojni. Priložnost je takšna, da je ne kaže zamujati, in človek bi pričakoval, da se bodo slovenski politiki zakonodajnega in izvršilnega profila zgrnili s počitnic v prestolno mesto in se z vso intelektualno močjo, s katero jih je obdaril bog, lotili nacionalnega projekta vključevanja v tako imenovano zahodno kulturo. Takšen napor ne bi bil nadvse potreben samo zato, ker se v tujini zaradi bližine balkanske politične kulture nenehno obnavljajo dvomi zastran vprašanja, ali res sodimo na evropski parket, marveč predvsem zato, ker se v slovenskem političnem procesu nenehno ponavljajo faze, ki nas vlečejo nazaj v kulturno sfero gazimestanov in jogurtnih revolucij; poziv k čistkam v pravosodju je dober primer za to.

Trenutek je namreč prelomen. Ne gre samo za isto vprašanje, s katerim že nekaj mesecev straši Milan Kučan, za vprašanje, ali bo meja med vojno in mirom v Evropi tekla po slovenskih severozahodnih ali po slovenskih jugovzhodnih mejah. Gre tudi za vprašanje pripadnosti kulturnemu in civilizacijskemu krogu. Samuel P. Huntington, profesor političnih ved na univerzi v Harvardu, je v zadnji številki mesečnika Foreign Affairs, ko je analiziral svet po koncu hladne vojne in nastajanje nove strukture globalnih odnosov, odkril, da poglavite konfrontacije prihodnjega obdobja ne bodo konfrontacije med nacijami, marveč konfrontacije med kulturnimi oziroma civilizacijskimi krogi. Delitve na prvi, drugi in tretji svet, ki so nastali v obdobju hladne vojne, ni več. Prihodnji svet, tako pravi Huntington, bo prežet z medsebojnimi razmerjem med sedmi-

mi ali osmimi kulturnimi krogi: zahodnim, konfucijanskim, japonskim, islamskim, hinduističnim, slovansko-pravoslavnim, latinsko-ameriškim in verjetno afriškimi kulturnimi krogi in vsak od teh predstavlja zaokroženo celoto odnosov in razmerij. Individualizem, liberalizem, konstitucionalizem, človekove pravice, enakost, svoboda, pravna država, demokracija in prosta trgovina so s sebstri, na katere se opira arhitektura zahodne civilizacije; so pa tudi sestavine tiste odločitve za »Evropo«, ki jo je Slovenija dejansko sprejela že v prvi polovici osemdesetih let – v nasprotju s precejšnjim delom »ex-Jugoslavije«, ki je podobno kot drugi civilizacijski krogi te sestavine zahodne civilizacije dojel in jih še dojemata kot diktata.

Huntingtonovi shemi je moč očitati to in ono in seveda bo v prihodnjem obdobju še veliko soočanj znotraj samih civilizacijskih krogov. Toda soočanja so v naravi samega sovnanja med posamezniki v družbi; neizogibna so, vprašanje je le, kako produktivno se razpletajo. To velja tudi za slovensko politiko, katere znaten del – v nasprotju s preostalim zahodnim svetom – se vedno živi v prepričanju, da je svet razdeljen na komuniste in nekomuniste. Če želi slovenska politika svoja protislovja razpletati v resnici produktivno, mora deželo najprej postaviti v zahodni civilizacijski krog in spoštovati njegova pravila igre – in v ta pravila sodi tudi bistro in omikano volilno telo, ki je hitro sposoben kaznovati kršilce pravil. Seveda pa ima slovenska politika na voljo – prosto po Huntingtonu – vsaj še dve možnosti. Lahko se, zavestno ali pa zaradi nesprevidenosti, zaljubljenosti, vase ali kake druge organske napake – prosto po nepozabni Nabolcki – odloči za pripadnost islamskemu ali slovansko-pravoslavnemu ali pa kar kakemu jogurtorevolucionarnemu civilizacijskemu krogu.

Marjan Sedmak

VSEBINA PP poštni predal 29

Mija Repovž
Vedno večji ravs za čedalje manjši hlebec

Radovan Kozmos
John Shalikashvili
Portret tedna 19

Drevo na plazu ali destrukcija brez mask

Fenomen Jansa 20

Mitja Meršol
Slovinci v ameriškem prostoru
Naša podjetje v ZDA

Edo Ravnikar
Umetnije udbodiaspore
Med podjetnostjo in gospodarskim kriminalom 22

Favle Celik
Zastoj taktike
Policija in strokovnost

Veljko Rus
Rojevanje strokovne javnosti 23

Borut Mozečič, Tihomir Makovec
Ubijanje Škocjanskega zatoka
Ali je naša obala dolga 1000 kilometrov?

Damijan Slabe
Komu prodati (pod)povprečnega birokrata?

Privatizacija po zahodnonemško 24

Darjani Košir
Politična reforma caplja za gospodarsko
Rusija dve leti po državnem udaru 25

Branko Gradišnik
Postali smo plakati
Prav nič čaupno

Mojca Držar-Murko
Ta krasni novi svet
Kje se statistično začne starost?

Franc Milosič
Biser z imenom po oblaku
Obnavljanje cerkve na Ptujski gori 26

Marko Zorko
Prisluhni moji tisi!
Med drugim

Mateja Hrastar
Iskalec banalne iskrenosti
Kdo si, Jurij Hudolin?

Šopek, ki zraste iz knjige 27

Blaž Zgaga
Za psa konjederec, za lastnika psihiater?
Neverni psi

Tako mogočen in tako skrit
Robert de Niro

Hudičeva letéča preproga
Afrika 28

Pavel Gantar
Premiki na slovenski desnici

Boris Jež
V krempljih KGB

Mitja Špödl
Kdo spodmakne pručko?
Američan kar tako 32

Sporočilo bralcem

Uredniški kolegij je zaradi čedalje večjega zanimanja bralcev za sodelovanje v rubriki PP 29 in upoštevaje priporočilo delegatov Skupščine ČGP Delo z dne 8. maja 1985 sklenil, da prispevki v Poštnem predalu načelno ne smejo biti daljši od dveh tipkanih strani (60 vrstic), v rubriki Prejeli smo pa naj obsegajo do največ tri tipkane strani (90 vrstic). Nagmen tega je, da bi čim več bralcem omogočili izražati mnenja, stališča, pripombe, ugovore in predloge; zato smo hkrati odmerili še več prostora rubriki PP 29. Avtorji predložitve prispevkov, podpisani s polnim naslovom, pa v skladu s tem prepustijo uredništvu pravico do krajsanja oziroma manjših predelav (stritev), ne da bi bilo tako bistveno okrajšana vsebina njihovega sporočila.

Delo 24. julija
Slovenija potrebuje aktivnejšo razvojno politiko

Ne zdi se mi vredno polemizirati s političnim-ideološkim izlivom, ki si ga je v odgovoru na nekatere moje poglede na gospodarska gibanja in gospodarsko politiko privoščil g. Bogomir Ličof. Bralci, ki so prebrali oba teksta, so se lahko sami prepričali, kateri je skrupulac. Ne morem pa mimo nekatereh neresnic in podtakinj.

G. Ličof v svoji »uničujoči« kritiki ni navedel niti enega protargumenta mojemu pogledom. Razen enega in še ta je hudobno sporen. Zelo mi namreč zameri, da se zavzemam za povečanje izvoza, kar bi po njegovem »pomenilo še dodatni udarec domačemu gospodarstvu in delavstvu«. Bog pomagaj delavcem, če njihov sindikalni funkcionar zagovarja takšne teze. Zanima me in verjetno tudi večino delojemalcev, se posebej pa brezposelne, kako si g. Ličof brez izvoza predstavlja zagotovitev novih delovnih mest, očitvev gospodarstva in sploh blaginje Slovencev.

G. Ličof mi zameri zavzemanje za privatizacijo s podtakinjem zagovorništvu »družbene lastnine, uničenja razreda kapitalistov in v postavitve diktature proletariata«. Resnici na ljubo sem se enako kot danes tudi ves čas v preteklosti zavzemal za gospodarsko učinkovitost, za tržno gospodarstvo in za privatno podjetništvo. Takrat ko je bilo to tudi tvegano, sem nasprotoval samoupravni voluntarizmu, neracionalni »tozdomaniji« in pretiranemu vmešavanju politike v gospodarstvo. In to v vsakdanji praksi, ko sem skupaj s številnimi poslovojnimi delavci čisto plaval proti toku dnevnih politik. O tem obstaja vrsta dokazov. Zato danes ne potrebujem nobenega spreobrnjanja v nasprotju z mnogimi, ki to pridno počnejo.

Prav tako ni treba, da mi g. Ličof daje lekcije o tržnem gospodarstvu. Že kot študent sem se v začetku 60. let opredelil za tržnost v gospodarstvu. Temu sem posvetil večji del strokovnega dela. In kar je bistveno: tržno usmeritev sem ves čas uveljavljal v gospodarski praksi več kot dve desetletji v podjetju in pozneje tudi na drugih dolžnostih. To je tudi pripomoglo, da se je Radenska skupaj z bolj maloštevilnimi podjetji v ne najbolj naklonjenih razmerah uveljavila doma in v tujini.

Ne spominj pa se g. Ličofa, da bi se v tistih letih, ko je bilo to lahko tudi tvegano, tako vehementno zavzemal za tržno gospodarstvo bodisi v pisnih bralcev ali celo v gospodarski in politični praksi.

O tem, kakšen odnos sem imel do delavcev, naj g. Ličof povpraša delavce, s katerimi sem delal. Navsezadnje so prav njihovi glasovi tudi pripomogli, da sem na zdajšnjih volitvah med več kot dvajset kandidati v svojem volilnem okraju dobil največje število glasov.

Z zadovoljstvom pa sprejemam večino konkretnih predlogov, ki jih ob koncu pisanja navaja g. Ličof, in zagotavljam, da se bom kot poslanec in kot predsednik odboru DZ za gospodarstvo zavzemal za njihovo uresničevanje.

Vabim g. Ličofa, da mi morebitne predloge posreduje tudi v prihodnje. To bo za blaginjo Slovencev v samostojni državi bolj koristno kot verbalne ideološke križarske vojne z izmišljenimi nasprotniki. Slednje je žal tudi danes prepogosto v rabi, čeprav sodi med staro šaro zgodovine. Vendar to počnejo predvsem tisti, ki drugega ne znajo ali ne zmorejo.

Feri Horvat, Radenci

Delo, 10. avgusta
Izzemanje zdravnikov

Oglasim se na nekorektno kritiko dr. Petriča, uradnega predstavnika Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije (ZZZS) v sobotni prilogi 14. avgusta na račun zdravnikov z Obale.

Zdravstvena oblast in ZZZS nam, zdravstvenim izvajalcem, očitila neracionalnost in slabo organizacijo. Bistvo naših težav pa je podcenjena vrednost medicinskih storitev oz. nepriznani realni stroški poslovanja. Pa poglejmo primer praksično! Za opravljen specialistični internistični pregled dobijo zavod ca. 7 do 15 DEM, s čimer komaj dosežemo ceno za striženje las pri frizerju. Tudi izrček bolnišnice za hospitaliziranega bolnika je majhen: celotna medicinska in nemedicinska oskrba bolnika na internem oddelku znaša ca. 120 DEM na dan.

S tako podcenjenimi medicinskimi storitvami je onemogočeno normalno delovanje in razvoj zdravstva ter zavrt ev. pojav privatizirana na specialističnem nivoju. Zaradi tega je tudi zaslužek zdravnika specialista skromen (ca. 5-6 DEM/uro). Nagrajevanje v bolnišnici pa je tako, da je ura zdravnika na koncu enako ovrednotena kot srednje medicinske sestre, če ima vse turnusne dodatke. Primerne podobnega »čudaštva« v nagrajevanju težko najdemo v svetu.

ZZZS res ni sam razvednotil zdravnikovega dela. To je opravila že davno pred njim socialistična zdravstvena in družbena oblast, nadaljuje pa tudi novodobna oblast (z istimi »strokovnjaki«).

Zaradi nekaterih podtakinj, ki zadevajo izolsko bolnišnico in zdravnike, pa dajem naslednja pojasnila:

Ad 2. Ni razumljivo, zakaj dr. Petrič govori o konkurenci med zavarovalnicami, ko pa se v Sloveniji srečujemo le z ZZZS za obvezno zdravstveno zavarovanje. Ne verjamem, da bi se ZZZS v kratkem pojavil kakšen resen konkurent. Adriatic je udeležen le z manjšim deležem pri prostovoljnem zavarovanju.

Ad 3. Za dolge čakalne dobe nikakor niso krivi le izvajalci, zato kazni (v višini skoraj enomesečne plače zdravnika) niti pravno niti moralno ne sme zadeti samo nas, vprašljiva pa je tudi višina kazni. Ne pozabimo, da je čakalna doba tudi znak povpraševanja po določeni storitvi, kar se je močno povečalo z odpravljenjo participacijo. Namesto da nam ZZZS grozi s kaznimi za čakalne dobe, bi bilo logično (če mu je kaj mar zavarovancev!), da nam jih s primerno stimulacijo pomaga odpraviti.

Ad 4. Neresna je trditev, da so cene v zdravstvu plod normalnega dogovarjanja, saj se soočamo z neenakopravnimi partnerji. ZZZS je močan, ker ima denar. V interesu oblasti in države, za katero deluje ministrstvo za zdravstvo, in ZZZS so nizke cene zdravstvenih storitev. Zdravniška zbornica je še v povojih in zato šibka. Zdravstveni zavodi pa žal niso dovolj samostojni, predvsem njihov management, da bi se lahko uspešno zoperstavili nizkim cenam storitev. Kolikor mi je znano, so bili zdravstveni zavodi bolj ali manj prisiljeni podpisati pogodbo z ZZZS in ni bilo možnosti bistveno vplivati na cene.

Ad 5. Interni oddelek ima v bolnišnici Izola trenutno možnosti za 3 internistične ambulante dnevno, zaradi navala bolnikov pa opravljamo še eno ambulanto improvizirano v sklopu internega oddelka. Neprekinjeno 24 ur deluje sprejemna služba oz. ambulanta za nujne primere. Žal to ni dovolj za odpravo čakalnih dob. Izračunan ambulantni kader iz opravljenih storitev je večji, kot ga potrebuje 5 ambulant, ker se ambulantno opravlja tudi veliko funkcionalne diagnostike. Sežanska bolnišnica je namenjena pulmologiji in ne pokriva vseh internističnih dejavnosti.

Ad 9. in 10. Res je, da marsikje javni zavodi ne poslujejo dovolj racionalno, vendar zaradi tega ni treba vse očitkov naslavljati predvsem na svojemu poklicu predane zdravnike, ampak naj za poslovanje, velikost zdravstvene mreže in financiranje dr. Petrič okrci tiste znane strukture, ki za to odgovarjajo. Načrtovalci zdravstvene politike, ministrstvom za zdravstvo, ZZZS in managementu in zavodih se že vseskozi vitojajo v zdravstvene delavce (beri zdravnike), namesto da bi jim omogočili normalno delo po strokovnih merilih. Že vrsto let zaradi dolgotrajne in nikdar dokončane gradnje posluje bolnišnica Izola z velikimi finančnimi težavami. To je redka bolnišnica, katere izgradnja je morala financirati regija sama. Večkrat se je zamenjal management, ki pa začaranega kroga težav ni mogel rešiti. Najodgovornejši za zdravstvo v državi so kazali in kažejo na nas, da je preveč zaposlenih (v dveh letih smo zmanjšali število zaposlenih skoraj za 200) in da je bolnišnica prevelika (ne da bi jo kdo resno »izmeril«). Vsi gledajo površno ali prostornino in načrta, uporabne površine pa je veliko manj. Večina strok je zaradi improvizacij v novi zgradbi naravnost utesnjena, kar velja predvsem za polikliniko, sprejemne ambulante in podobno. Zato ni mogoče, da bi kar enostavno iz podiračo se srednjeveške zgradbe bolnišnice v Kopru (ginekološki oddelek s porodnišnico, otroški oddelek in patologija) preselili in stisnili vse bolnišnične oddelke v novi izstisni objekt, razen če ne zmanjšamo drastično večino dejavnosti. Zdravniki nismo pravi naslov za kritike na račun dragega vzdrževanja bolnišnice, zaradi česar smo se morali leta odpovedovati prepotrebni medicinski opremitvi. Načrt za objekt je naredila najbolj renomirana arhitektska skupina za gradnjo bolnišnice v Sloveniji, zdaj pa za napake krivite zdravnike.

Kdo naj verjame, da so za vse krivi (razvajeni?) zdravniki! Država in ZZZS veliko obljublja zavarovancem, z omejenimi sredstvi pa naj pri bolniku varčujejo zdravniki! Upam le, da žrtve nenormalnega zdravstvenega sistema ne bodo bolniki.

Dr. Igor Grom, Izola

Po zaslugi dr. Draga Petriča zdaj vemo, da so za vse slabosti v slovenskem zdravstvu krivi zdravniki, in to ne le obalni, ampak tudi drugi slovenski oziroma kar vsi zdravniki na svetu, saj (citiram dr. Draga Petriča): »V vseh sistemih je zdravstvo oziroma so zdravniki v opoziciji, ker ni sistema na svetu, ki bi zadostil potrebe po zdravstvu, kaj šele zahteve zdravnikov...« Kaj bolezniki, bolniki, država in medicinski strategji...? Zdravniki, zdravniki! Tu je skrit hudič!

Petričevi teoriji o zdravniški opoziciji navkljub je treba povedati, da so slovenski zdravniki takoj pripravljeni zamenjati svojo opozicijo s tisto, v katero so grobo potisnjeni nemški, švicarski ali celo italijanski medicinski kolegi. Vsem političnim obljubam navkljub je namreč uravnilovka v slovenskem zdravstvu še večja, kot je bila pred samostojno Slovenijo (ali pa najmanj takaj)! Znanje in odgovornost ne štejeta! Če bodo torej zdravniki z osnovno plačo med 50 in 60 tisočaki ugotovili slovensko zdravstvo, so res izumitelti! Kaj pa organiziranost zdravstva, zavarovalniški prijemi, drage naložbe in nakupi (na primer dva tisoč in več računalnikov), nakupi opreme po cenah, ki daleč presegajo običajne cene na svetovnih trgih...? Bi morda tukaj lahko privarčevali kakšen tolarček v zdravstvu?

Petričeva zgodba preveč spominja na tisto o »čistih rokah«, mafijci ji strokovno pravijo: »mani pulite!«

Boris Šuligoj, Delo

Delo, 10. julija
Zakaj gre do izpolnitve
Kljub velikim besedam o novem načinu financiranja zdravstva se je potrdilo tisto, na

kar sem opozarjal na 28. letnem srečanju slovenskih zdravnikov v Izoli 1991, še pred sprejetjem zakona o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju, in sicer, da bo Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije (Zavod) le drugo ime za tako kritizirano Republiško upravo za zdravstveno varstvo, ki ne bo sposoben izpeljati normalnega financiranja zdravstva. Tako takrat kot tudi sedaj se financira zdravstvo na neživljenjskih temeljih.

Iz tega pa izhaja tudi »presežek zaposlenih v KC«. Do teh presežkov prihajajo z matematičnimi operacijami preračunavanja ur in skušajo dokazati, da je v KC preveč zaposlenih. Res je, da Zavod ne trdi eksplicitno, da je v KC 500 zaposlenih preveč, a iz ugovora to logično izhaja. Če nam je Zavod pripravljen plačati le za 6344 delavcev, to pomeni, da so vsi drugi presežek, pa čeprav to ni izrecno napisano. Za izvajanje zdravstvenega varstva iz naslova obveznega zdravstvenega zavarovanja pa trenutno v KC krvavo primanjkuje ljudi, ne pa da jih je preveč. Zalosno je, da se znova ponavlja zgodba, ki jo poslušamo v KC že več kot 10 let. Tako so nam očitali 500 preveč zaposlenih, ko je bilo v KC 7500 delavcev, in enak presežek zaposlenih nam očitajo sedaj, ko nas je v KC zaposlenih le še okoli 6800. Kakšna matematika s preračunavanje ur je to, mi ni bilo nikoli jasno. Jasno mi je le to, da v KC skoraj vsako leto opravimo za 7-8 odstotkov več storitev kot prejšnje leto, ležalna doba se je v zadnjih nekaj letih bistveno skrajšala (za okoli 30 odstotkov), število zaposlenih v KC pa se je v zadnjih 3 letih zmanjšalo za okoli 400 ljudi. Vsakemu je jasno, da to pomeni izredno racionalizacijo dela ali, če se izrazim industrijsko, zvišano produktivnost. V KC torej manj ljudi naredi več in v krajšem času kot pred letom dni. V vsakem normalnem podjetju, ki posluje na tržnih temeljih, bi to morali nagraditi. KC pa je za to kaznovan. Zaposleni in KC nismo krivi, če se potreba po zdravstvenih storitvah v zadnjem obdobju izrazito povečuje. Tudi nismo krivi, če prihajajo k nam na zdravljenje vedno težji bolniki. Po zakonu smo jih dolžni pregledati in seveda tudi ustrezno zdraviti. Zavod pa nam diktira obseg storitev, za katerega je že vnaprej jasno, da je nerealen, in za izpeljavo dogovorjenega programa prizna le 6344 zaposlenih. Kako naj bi s tako kadrovske zasedbe strokovno izpolnili program, mi ni jasno, niti mi ni jasno, kako bi bili ob taki kadrovski zasedbi zadovoljni naši bolniki in zavarovanci zavoda. S tako kadrovske zasedbe, kot jo imamo trenutno v KC, lahko slejkorej pričakujemo, da bo prišlo do konfliktov tako med zaposlenimi samimi kot tudi med zaposlenimi in bolniki. Preutrujeni delavci ne bodo več zdržali tempa dela, ki ga morajo opravljati, in bodo gotovo pogosteje neustrezno reagirali pri komunikaciji z bolniki. Ne sme se namreč pozabiti, da so v KC hospitalizirani najtežji bolniki iz celotne Slovenije, ki tako potrebujejo tudi najzahtevnejšo nego in terapijo. Za uspešno opravljanje nege in terapije pa je poleg aparatur nujno potreben predvsem strokovno in osveščeni kader, ki rad opravlja svoje delo. Trenutna situacija v KC (pa verjetno tudi drugod) pa ustvarja izrazito nezadovoljstvo med delavci, ki zato zapuščajo zdravstvo. To pa na žalost pomeni, pa če g. Košir hoče ali ne, da bodo slejkorej nezadovoljni tudi zavarovanci.

Zanimivo se mi zdi, kako si g. Košir kot Pilat »umije roke« in vso odgovornost prenaša na druge, češ da ne nosi odgovornosti za pošiljanje zavarovancev v zdravstvene ustanove on. Seveda je res, da pošiljajo bolnike v zdravstvene ustanove zdravniki. Vendar pa je tudi res, da so pri pošiljanju omejeni. Omejitve pa predstavlja Zavod s t. i. dogovorjenim programom zdravstvenih storitev. Torej kdo omejuje in s tem nosi odgovornost, da je npr. pri nas opravljenih 5-krat manj koronarografij kot v zahodnih državah (Nemčiji, Avstriji), iz česar logično izhaja, da je pri nas tudi bistveno manj posegov na koronarnem žilju kot v tujini, s katero se tako radi primerjamo (na primer dilataciji koronarnih žil je kar 10-krat manj kot v ZDA). Indikacije so jasne. Ali naj naš zdravnik, ki je po mnenju g. Koširja odgovoren za pošiljanje bolnikov v ustanove, napoti take bolnike v Nemčijo?? Se in še bi lahko našteval bolezni, ki ogrožajo življenje bolnikov, pa jih pri nas zaradi restriktivne politike Zavoda, ki »izvaja le nadzor v finančno-strokovnih zadevah uresničevanja letnih pogodb«, ne moremo, ker niso priznane ustrezne cene storitev. Če naredimo v zdravstveni ustanovi več, kot je bilo dogovorjeno z Zavodom, je to naš problem, plačila za to ne bomo dobili. S skrajno restriktivno politiko bi se morda lahko celo strinjali, seveda pa je treba Slovencev povedati, da stane zdravstvo toliko, da ga država z odobrenimi prispevki ne more več finančno kriti. A znova se znajdemo pri Zavodu, katerega v. d. direktor je februarja letos, ko se je prispevna stopnja za zdravstvo z 18,15 odstotka znižala na 14,45 odstotka, pritoževal, da je to katastrofa za zdravstvo, le kake 3 tedne pozneje je sam predlagal še bolj drastično znižanje prispevne stopnje za zdravstvo. Pri tem pa se je znova govorilo, da pravice zavarovancev ne bodo krčene. Toda jasno je treba povedati državljanom Slovenije, da pravice zdravstvenega zavarovanja bodo skržene. Nemogoče je namreč z manj sredstvi ob stalno naraščajočih materialnih stroških narediti enako ali celo več v letošnjem polletju je bilo v KC opravljenih že za 4,4 odstotka več storitev, Zavod pa priznava KC v letošnjem letu nižje materialne stroške, kot so bili decembra lani in za 8 odstotkov nižjo ceno storitev kot lani, pri tem pa so realno materialni stroški seveda rastleli. Če nič drugega, se bodo gotovo podaljševale čakalne dobe. Da bi bila merna polna, pa se bo del sredstev, ki se zbirajo iz prispevne stopnje in so namenjena za obvezno zdravstveno zavarovanje, v nasprotju z Zakonom o zdravstvenem varstvu in zavarovanju, nakazal v Investicijski sklad. To z drugimi besedami pomeni, v proračun. Tako se znova vračamo v čas, ko se je denar, namenjen zdravstvu, prelivaj v proračun in se porabljal nenamensko. Seveda, pomembno je, da Zavod nadzira finančno poslovanje zdravnikov in zdravstvenih zavodov, sam pa lahko z denarjem šari, kakor mu drago (oziroma, boljše rečeno, kakor je drago vladi).

Dr. Matija Cevc, Ljubljana

Delo, 7. avgusta
Berisha ima čedalje več nasprotnikov

Članek Branka Jokiča pod gornjim naslovom, objavljen v Sobotni prilogi, je velik dokaz, da članik Delo nima niti približno uspešno pokrito območje Albanije, Kosova in Makedonije z dopisniki, kot so bili pred nekaj leti Branimir Nesović, Miloš Ekar ali Iztok Torry in Blanka Doberšek s televiziji. Branko Jokič preveč na pamet piše o zadevah, ki bi jih kot profesionalen novinar moral raziskovati in preverjati. Tukaj ne gre za to, ali ima Berisha čedalje več nasprotnikov ali ne, ampak je vprašanje, kako površno in napačno, pride do »podatkov«. Nekatere stvari, ki jih g. Jokič omenja v članku, se niso dogajale v kameni dobi. To so stvari, stare komaj dve, tri leta.

Prvič: Fatos Nano ni katolik, temveč je pravoslavni Albanec.

Drugič: Gramos Pashko ni bil odstranjen, temveč je skupaj z Arbenom Imamijem in skupino intelektualcev ustanovil novo stranko Demokratska alternativa. Gramos Pashko je sin dolgoletnega funkcionarja albanske partije in države iz časa Enverja Hoxhe. Niti on ni katolik, je pa kot Nano ortodoksen. Stranko je ustanovil skupaj z nekaterimi člani Demokratske stranke dr. Berisha, ki so imeli ministrske položaje v Nanovi koalicijski vladi v času Ramiza Alije. Omenjeni so mislili, da je treba s komunisti še nekaj časa skupaj voditi državo, Berisha je vztrajal pri predčasnih volitvah in je lani prevzel večino parlamenta ter prisilil Ramiza Alijo k odstopu.

Tretjič: Sam Fatos Nano ni odstranjen, temveč je pripril zaradi korupcije. Obtožujejo ga prisilaščanja 8,5 miliona dolarjev iz akcije Pelikan, ki so jo Italijani v imenu ES izpeljali v Albaniji. Ramiz Alija pa je samo v hišnem priporu.

Četrtič: Fatos Nano, ki je v Jokičevem članku predstavljen kot ena od žrtev Berishove diktature, je kot predsednik Socialistične stranke na liniji grškega PASOKA in SP Srbije. Je tudi velik zagovornik Enverja Hoxhe. Njegova stranka je v prevelikem odstotku sestavljena iz bivših delavcev in sodelavcev Sigurimija, desne roke jugoslovenske udbe.

Petič: Zakaj je Shkodër (Skadar) kot najbolj katoliško mesto Albanije izgnalo Fatoša Nano z načrtovanega mitinga bivših komunistov? In zakaj tako »podrobno« informirani Jokič tega ne omenja?

Polovica članka, objavljenega v Sobotni prilogi, se ukvarja z albanskim pisateljem Ismailom Kadarejem. Tudi tukaj je g. Jokič zagrešil veliko napak. Niti poskusil ni zvedeti, kdaj je Kadare prosil za politično zatočišče v Franciji, sicer ne bi trdil, da je bilo to potem, ko so zrušili Enverjev spomenik na tirskem trgu Skenderbeg. Pet mesecev pred tem je že bil v Parizu in sam sem morda pravi ali eden od redkih, ki je za to zvedel od samega Kadareja in njegove žene Elene. To je bilo septembra 1990, ko sem kot član Ljubljanskega Odbora za zaščito človekovih pravic na Kosovu obiskal gospo Mitterrand kot član skupine s Kosova. Po Jokiču je bil Kadare režimski pisatelj. Zakaj so potem prepovedani romani Uslužbenec, Palače sanj, Zmaj, Ajshill...? Tisto o Kroniki na kamnu, ki, po Jokiču, govori o preteklosti njegovega in Hoxhevega rojstnega kraja Gjirokasta (Jokič piše Djinokastru in s tem na neki način odkriva, kje se je »informiral« o tem delu, ki ne govori o nikakršni preteklosti, temveč samo o otroških spominih na čas druge svetovne vojne), je smešno: kdo od nas si je sam izbral starše, spol, mesto rojstva ali sonarodnjake, sovaščane, prednike. Že pred rojstvom...

Sicer imam o Berishi samem in o stanju v Albaniji zelo kritično mnenje. To pa me ne ovira, da ne bi reagiral na netočnosti in zavajanja v članku Branka Jokiča, ki ga sicer spoštujem zaradi člankov o Kosovu in tamkajšnjih prevratih tudi znotraj albanske alternative. Če ima novinar goro podatkov, ni treba, da si jih izmišlja ali nepravilno predstavlja bralcem.

Salih Kabashi, založnik in urednik albanske revije Republika, Ljubljana

Delo, 7. avgusta
Hotentoti in jezuiti

Gospod Janez Jansa trdi, da sem bil obsjen zaradi raznasanja govoric o domnevni Starmanovi kampanji proti gradnji cerkve na Obali. Starmanovo nasprotovanje gradnji cerkve naj bi bilo torej »domnevno«, moja krivda pa dokazana. Samo g. Janez Jansa ve, zakaj pri svojih obsodbah uporablja tudi tako nemoralne postopke, kot je spreminjanje priimka človeka (Ribičič), kiga v nasprotju z ustavo obsoja. Po ustavi Republike Slovenije (27. člen) velja vsakdo, ki je obdolžen kaznivnega dejanja, za nedolžnega, dokler njegova krivda ni ugotovljena s pravnoomčno sodbo. Proti prvostopni sodbi sem se pritožil in tako ni postala pravnoomčna. Iz tega izhaja, da se minister Jansa vmešava v sodni postopek, ki še ni končan. Od g. Janše, ki je ob nastopu ministrske funkcije svečano prisegel, da bo spoštoval ustavni red, bi pričakoval boljše poznavanje in spoštovanje ustave.

Mitja Ribičič, Ljubljana

Delo, 17. julija
Sosedska privoščljivost

Zal mi je za gospoda dr. Franca Grošlja, direktorja zagorskega Zdravstvenega doma, ker je prispevek z gornjim naslovom razumel precej po svoje, ga po svoje tudi komentiral in njegov zadnji odstavek ocenil kot »skrajno žaljivo«. Ker: 1. Povod mojemu komentarju (mimogrede: prispevek ni iz zvrsti poročanja, kot je zapisal g. Grošelj) ni bilo srečanje zasavskih zdravstvenih delavcev z ministrom dr. Volčjem niti sporna izjava g. Grošlja na tem sestanku, temveč mnenja precejšnje števila (med drugim tudi prisotnih) zavarovancev o tem, ali stara rentenska naprava v Zagorju ali nova v Trbovljah. Mnenja tistih torej, za katere mi g. Grošelj očita, da jih zanje nisem vprašala, oziroma mi predlagala, naj v prihodnje to storim. Ti se namreč glede na izjavo bolj kot za staro in izrabljeno rentensko napravo navdušujejo za novo z manjšimi dozami sevanja — pri čemer se jim zdi lokacija

pulmološkega disperzija (v eni od zasavskih občin, seveda) obruben problem. 2. Tudi primerjanje mojega tokratnega, po mnenju g. Grošlja »neobjektivnega poročanja«, s prispevkom januarja letos z naslovom »Zbiranje denar za novo rentgen, kjer sem popolnoma drugače pisala o zbiranju finančnih sredstev za novi Rtg aparat za zdravstveni dom Zagorje«, je zgrešeno. Kajti januarski prispevek je samo poročilo o tem, da želijo v ZD v Zagorju zbrati toliko in toliko sredstev za novo rentensko napravo, prispevek Sosedska privoščljivost pa je moj pogled na vso zadevo — zato tudi komentar. In če ponovim še enkrat: napisan na osnovi izjav zavarovancev.

3. Zadnji odstavek prispevka, ki ga je g. Grošelj ocenil za »skrajno žaljivega tako za zagorski zdravstveni dom kot za zagorsko občinsko skupščino, za humanitarne organizacije, Rdeči križ in Karitas, predvsem pa za vse darovalce, ki so do sedaj in bodo še v prihodnje prispevali sredstva (...), za nakup novega RTG aparata v pulmološkem disperziju v Zagorju«, je povzetelek njegovega govora na seji zagorske OS 30. junija letos, poimenovanje »nabiralna akcija« (zato tudi v narekovaju) pa je prav tako njegovo (tudi na moje takratno veliko začudenje) — s srečanja z ministrom dr. Volčjem. In ker sem na omenjeni seji občinske skupščine izvajanje g. Grošlja osebno ocenila kot navijaško, o njem tedaj nisem poročala niti ga nisem komentirala oziroma sem ga delno porabila v prispevku Sosedska privoščljivost. V dokaz za »moje« žaljivo pisanje pa naj navedem tale del magnetograma s seje OS: »Franc Grošelj, dr. med.: (...) Ker je minilo že skoraj leto dni, odkar smo vse pristojne organe seznanili z navedeno problematiko in pričeli tudi z akcijo zbiranja, to poznate, ne, pa razen moralnih podpor in nekaj malega finančnih sredstev, jaz lahko rečem, dejansko, fizično smo zbrali dva odstotka sredstev, od delovnih organizacij je bila edina Kmetijska združenja, ki je se odzvala pozitivno, in pa nekaj posameznikov in pa seveda občinska skupščina, ki nam je dala garancijo za dva milijona tolarjev, v kolikor bomo ostala sredstva sami pridobili.«

Polona Malovrh, Delo

Delo, 12. avgusta
Sodniki zaprepani

V zvezi z javno polemiko med slovenskim obrambnim ministrom in sodniki Temeljne zlasti izpostavlja vprašanje, v kolikšni meri, če sploh, lahko ocenjevanje nepravilno močnih sodnih postopkov ogroža neodvisnost sodstva in s tem obstoj pravne države.

Slovenska ustava v skladu s temeljnimi civilizacijskimi normami, zajetimi zlasti v Evropski konvenciji o človekovih pravicah in Mednarodnem aktu o državljanskih in političnih pravicah, vsakomur zagotavlja svobodo izražanja misli, govora, javnega nastopanja, zbiranja, sprejemanja in širjenja vesti in mnenj ter tiska in drugih oblik javnega obveščanja. Nikomur zato ni mogoče preprečiti oblikovanja in izražanja pohvalnega ali kritičnega mnenja o nepravilno končanem sodnem postopku. Taki kritiki se ni in ne bo mogoče izogniti, saj javnost nikoli ne bo zadovoljna z nekaterimi sodnimi odločitvami. Ob tem pa mora tisti, ki tako mnenje javno izraža, upoštevati temeljno načelo, da je njegova pravica do svobodnega izražanja omejena s pravicami tistih, o katerih se izraža. Mednje v primeru kritiziranja sodnega postopka sodijo predvsem domneva nedolžnosti (23. člen ustave RS), varstvo človekove osebnosti in dostojanstva (21. člen ustave RS), varstvo pravic zasebnosti in osebnosti pravic (35. člen ustave RS) in druge. Hkrati je posameznikova pravica do svobodnega izražanja omejena tudi v drugih primerih, ki jih določa ustava (III. odstavek 15. člena ustave RS).

Ob upoštevanju navedenih omejitev kritičnega mnenja o konkretnem nepravilno končanem sodnem postopku samega po sebi zato še ni mogoče šteti za poseg v neodvisnost sojenja, čeprav tako mnenje sodstvo vselej občuti kot pritisk na sojenje.

Vprašanje pa je, kakšne so posledice za neodvisnost sojenja v primeru, da posameznik teh omejitev pri javnem izražanju svojega mnenja ne upošteva. Tako neupoštevanje je sicer pravno sankcionirano in ne glede na to, ali teh omejitev ne upošteva »navaden državljan« ali pa nosilec javnih pooblastil, neodvisnost sojenja neposredno ni in ne sme biti vprašljiva. Pač pa je za obstoj pravne države podan nevaren stranski učinek takega ravnanja, in to že stali takrat, ko prej navedenih omejitev ne upoštevajo visoki državni uradniki. Ta stranski učinek se kaže v ustvarjanju zmanjšane zaupanja državljanov v institucije sistema, ki zagotavljajo pravno varnost, lahko pa tudi v škodovanju interesom konkretnih sodnih postopkov. Prav zato je pomembno poznavanje in upoštevanje pravih in pogojev javnega izražanja zlasti za tiste, ki pogosteje kot »navadni državljani« javno nastopajo in s tem vplivajo na oblikovanje javnega mnenja. Gre za načela, ki spadajo v osebni in poklicni kodeks vsakega nosilca javnih pooblastil. Odgovornost za kršitev tega kodeksa pa je politična in ne pravna. Bodisi da posameznik ta načela pri kritiziranju sodnih postopkov upošteva bodisi da jih ne, bi bila neodvisnost sojenja prekršena še le takrat, ko bi se posamezen sodnik na podlagi tako izrečenih kritik dejansko odločil drugače, kot pa bi se, če kritik ne bi bil.

Gre torej za vprašanje »imuniteti

ALI LAHKO DRNOVŠEK KONČA KOT MARKOVIČ?

VEDNO HUJŠI RAVS ZA ČEDALJE MANJŠI HLEBEC

Primerjava med stabilizacijskim programom zadnjega jugoslovanskega predsednika vlade Anteja Markovića in stabilizacijsko gospodarsko politiko slovenskega premiera Janeza Drnovška je na videz popolnoma absurdna. Oba predsednika in njuna programa se v marsičem razlikujeta, toda podobnosti je veliko več, kot bi si v tem trenutku želeli.

Ko je Marković ob navzočnosti televizijskih kamer decembra 1989 medijsko zelo učinkovito predstavil svoj program, je v pokojni Jugoslaviji mesečna stopnja inflacije znašala 58,8 odstotka. Hiperinflacijsko topanje je postajalo oglušujoče. Ko je Drnovšek po izglasovanju nezaupnici Lužetu Peterletu aprila lani prevzel premiersko mesto, je bila inflacija, ki je ob osamosvojitvi oktobra 1991 znašala 21,5 odstotka, že v veliki meri ukročen. saj je tisti mesec v primerjavi s prejšnjim dosegla le 5,1-odstotno rasto. To seveda se vedno daleč od normalnih rasti cen v urejenih gospodarstvih, kjer take stopnje dosegajo na letni, ne pa na mesečni ravni. Toda prav obrzdanje inflacijskega galopa je bilo v času, ko je na čelo vlade prišel Drnovšek, eden od ključnih razlogov za znano sintagma »zgodba o uspehu«.

Startne pozicije obeh prvih mož so bile torej že glede na trenutno gibanje inflacije bistveno različne. Tudi na institucionalni ravni je mnogo razlik, pa tudi podobnosti.

Najbolj važna in očitna razlika se nanaša na položaj centralne banke, ki mora po definiciji skrbeti predvsem za stabilnost denarja in je pri vodenju stabilizacijske politike ključnega pomena. Narodna banka Jugoslavije je zaradi tiskanja denarja za različne potrebe postajala skorajda že prava samostojna in zato je bila prav omejitvena denarna politika, ki jo je za nekaj mesecev uspelo uvesti Markoviću, eden od najbolj krhkih elementov njegovega programa. Banka Slovenije je bila pod vodstvom guvernerja Franceta Arharja po drugi strani od samega svojega začetka samostojna. Za svojo politiko je odgovorna neposredno parlamentu in prav zato je njena

neodvisnost pri vodenju denarne politike tako velika, kot jo poznamo le pri najbolj avtonomnih in zato tudi učinkovitih centralnih bankah v svetu. Prav s centralno banko je imela Slovenija tudi po mnenju ekonomista Bogomirja Kosa fantastično srečo. »Skupaj z vodstvom banke in svetom kot njenim najvišjim organom je vlada bodila zdravo naprotje v najboljšem pomenu besede. Pomen take samostojne centralne denarne oblasti pa se ne kaže le pri vodenju tekoče denarne politike, temveč tudi v primeru politične krize v parlamentu ali ob zamenjavi vladnih garnitur, saj se lahko zadeve vendarle odvijajo brez tragičnih posledic.« To se je najbolj slikovito pokazalo prav v sosednji Italiji, kjer je kljub silnim zmešnjavam centralna banka dolga leta lahko vzdrževala razmeroma normalno stanje.

Veliko manj ugodno sliko pokažejo primerjave na drugih področjih institucionalne zgradbe. Kot pravi Kovač, klasični trikotnik, ki omogoča sklenitev socialnega sporazuma med državo, delodajalci in sindikati, tako v pokojni skupni državi kot tudi v sedanji Sloveniji ne deluje. Gospodarska zbornica ni

resnični predstavnik delodajalcev in namesto da bi bila predvsem servis podjetij, je tako pod Markovićevo vlado kot zdaj v Sloveniji ostajala pri političnem delovanju. Pri slovenski zbornici pod vodstvom Dagmarje Susterje se to kaže predvsem v tem, da nenehno tekmuje v križanju meča z vlado ali centralno banko in v neelastičnem odnosu do sindikatov. Sindikati kot tretji partner pa, čeprav razmeroma dobro organizirani, niti v nekdanji Jugoslaviji niti zdaj v Sloveniji niso presegli ozke oredotčenosti zgolj na svojo socialno funkcijo.

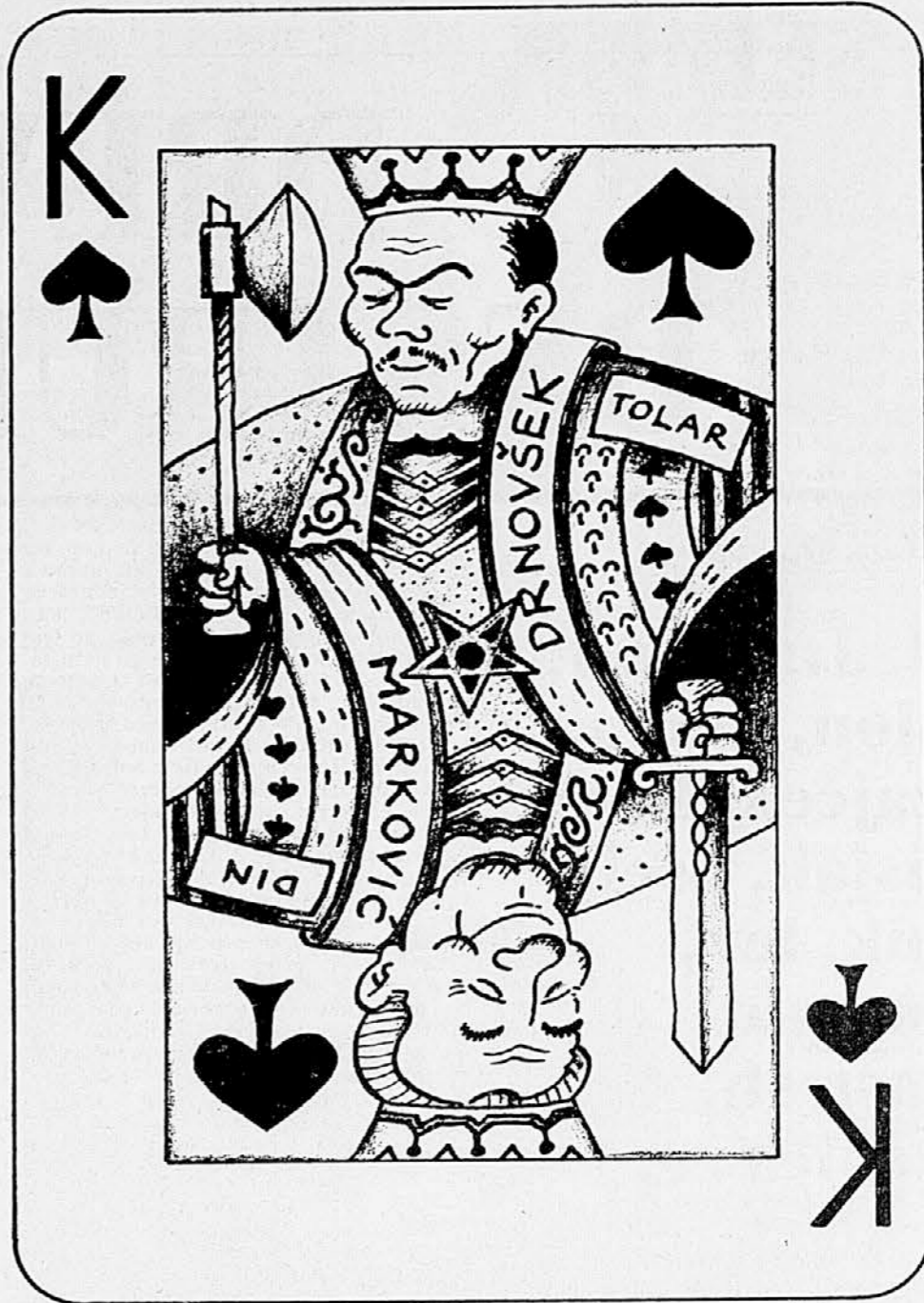
Tudi na podjetniški ravni ni velikih razlik. Že res, da je Marković le plašno poskušal s reformami, medtem ko je pri nas že v volitvah leta 1990 bila sporazumno sprejeta odločitev za spremembo celotnega sistema. Kljub zakonu o privatizaciji pa je pretežni del podjetij še vedno družbenih, saj so zaradi zamudnih koloboj s privatizacijsko zakonodajo do danes od okoli 2.500 dobila soglasje za izvedbo privatizacijskega programa komaj tri. Tako na podjetniški kot na makro ravni, kjer ne deluje klasični trikotnik, zaradi vsega tega ostaja v ospredju močan politično-socialni

naobj. Nihče se ne bo soočil z resnico, pravi Kovač. Ta nemoč se najbolj očitno kaže pri vodenju in izvajanju politike plač.

Šok in postopnost

Poleg zgoraj naštetih institucionalnih razlik in podobnosti pa te obstajajo tudi pri vodenju stabilizacijske politike. Marković je se ob pomoči znamenitega in razvpitega Jeffreya Sachsja, ki je mnogo pozneje prostodušno priznal, da ni poznal dejanskih razmer, odločil za šok terapijo. Pri nas je bil zlasti ob močnem vplivu prvega podpredsednika vlade za gospodarske zadeve Jožeta Mencingerja, ki je po svojem odstopu kasneje postal enako vpliven član sveta centralne banke, ob podpori nekaterih drugih teoretikov in praktikov namesto nekakšnega formalnega programa sprejet koncept postopne stabiliziranja cen. Ta je dobil skozi sodelovanje centralne banke z vlado tudi njeno tiho soglasje. Le v Gospodarski zbornici Slovenije so po besedah njenega podpredsednika Josipa Škoberneta še danes prepričani, da takega soglasja na ravni države nikoli ni bilo. Sodeč po letošnjem posvetu Zveze ekonomistov Slovenije tudi o pomembnejših teoretičnih razhajanjih pri vodenju gospodarske politike ni mogoče govoriti.

Govorili smo že o popolnoma različni podobi obeh centralnih bank. Prav pri vplivanju na vodenje denarne politike je Marković že po nekaj mesecih prvič spodsnilo. Že tako ali tako se je moral načelno spriznati z dokaj sproščeno in neobvladljivo denarno maso. Za povrh pa je sredi leta 1990 pristal na to, da so se preko tiskanja denarja velikodušno dodelili krediti kmetijskemu sektorju, ki je ob setvi

Marko Kovač

ko, je na prvi seji svoje prve vladne garniture lani spomladil pristal na avtomatično prilagoditev plač negospodarsstva, ki je imelo za posledico tudi povišanje v gospodarstvu. S svojim prvim predlogom zamrzitve parlamentu dva meseca pozneje je propadel, kar se je delno zgodilo po krivdi tedanjega, zelo oportunističnega poslanskega zbora, malo pa zaradi neprepričljivosti predsednikovih ministrov oziroma zaradi tega, ker je sam pri uveljavljanju tega predloga premočno zavzelo sodeloval. Drugo napako v zvezi z dohodkovno politiko je naredil, ko je dopustil uveljavitev visokih poslanskih plač in upokojitev poslanec pri plačih 25 letih delovne dobe. Tudi to je namreč povzročilo novo veržno reakcijo poviševanja plač. Predsednikovo predvolilno taktiziranje v zvezi s plačami in pokupinami, ki se je kazalo v njegovem molku o teh vprašanjih, se je končalo seštetos po novem letu, ko so plače že dolgo mesec rastle veliko bolj kot cene. Glede na to, da novih kolektivnih pogodb ni bilo mogoče skleniti, je vlada spet pripravila predlog o šestmesečni zamrzitvi. Toda parlamentu ga je predstavila položaju koalicije za njegovo izglasovanje potrebovali okrogel mesec dni. Tudi zato je še prej, predno je zamrzitev sploh začela veljati, prišlo do velikega skoka višine plač. Zato pa je vlada uspela, da je na rast plač vezala tudi resti pokojnin.

Znotraj same denarne politike obstaja nadaljnja bistvena razlika pri vodenju tečajne politike. Marković se je odločil za fiksni tečaj dinarja do nemške marke in sicer za razmerje 7:1. To je bilo, kot temu pravijo teoretiki, tudi edino pravo sidro; na katerem je temeljil njegov program stabiliziranja cen. Čeprav je tudi sam napovedal, da bo tečaj veljal le do sredine leta 1990, ga junija tega leta kljub svarilom ni popravil. Posledica te druge napake je bilo po Kovačevem mnenju odpiranje prepada prikriti devalvacije oziroma tiho tlenje in kasnejši izbruh inflacijskih pričakovanj.

Slovenska centralna banka se je odločila za dresni tečaj, ki je po mnenju ekonomskih teoretikov in tudi mednarodnih finančnih strokovnjakov doslej pokazal zelo pozitivne rezultate. Tečaj se uravnava samodejno, na podlagi ponudbe in popravsevanja.

Medtem ko gre tukaj torej za različna pristopna, pa je precej podobnosti spet pri dohodkovni politiki, s katero vsaka vlada brzda dobršen del stroškov, ki odločilno vplivajo na stabilnost cen. Pri tej politiki je Marković zagrešil tretjo največjo napako, saj je sredi leta 1990 po zamrzitvi znenada zelo povišal plače zveznim funkcionarjem in uradnikom.

Po tej njegovi potezi so se zelo naglo začeli zgledovati v večini republik (Slovenija se je, kot kažejo indeksi, temu dolgo upirala).

Tri napake – in sledil je polom, čeprav je inflacija medtem padla celo pod ničlo.

Pri dohodkovni politiki ima težave tudi Drnovšek, ki je v svojo ekipo v zvezi z njo zagrešil kar nekaj spodsrljavev. Kljub svarilom, da plače že ogrožajo gospodarsko politi-

ko, je na prvi seji svoje prve vladne garniture lani spomladil pristal na avtomatično prilagoditev plač negospodarsstva, ki je imelo za posledico tudi povišanje v gospodarstvu. S svojim prvim predlogom zamrzitve parlamentu dva meseca pozneje je propadel, kar se je delno zgodilo po krivdi tedanjega, zelo oportunističnega poslanskega zbora, malo pa zaradi neprepričljivosti predsednikovih ministrov oziroma zaradi tega, ker je sam pri uveljavljanju tega predloga premočno zavzelo sodeloval. Drugo napako v zvezi z dohodkovno politiko je naredil, ko je dopustil uveljavitev visokih poslanskih plač in upokojitev poslanec pri plačih 25 letih delovne dobe. Tudi to je namreč povzročilo novo veržno reakcijo poviševanja plač. Predsednikovo predvolilno taktiziranje v zvezi s plačami in pokupinami, ki se je kazalo v njegovem molku o teh vprašanjih, se je končalo seštetos po novem letu, ko so plače že dolgo mesec rastle veliko bolj kot cene. Glede na to, da novih kolektivnih pogodb ni bilo mogoče skleniti, je vlada spet pripravila predlog o šestmesečni zamrzitvi. Toda parlamentu ga je predstavila položaju koalicije za njegovo izglasovanje potrebovali okrogel mesec dni. Tudi zato je še prej, predno je zamrzitev sploh začela veljati, prišlo do velikega skoka višine plač. Zato pa je vlada uspela, da je na rast plač vezala tudi resti pokojnin.

Pri tretji politiki, fiskalni, ki tudi odločilno vpliva na gibanje cen, je bil Marković bolj ali manj povsem mrzel. Precej podobno pa velja tudi za Drnovška. Njegov minister za finance Mitja Gaspari je sicer teže obdavčitev s siromašnih slojev že prenesel na bogatejše, nekaj je bilo tudi drugih popravkov. Toda reorganizacija celotnega davčnega sistema, ki je res zelo zahtevna naloga, je šele v pripravi.

V celoti pa je važno še nekaj. Kljub temu, da so bile razmere za časa sprejetja Markovićevega programa precej slabše, je bil gospodarski položaj tudi v Sloveniji boljši, kot je zdaj. Spomnimo se samo množice podjetij pred bankrotom in 132.000 brezposelnih. Tako je med drugim tudi zaradi izgube jugoslovanskih trgov. Kakorkoli že, to Drnovšku ni v korist.

Nadaljevanje na 21. strani

Bogomir Kos, namestnik guvernerja Banke Slovenije:

Vse je bilo preizkušeno na živem mesu

Se moramo spet bati visoke inflacije? Verjetno je res, da tako nizke stopnje inflacije, kot je bila julija, samo 0,8 odstotka, avgusta in tudi septembra verjetno ne bo. Zato pa še ni treba vreči puške v koruzo. Temeljni problem je realna rast plač. Glede na to, da je v infrastrukturi na plače marsikaj vezano, bi se morali o vodenju dohodkovne politike končno dogovoriti. Po mnenju ekonomistov je masa plač, ki je bila dosežena z zadnjo zamrzitvijo, dajala možnost, da bi jeseni prišlo do rahle gospodarske rasti. Zdaj je velika verjetnost, da s tem ne bo nič. Zaradi tega bo imela pri vodenju denarne politike tudi centralna banka težave, saj bo morala politika ne glede na vse ostati omejevalna. Zaradi podpore finančnega ministra na področju fiskalne politike ima za njeno izvajanje tudi dobro jamstvo.

Kaj pa, če Mitja Gaspari pade ali odstopi? To sodi k stvarim, na katere človek, če hoče gledati naprej, ne sme misliti. Inflacija bomo po mojem mnenju še vedno lahko obzdrili, le da bodo stroški večji, kot bi bili, če bi višina plač še naprej padala, kot je za časa zamrzitve. Prišlo bo torej do znižanja proizvodnje in verjetno tudi do povečanja števila brezposelnih. Mislim, da je za sedanja dogajanja krivo politično razslojevanje na gospodarskem področju. Zelo lepo se namreč vidi, da za kmetijsko politiko, plačami in gibanju v negospodarsstvu stojijo različne stranke, v katerih mislijo zgolj na svoje koristi. Zato je tudi tako težko uveljaviti gospodarski koncept, ki bi bil vsem v korist. Toda na dolgi rok je

mogoče rešitev najti zgolj v gospodarski rasti, ki jo bomo lahko dosegli samo v primeru, če bo za skupni cilj vsakdo nekaj žrtvoval. Če do takega sporazuma ne bo prišlo, bo še veliko intervjujev, v katerih bodo tema inflacijske stopnje in to, kako se inflacije znebiti. Če gospodarstvo dosega rast, je vse veliko lažje.

Ste prepričani, da na nobene srednje poti – malo večja inflacija in rast hkrati? Ni. Da to ni mogoče, smo v bivši Jugoslaviji že občutili na svoji lastni koži.

Ali lahko doživi gospodarska politika vlade in centralne banke polom, kakršnega je doživel Marković?

Med obojema programoma je veliko razlik. Marković je uvedel fiksni tečaj, kar je pomenilo, da je morala centralna banka odkupiti vse devize, ki so prišle na trg in da zato denar ni bil avtonomna kategorija. Banka Slovenije je uvedla dresni tečaj, s čimer je sprejela tudi osnovno filozofijo, po kateri je prvi in najpomembnejši cilj centralne banke obseg primarnega in s tem tudi obseg celotnega količine denarja. Tako pri Markovičevem kot pri Drnovškovem programu ter vseh drugih programih, s katerimi so se po svetu postavili po robu inflaciji, pa obstaja skupna točka. To so plače. V gospodarstvih, na katere se, kadar nam to ustreza, tako radi sklicujemo, problem plač rešujejo s splošnim družbenim sporazumom. Vsi se nečemu odrečejo zato, da bi čez nekaj časa imeli več. Pri nas se nihče ne bi rad ničesar odrekel, saj to, kaj bo čez leto dni, nikogar ne zanima. Ekonomija pa ni stvar, ki jo

lahko spreminjaš kar od danes na jutri. Za spremembe je potreben čas. Namesto da bi – če že ni drugih skupnih motivov – delali in živeli tako, da bi bilo vsem otrokom boljše, so se posamezne politične stranke poistovetile s posameznimi skupinami na gospodarskem področju. Hlebec kruha je zato vedno manjši, pretepi okoli njega pa vedno hujši. Dobijo ga močnejši. To pomanjkanje razsodnosti in politične volje ni normalno. Pa ne gre za veliko filozofijo. Prava stvar ni nič drugega kot v družini.

Je mogoče izključiti prehod v hiperinflacijo?

V sedanjih okoliščinah in ob zgodovinskem spominu na tisto, ki smo jo že preživeli, in vsak način. Res pa je, da za tako majhno gospodarstvo, kot je slovensko, ne veljajo teoretične sheme, po katerih pride do hiperinflacije takrat, ko znaša mesečna stopnja inflacije okoli 50 odstotkov. To je v enem od svojih člankov v Gospodarskih gibanjih briljantno razložil Velimir Boje. Zaradi gospodarskega potenciala, strukture in velikosti slovenskega gospodarstva pride do učinkov. Kakršni v večjih in drugih gospodarskih sferah nastajajo šele pri 50-odstotni mesečni inflaciji stopnji, že pri desetih ali celo komaj sedmih odstotkih mesečne rasti cen. Na to je treba misliti. Seveda pa to, da ob nespremenjenih okoliščinah ne more priti do hiperinflacije, ne more biti velika tolažba. Stroški so tudi takrat, ko nam inflacija ne uide tako visoko, veliki.

Je vlada storila dovolj?

Če se ravnava po svetovisepmski resnici, da naj govori o dejanjih, bi rekel, da je. To velja tako za velike kot za upravljane proračuna, pa tudi za siceršnje delovanje vlade, ki se pri sodelovanju s centralno banko kot povsod drugod po svetu personificira v finančnem ministru. To, kar se dogaja v zvezi s plačami in drugimi sedanjimi realnimi dogajanjih, pa ni samo stvar vlade, temveč gre tudi za druge dejavnike.

V parlamentarnem odboru za denarno in posojilno politiko je bilo tudi letos slišati s strani nekaterih predlogov, da naj bi Banka Slovenije s pomočjo tiskanja denarja financirala podjetja in to slaba. Se bojite takih težej?

Vsakdo ima pravico povedati svoje mnenje. Seveda pa so za uveljavljanje takih predlogov potrebni tudi argumenti. Čim bi centralna banka na ta način posegla v podjetja, bi jih selektivno financirala. S tem bi prestopila Rubikon, kar pa ji zakon izrecno prepoveduje. Torej bi morali najprej spremiti zakon o Banki Slovenije. Sam sicer nobene razprave ne jemljem z levo roko. Če ne zaradi drugega, so koristne zato, da si centralna banka na njihovi podlagi še bolj prizadeva, da je linija njenega delovanja čim bolj jasna. Zaupanje vanjo temelji prav na tem. Preglednost njenega delovanja namreč omogoča, da ljudje vidijo, da je trdna ustanova, ki gre naprej tako, kot gre vlak po tirih: niti levo niti desno k svojem cilju. Čim je centralna banka ujeta v politične spone, gre nekakega dne naprej na levo, še edino popolnoma pa na desno in nihče več ne ve, kako bo delovala. Takrat zaupanje usahne.

Banka torej od sedanje denarne politike ne bo odstopila?

S tem ko se je parlament odločil, da bo imela Slovenija lasten denar in da z njim upravljala centralna banka, se je ta svoje naloge resno lotila. Denar namreč ni samo nacionalni simbol. Cilj Banke Slovenije pri upravljanju denarja je bil že od vsega začetka zelo jasan: najprej stabilizacija, pri kateri je treba zdržati, zatem pa inflacija, primerljiva z evropskimi. To bi želeli doseči čim prej in s čim manjšimi stroški.

So vas kadarkoli mučili dvomi, da ne vodite prave politike?

Osebnim v splošno usmeritev banke nikoli nisem dvomil. Pri dveh zadevah je včasih potreben tudi dodaten premislek o tem, ali bo z njimi dosežen glavni cilj, torej obseg primarnega denarja, s pomočjo katerega bomo dosegli stabilizacijo cen. Toda če poznaš glavno smer, je tudi odločanje o podrobnostih veliko lažje. Prepričan sem, da sedanja splošna usmeritev nima nobene druge alternative. Denarna politika bo ob podpori fiskalne politike morala biti še dolgo leta taka, kot je zdaj. Tega si ni nihče izmislil, temveč o tem govori izkušnje v drugih državah. Vse to, kar počnemo, je bilo – naj ne izven grobo – namreč že preizkušeno na živem mesu.

pričanju tudi eden izmed najodločnejših zagovornikov izredno zadržanega stališča uradnega Washingtona do morebitnega vojaškega posredovanja v Bosni.

General Shalikashvili trdi, da se mu nova ameriška politika do homoeroticno usmerjenih vojakov zdi povsem sprejemljiva. Nekoliko manj razumevajoče je do načrtov o zmanjšnem proračunu za »njegovo« vojsko; česa drugega od poklicnega vojske tudi ni pričakovali. Kar zadeva vojno v Bosni, pa je že nekajkrat kritiziral uradni Washington, ker ni takoj po izbruhu krize v nekdanji Jugoslaviji odločno prevzel vodilne vloge pri njenem gašenju. V nasprotju s številnimi skeptiki je Shalikashvili neprimerno manj zaskrbljen nad možnostjo, da bi se ZDA v Bosni ugnele zaplesti v drugi Vietnam. »Navsezadnje nimamo opravka s prvorazredno, dobro izurjeno vojsko,« meni novi načelnik generalnega štaba ameriške vojske. »Nikakor ne želim podcenjevati strahotne zmešnjave in grozodejstev, ki se dogajajo v Bosni, prepričan pa sem, da tamkajšnje sile že vedno predlogo odločno precejnjemo.«

V iztekočem se tednu je general sicer izrazil upanje, da v Bosni morda kletk vsemu ne bo treba uporabiti vojaške sile, hkrati pa je posvaril Srbe, naj nitar ne podcenjujejo ameriške pripravljenosti za bombardiranje njihovih položajev, če ne bodo nehali oblegati Sarajeva. Pravzaprav se je izrazil nekoliko drugače: dejal je, če Srbi ne bodo »ublažili« obleganja prestolnice nesojene muslimanske države, kar seveda lahko pomeni nekaj čisto drugega, kot bi bilo mogoče sklepati na prvi pogled; ampak to so že podrobnosti, ki jim morda ne gre pripisovati prevelikega pomena. Navsezadnje so se v Pentagonu šele dobro naučili, kje pravzaprav leži Bosna.

Za Evropo, ki ne skriva bojazni pred možnostjo, da bi ZDA svoje interese čedalje bolj

usmerjale proti Aziji, pa je »zlasti pomembno dejstvo, da je Shalikashvili ameriški poveljnik evropskih oboroženih sil NATO in dober poznavalec razmer na stari celi. In če njegova amerikanščina ni ravno brezhibna, govori tekoče nemško in seveda poljsko.

Sicer pa generali v ZDA, naj bodo oveseni še s tolikimi odditovanji, niso najpomembnejši, kadar gre za izdelavo celostne strategije posredovanja v kakih državah. Po ameriški ustavi vojska ni neodvisen vir moči in vpliva, nekakšna ločna družbena skupina, ki bi jo bilo treba nenehno hvaliti, gladiti in se ji priljavati; nasprotno, vsaj na papirju je zgolj popolnoma depolitiziran in poslušan instrument zakonito izvoljenega civilnega predsednika. V prenekanem delu našega planeta ima vojska resda veliko, nimalokrat celo odločilno besedo pri odločanju o vodenju države. Vojski imajo pa v rokah močan argument – puške; in več ko jih imajo, »etehnejša« je njihova beseda. V ZDA pa je Clintonov predhodnik George Bush rad navajal odlomek iz biografije Harryja Trumana, ki jo je menda prebral v zadnjih mesecih svojega predsednikovanja.

Med prvo svetovno vojno so bodočega predsednika ZDA Trumana iz Missourija poslali v Francijo kot »civilnega« častnika – poročnika; izvolila ga je lokalna missouriska »milica«, kot so se tedaj imenovala enote ameriške nacionalne garde. Že prvi dan po prevzemu pooveljstva nad 129. lahko artiljerijsko baterijo so mu podrejeni oficirji izkazali dobršno mero prezira, vojaki pa so njegov nastopni govor pospremili še z omalovažujočimi vzkliki in žvižgi. Naslednje jutro je Truman menil nič tebi nič degradiral več podčastnikov, preostale pa poklical k sebi in jim sporočil: »Nisem prišel sem, da bi se vam prilagajal; vi se boste morali prilagoditi meni.« General Shalikashvili se tega, kot kaže, zaveda.

Radovan Kozmos

PORTRET TEDNA

John Shalikashvili

Vojaske osebnosti se v mirnih obdobjih dokaj redko znajdejo v središču zanimanja svetovnih medijev, razen kadar gre za uniformirance, ki se bodisi nekoliko resneje spogledujejo s politiko bodisi sklenijo oblast v kakih (zlasti afriški) državah sploh vzeti v svoje roke in podantike nazorno seznaniti z radostimi reda in discipline in vsakdanjem življenju. Ob kadrovskih spremembah v vrhu najmočnejše armade na svetu pa je seveda precej drugače: ko je ameriški predsednik Clinton v prvi polovici tega meseca – natančneje, 11. avgusta – na položaj načelnika generalnega štaba vseh rodov ameriške vojske imenoval generala Johna Shalikashvilija, so o tem dogodku takoj obširno poročale vse pomembnejše tiskovne agencije.

Ker gospod Clinton tako zapletena priimka seveda ne more gladko izgovoriti, je novega poveljnika 1,8 milijona pripadnikov ameriške pehote, mornarice in letalstva predstavil kot »generala Shalija«. In pri tem je ostalo – Američanom pač ni treba dvakrat reči, naj nenaodavno zvenec ime s štirimi ali, bogobvarju, celo petimi zlogi skrajšajo na največ dva. Toda primer tokratnega portretiranja, »vojaka nad vojaki«, je razen po priimku zanimiv še v nekaterih drugih ozirih.

Shalikashvili je prvi naturaliziran Američan, ki se mu je uspelo prebiti na tako visok vojaški položaj, čeprav v državi, ki še vedno velja za »deželo priložnosti«. A tovrstne priložnosti so ponavadi posledice srečnega »naključja«, da se človek ob pravem času znajde na pravem mestu. Odnos Billa Clintona z vojaškim establishmentom je že od vsega začetka njegovega predsednikovanja poslednji svetovni velilec precej ponesrečen. Z razkritjem, da se je v času vietnamske vojne izognil služeni vojaščine, si v vojaških esalonih seveda ni pridobil pretrane naklonjenosti. Nezaupanje

je prerasl v skorajda odkrit odpor zaradi njegovega zavzemanja, da bi v oborožene sile pripustili tudi častice istega spola. Z imenovanjem generala Shalikashvilija, od junija lani vrhovnega poveljnika evropskih sil NATO, na najvišji položaj v ameriški vojski pa je predsednik Clinton dobil priložnost, da se odločneje spoprime z nasprotiki v vojaških krogih.

Dosedajni načelnik generalnega štaba vseh rodov ameriške vojske general Colin Powell je v času svojega mandata tem položaju, ki velja za skrajni doseg vsakega oficirja, izobil tolikšen vpliv, da v Washingtonu množično napovedujejo Powellov skorajšnji odhod v politiko. Nekateri vidijo v njem celo prihodnjega predsedniškega kandidata, drugi vsaj novega newyorškega župana, pa čeprav skorajda nihče ne ve, katero straniko pravzaprav podpira.

General Shalikashvili je v nasprotju s svojim predhodnikom prvi vojak od nog do glave. Že dejstvo, da je se rodil na Poljskem, mu po ameriški ustavi onemogoča, da bi se kdajkoli potegoval za položaj predsednika ZDA, za sluge gor ali dol. Pa tudi sam je že ob uradnem imenovanju na novi položaj dokaj jasno nakazal, da pozna meje svojih pristojnosti. Na vprašanje, kaj meni o možnosti, da bi v pakti NATO sprejeli tudi Rusijo in Ukrajino, je z nasmehom odvrnil: »Določili so me za načelnika generalnega štaba, ne za predsednika Zdravenih držav.« Predsednik Clinton je bil seveda navdušen.

John Malchase David Shalikashvili se je rodil 27. junija 1936 v Varšavi. Oče Dimitrij je bil gruzinskega rodu, mati Marija poljskega. S starši je domovino zapustil že pri osmih letih – pred ruskiimi zavojevalci so se zatekli v Nemčijo – pri šestnajstih pa je družina Shalikashvili prišla v Združene države Amerike in se naselila v Peoriji v zvezni državi Illinois,

tipičnem mestu na ameriškem srednjem zahodu. Sam priznava, da je v angleščino naučil predvsem ob gledanju vesternov z znamenitim kavbojem Johnom Waynom v glavni vlogi, močnega poljskega naglasa pa se ni nikdar znebil. Ameriški obrambni minister Aspin se je v tej zvezi pošalil, češ da je Shalikashvilijeva govornica »mesanica poljskega akcenta in Waynovega izrazoslovja«.

Čeprav izhaja iz vojaške družine – njegov oče je bil oficir v gruzinski, ded pa general v carski vojski – je 22-letni »Shali« po študiju na domači univerzi Bradley leta 1958 v ameriško vojsko stopil kot navaden rekrut, a že leto pozneje si je prislužil čin topniškega častnika. Leta 1970 je na univerzi Georgea Washingtona diplomiral iz mednarodne politike. Vojaško kariero je kot svetovalec uspešno nadaljeval v Vietnamu – če je seveda vojaški poraz proti neprimerno šibkejšemu nasprotniku mogoče označiti kot kakršenkoli uspeh – ob koncu zalivske vojne pa se je odločeval kot poveljnik zaveznike operacije reševanja in vojaške zaščite Kurdov, misije, ki so jo številni komentatorji označevali kot nekakšen zametek vloge oboroženih sil po domnevno končanem obdobju hladne vojne.

Poznavalci sodijo, da bo novi načelnik generalnega štaba ameriške vojske po prvih znamenjih sodeč precej bolj naklonjen nekaterim predlogom predsednika Clintona kot njegov predhodnik. General Powell je bil odločen zagovornik načrta »Base Force«, kiso ga izdelali v času predsedniškega mandata Georgea Busha, in se je odkrito upiral poskusom nove administracije, da bi oklestila orjaški obrambni proračun ZDA. S svojim nepopustljivim stališčem do Clintonove predvolilne obljube, češ da bodo v ameriških oboroženih silah lahko služili tudi homoseksualci, je od novega predsednika v tej zvezi izsilil precejšnje koncesije. Powell je bil po splošnem pre-

FENOMEN JANAŠA

DREVO NA PLAZU ALI DESTRUKCIJA BREZ MASKE?

Marko Crnkovič

**J. J.: rakun,
slon, muha,
zajček, konj,
lisjak, osel,
bik, lev,
mamut,
jastreb,
žabica...**

Glede nesrečnega J. J. je treba preliminarno opaziti tole: cel kup jih je v politiki, ki grejo narodu na živce, ne da bi racionalno vedeli zakaj, cel kup jih vleče sporne ali celo popolnoma zgrešene poteze in pri tem beži civilizacijo izpod kontrole, cel kup je arogantno-žev, ki grejo preko trupel, cel kup populistično zdravih pametnjakovih pohajkuj po področjih, za katera niso kompetentni, cel kup jih je do kraja indolentnih do vprašanja umida, bodisi v etičnem, ali pa v navadnem, kar zadeva bonton, obleko, stil, način izražanja, retoriko in dialekt, obnašanje od kretenj do obrazne mimike — toda zakaj se vsi skupaj toliko ukvarjajo prav z J. J.? Oziroma: zakaj vodi na tej lestvici prav on? Narodna obramba navsezadnje ni edina delikatna stvar, ki tare domovino, in kdo pravi, da je prav ta minister zanj najvernejši in najskodljivši? In koliko je mutnih epizodnih vlog v vseh teh aferah! Koliko uniformirancev ter informirancev strši med nami, namreč takih, ki vedo, a ne povejo, ali ne vedo, pa kljub temu govorijo! Koliko jih je solilo pamet sodstvu ali drugim neodvisnikom, in to z glasom elektronskega sintezatorja, pogledom mrtvega rakuna in nasmeškom izločene lutke! Pa nič, ali le komaj kakšno nepomembno ali privatno zgražanje. Skratka: J. J. je bodisi nekakšen slon, ki smo ga naredili iz navadne muhe, ali pa zajček, na katerem delamo poskuse, kako je treba predznega politika sesuvati, in pri tem žalobno merimo tisto minimalno, a očitno vendarle ogromno, kajnsko dozo neprizanesljivosti, potrebne za njegovo strmgolavljenje. Zelo je možno, da se J. J. godi krivica, da nanj leti še več, kot si zasluži: čeprav je več kot jasno, da je ministra za obrambo, ki hara po državi kot navidez ali dejanski — vseeno, važna je simbolika — najmočnejši človek v njej, in ne glede na dejstvo, ali počne to s politično in etično legitimizirano ali brez nje, treba nemudoma odzgoditi, saj se tak tako rekoč razuzdan minister za obrambo civilizirani civilni družbi ne spodobi, pa je vseeno treba reči, da je J. J. manj kriv v resnici kot vsaj prišlo na misel, da je J. J. z vsemi svojimi napakami in pomankljivostmi morda tako močnejši predvsem zato, ker so vsi drugi — ali skoraj — take brezupne sleve in brezdnejniki. Bodimo pošten: J. J. kakršenkoli že je, štrli ven, štrli daleč, daleč nad podpovprečje podpovprečno slovenskih podpovprečno političnih podpovprečnih osebnosti — in znano je seveda, da za naš narod ni nič tako škandaloznega kot nekdo ali nekaj, ki ali kar štrli nad podpovprečje slovenskega povprečja. Sporna je že nadpovprečnost, da o nadpovprečnosti ne govorimo, in kdor se v to podaja, zavestno, trmasto, odločno, s poslanstvom ali brez, pogumno ali lahkomišlno, slučajno ali po pomoti, intelektualno ali lisjasko, z glavo ali s srcem ali z jajci, z urejevalnikom teksta ali z bazuko, je obenem osel, bik in lev. Posledice štrljenja ven v Sloveniji si naj izjemno posameznik pripiše sam in problem in fenomen J. J. je v tem, da si jih sploh ne pripisuje — kar je seveda edino normalno obnašanje izjemnega posameznika, ki štrli ven v Sloveniji: tak človek je in mora biti kakor hladen in brezčuten stroj, ki odvrača sprdad z buldožerskim plugom zadaj pa tlakuje z valjarjem, njegovi moralni principi pa ne morejo biti drugačni kot nerahločutni in pragmatični. S tega stališča je treba J. J. priznati, kar mu gre: on je velik, on je mamut — to spoštujemo. Se večja pa sta žal njegova tragika in kontroverza — deloma pa tudi naša, kolikor ga jemljemo za svojega: po eni strani se je J. J. zgodilo, da je praktično edina in edinstvena aktualna slovenska impersonacija dobrega, starega, pogrešanega, fascinante in osvobodilnega ničejanstva, volje do moči, morale kot prakse, etike kot darvinizma, racia kot senzibilnosti, po drugi pa, da je, prvič, minister za obrambo, drugič, simbolični narodni heroj, ki je trikrat — med procesom, v vojni in z izgonom — porazil jugoslovansko armijo, in, tretjič, zgolj preprost fante z obrušeni grospejskim naglasom in diplomio iz obramboslovja. To ne gre skupaj. Biti minister za obrambo v paranoičnem, nestabilnem in zahrbtnem delovnem okolju je riskanten posel, ki mu je kos le kot žolna krvi žejen jastreb: motiti se je nečloveško v tem primeru, kajti javnost je vnaprejšerj. Biti heroj zato, ker si se vrnil iz boja zmagovalc nad nevednim sovražnikom, je žalostno, pirovo, nevaležno, nesatisfakorno, ne z lovorjevim vencem, temveč s trnovim: J. J. je bil za to ves čas nepogrešljiv, brez njega...

Raje ne pomislimo, a profitirali smo mi, on nič — in kako bi tudi mogel. Biti preprost fante in voljo do moči ne le imeti, ampak jo celo realizirati, pa je malodane odurno, če že ne nevarno in nefer: če si Slovenec, pri tem pa brez duhovnega in psihološkega formata, recimo Josipa Vidmarja, in hočeš kljub temu biti ničejanec, potem izpadeš surovoma in si-lak, povzpetnik, populist, plebejeec, pretepač in podlež — tudi če to nisi, ampak če nisi življenjem vzvišeni sivolasi modrec — metafizično — večji moralist in največji nad življenjem — pti ostani tam, kjer si, in po kmečko kdaj modraj pod vaško lipo. Tam to gre skupaj. Kakorkoli: J. J., brez krivde kriv, nedolžen s krivdo, je tak Atrid, ki potprežljivo in obenem cinično prevzema nase to prekletstvo, ki si ga volijo Slovenci: biti neskončno majhen. Se neprimerno manjši kot v trenutkih najbolj krutega vploga vase, a obenem aspirirati še višje, kot so zmoini geniji v najbolj norih sanjah — kot žabica, ki kontemplira zvezdno nebo in filozofsko kvaka. J. J. smo mi, po J. J. — J. J.: čista projekcija in histerija velike razlike.

Drago Kos

Aroganca — otroška bolezen oblastnikov

Osebnostno mislim, da je aroganca nujna karakterna lastnost vsakega oblastnika, in to ne glede na režim, v katerem deluje. Odločati v imenu ljudstva, ne da bi to ubogo ljudstvo moglo sproti neposredno kontrolirati odločitve, zahteva več kot samo samozavest. Potrebna je določena količina mesianstva, ki ga pri bolj laično usmerjenih oblastnikih lahko nadomesti le aroganca, tj. samoprepava, da so lastne odločitve pomembne.

Pri nas imamo lepo priložnost opazovati, kako neobvladovanje te značilnosti oblastniškega delovanja razkriva diletantizem nove politične elite. Aroganca postsocialistična pravičniska poza je hitro postala nevdružno paterična in to je razlog, zakaj vzbuja vedno več odpora pri bolj razgledanih oziroma senzibilnejših slojih. Navsezadnje je bila silna in neznozna oholost srbskih oblastni eden glavnih razlogov, zakaj so mnogi, sicer skeptični intelektualci, podprli odcepitveni projekt.

Dejstvo, da se je prejšnji oblastni sloj naučil relativno dobro obvladati aroganco politične moči, pojasnjuje tudi relativni uspeh slovenskih »starih« političnih struktur v novih časih svobodnega političnega tekmovanja. Nedvomni prvak pri tem je seveda predsednik države, kar se je empirično jasno pokazalo na volitvah in se stalno potrjuje pri številnih javnomnenjskih raziskavah. S podobno spretnostjo se lahko pohvali tudi gospod predsednik vlade in tudi v tem primeru se je ljudstvo na volitvah odzvalo pozitivno.

Če je torej otroška bolezen novih oblastnikov nesposobnost, da prikrivajo oblastno aroganco, potem je nesporno najbolj podlegel tej nadlogi fenomenalni Janez Janša. Dejstva so znana. Seznan dejanj, ki jih lahko razumemo le kot dejanja čezmerno vase zaverovane osebe, ki si je ustvarila samoprepavo o kompetenčni vsestranskosti, je precej dolg. Eden najhujših primerov je že pred časom na televiziji izrečena hipoteta, da so bile lanske decembrske volitve kupljene. Izrekel jo je kot minister v vladi, ki je nastala kot rezultat teh domnevno nepoštenih volitev. S tem je »največji sin slovenskega naroda« izustil strašno domnevo o podkupljivosti svojega naroda, vendar se tedaj vsaj javno še nič ne preveč razburjal. Tudi največji zagovorniki poštenosti slovenskega naroda so bili tiho. Zdi se, da je bila prav ta absurda domneva, ki je seveda zelo ustrezala vsem poraženem na volitvah, nova spodbuda za še bolj arogantno ravnanje, ki je sledilo. Razvoj te metode je privedel do stanja, ko se je očitno tudi hiperkompetentni minister znašel v argumentacijski zadregi. Vendar ga to ni odvrglo od že utečenega načina delovanja. Nasprotno, prav zadnje poteze kažejo, da se je odločil za stopnjevanje, in v skladu s tem narašča tudi aroganca njegovih nastopov. Spriču vseh mogočih izpadov lahko takšno nastopanje na domači sceni nekaj časa še preživi, če pa je v tem slogu komunicirati na mednarodni ravni. Tudi to se je v primeru J. J. že zelo nazorno pokazalo. Italijani, ki so vsaj na vidni stični točki prenesli publiciranje rezultatov prisluškovanj svojemu veleposlanstvu v Ljubljani, so čez čas vrnili udarec in pri tem izrabili tudi nekaj ton težko argumentacijo, ki jo je gospod minister sam zbral na mariborskem letališču.

Kljub temu, da ima slog političnega delovanja slovenskega obrambnega ministra že nazorno negativne politične posledice za Slovenijo kot celoto, tako na notranjem kot na zunanem prizorišču, so vsi Janševi politični nasprotniki lahko celo zadovoljni, ker ne zmore ali noče spremeniti svojega nastopanja. Ni si težko predstavljati, kako bi povečal

»Fenomen Janša« čedalje bolj buri in tudi deli slovensko javnost. Predstavljamo osem mnenj o tem vprašanju, zanimivih in prav tako različnih, kot je polarizirano javno mnenje.

Jan Makarovič

Kaj je zame Janez Janša in zakaj za vas to ni

Vprašali ste me, kdo je zame Janez Janša. Čudno vprašanje. Janša je zame preprosto tisto, kar je za slehernega Slovenca, ki si je v letih nekdanje Jugoslavije resnično želel osvoboditve izpod dvojnega jarma: jarma be-

ograjske čaršije in komunistične partije. Janša je zame simbol prve svobodne in suverene slovenske države, odkar je pred več kot tisoč leti umrl zadnji karantanski knez slovenskega rodu. Toda tisti knezi, ki so se raje pokristjaničili, kot pa da bi se borili do zadnje srage krvi za vero svojih očetov in svobodo svoje dežele, tako kot polabski Slovani, mi niti niso posebno pri srcu. Morda so ravnali pametno, nikakor pa niso ravnali veličastno. Končno pa takrat Slovencev itak še ni bilo, in tudi karantanski knezi so govorili v nekem jeziku, ki bi ga danes na Slovenskem razen filologov komajda še kdo razumel. Janša je torej zame simbol prve suverene slovenske države.

Seveda ob tem ne pozabljam drugih pomembnih moč in žena, ki so prav tako tvorci te države. Ne pozabljam na Jožeta Pučnika, ki je že v tistem davnem letu 1957 govoril in pisal stvari, na katere se večina ni drznila niti pomisliti. Seveda so ga zatolkli. Čez nekaj let, ko je bil pogojno izpuščen iz zapora, sem ga srečal na ljubljanskih ulicah. Zapletla sva se v pogovor, in spominjam se, da sem mu takrat napol v šali zabrusil: »Pa da ga ne boš spet kaj lomil!« Toda prvi, ki ga je začel »lomiti« v reviji Perspektive, ki je takrat oblast milostno dovoljevala njeno izhajanje, je bil ravno — Pučnik! Bil je ponovno zaprt, izgnan iz domovine, »izgubili« so njegovo diplomlo, preživljal se je kot zdomec in kot nekvalificiran delavec. Toda kje bi bili danes brez naravnost nore neustrasnosti Pučnika in njemu podobnih? Po drugi strani pa seveda ne pozabljam diplomatskih zaslug, ki jih ima za vzpostavljane slovenske suverenosti denimo Dimitrij Rupel. Prav njegova hladna intelektualna vzvišenost, ki je šla nekaterim Slovencev tako zelo na živce, je bila naš največji adut v svetovni diplomaciji, ker je kazala vsem tistim mandarinom, da se nas ne da odpraviti kar z levo roko. Pa tudi zaslug Milana Kučana, tega uradnega simbola slovenske suverenosti, nikakor ne zanikam, čeprav nekoliko težko pozabim, da je začel svojo kariero partijskega funkcionarja ravno takrat, ko je začel Pučnik svojo kariero političnega zapornika.

Ne, nikakor ne zanikam pomena pravkar imenovanih in nešteti neimenovanih. Toda Janša je zame nekaj drugega in nekaj več. Zakaj?

Suverena slovenska država se ni začela šele s sprejetjem Slovenije v OZN. Začela se je 22. junija 1988, s protestnim zborovanjem proti aretaciji četverice na Kongresnem trgu v Ljubljani. To zborovanje je bilo eno najbolj nenavadnih, pa tudi najbolj veličastnih množično mojih življenj. Predstavljate si množico ljudi v mestu, ki hite po svojih opravkih, vsak s svojimi vsakdanjimi skrbmi, s svojimi drobnim privatnim svetom. Toda nenadoma vas množica ZAGRNE. Levo in desno, sprejdi in zadaj, kolikor daleč seže pogled — povdaj in zadelo samo neizmerno morje glav, vseh starosti, vseh poklicev, moških in žensk. In vsi ti ljudje dihajo z enimi samimi pljuči, mislijo z enimi samimi možgani, v njih utripa le eno samo srce. Takrat, na Kongresnem trgu v Ljubljani, sem bil priča rojevanju NARODA.

Človek, ki je družil vse te ljudi v narod, jih navedel za enotno voljo, pa je bil, čeprav odsoten, ravno Janez Janša. Ne po naključju. Janša je namreč opozoril, da tista sila, ki drži Slovence v sužnosti, v zadnji instanci ni niti partija niti država, temveč ARMADA. Armada pa je seveda, zavedajoč se svoje moči, reagirala samopasno in surovo. Toda prav s tem je napravila usodno napako. S svojo žalitvijo je namreč prebudila srd prek tako poniznega naroda, napravila ga je za NAROD in prav ta narod je bil tisti, ki je kasneje v desetdnevni vojni premagal vojaško nadmočnega sovražnika. Pri zmagi v tej vojni, ki je bila hkrati zmaga intelekta nad topomunostjo, pa je imel Janša osrednjo vlogo, čeprav seveda spet ne zanikam zaslug vseh ostalih.

Cinizem, s katerim danes Evropa in Amerika opazujeta iztrebljanje Bosancev in zasledbo Hrvaške, izpričuje znova in znova, da je bila prav zmaga v tej vojni, ne pa morda diplomacija, tisto odločilno dejanje, ki je zagotovilo suverenost Slovenije. Obenem pa pričajo vsi dogodki zadnjih let, da bi bili problemi na območju nekdanje Jugoslavije že zdavnaj uspešno rešeni, če Srbija ne bi imela na svoji strani — armade.

Zaradi vsega tega je Janša zame simbol slovenske suverenosti. Sedaj, ko sem odgovoril na vaše vprašanje, pa mi prosim dovolite še vi, da vas vprašam, zakaj ste me pravzaprav vprašali, kaj mislim o Janezu Janši. Ali vam vse pravkar povedane stvari, ki vendar ne terjajo kakšnega prav posebno globokega razmisleka, morebiti niso jasne? Pa še tole: zakaj se v vseh primerih, kadar Janez Janša razkrije kakšno nečestnost (tajni dokument J.L.A. afera Zlobec, afera orožje), ogenj in žveplo ne zlijeta na krivca, temveč na Janeza Janšo samega?

Edo Ravnikar

Drevo, ki je obstalo na plazu

Fenomen Janša bomo razumeli, če ga pogledamo kot residuum po eroziji. Tako nekako kot drevo, ki je obstalo na plazu. Režim

mora prvič po petdesetih letih tolerirati tujek s porcijo realne moči, nad katero nima nadzora, pa še na občutljivem mestu je. To ga spravlja v bes.

Janša ostaja kot zadnja primes nekdanjega Demosa, ki je ni izlužilo, raztopilo in odplaknilo korozivno delovanje dedičev bivšega režima, pri čemer je treba poudariti, da sta bili znotraj Demosa prevladujoča stupidnost na eni in poniglava pripravljenost na amalgamizacijo na drugi strani glavna katalizatorja temu topilu.

Viharje v kozarcu vode okrog izjav, kot je bila tista o sodstvu, moramo razumeti v istem kontekstu. Režim je že davno vzpostavil binarni sistem dveh podsistemov: enega za javnost, da je določal pravila obnašanja za vse razen za izjeme, drugega pa za izjeme, ki so delovale konspirativno po vzpostavljenem podsistemu. Prvi podsistem je bil priznan drugi ne. Tako je bila potencialna opozicija priklenjena na verigo pravil obnašanja, realna oblast pa je delovala svobodno in poljubno razuzdano po notranjih pravilih lastne avtonomne organizacije.

Moč starega sistema ni bila v priznanem in davnem podsistemu, apak v nepriznanem in tajnem, medtem ko je binarnost med drugim omogočala zanesljivo diskvalifikacijo na skrajno preprost način. Debata je bila omejena na uglajene okvire prvega podsistema, če pa je kdo načel debato o drugem podsistemu, se je na poziv mobilizirala režimska psevdopojavnost, da je vanj strmel kot v norca oziroma žrtev halucinacij.

Tako fenomen Janša ni naša bolečina, ampak bolečina dedičev bivšega režima. Kako opreviti z nekom, ki ob nenadni odprtosti medijev in posesti kosa oblasti ne deluje po predpisanih obrazcih podsistema, zgrajenega za zavajanje javnosti, ampak brska po podsistemu konspirativne akcije, torej aktivno krši osnovno pravilo doslej prevladujoče igre. Sistem to odlično ilustrira s svojo patetično prizadetostjo. Kot bi njegova pravila igre bila tudi naša. Ker pa so ta pravila igre eden od temeljev navidezne legitimnosti starega režima — če začnemo vsi brskati po podsistemu, ki je dosedaj uspeval v konspiraciji, bo to zanj zanesljiv konec — je njihova kršitev točno tisto, česar si ustroj nikakor ne more privoščiti.

Govorih o nedvisnosti sodstva, kot bi ravnokar odkril Montesquieu oziroma pravno državo in delitve oblasti — tako javno delujoč, pa za potrebe časa korigiranem prvem podsistemu — dela pa se neumnega glede vzporedne, konspirativne naprave, v kateri je sodstvo podaljšek partijsko-policijskega aparata. Ometrta o tem drugem podsistemu je bila stober binarne celote. Zato je, kdor se tega pravila ne drži, izobčen in je lov nanj prost.

In če povzamemo fenomen Janša, ta fenomen enostavno izstopa po eliminaciji potencialnih podobnih fenomenov. Po logiki starega ustroja naj bi vsi, ki se priklopljejo do realne oblasti, splošno kontinuiteto njegove binarnosti in ogromna večina pokojne Demosove politike se je temu res podredila. Zato jo je sistem s tako lahkoto prežvečil, prebavil in absorbiral. Le Janša se je nekako zataknil v tem drobovju. Vprašanje, ki muči mene, torej ni fenomen Janša, ampak zakaj samo Janša.

Braco Rotar

Avtoritarno izročilo provinice

Ko naj bi človek okarakteriziral »lik in delo« javne osebnosti, se, če se kolikšaj zaveda implikacij svojega početja, znajde v zadregi. Mnenje, ki ga kajpada ima, je za javnost pravzaprav nepomembno, ker ni analitično, ker je zgolj bolj ali manj spontana reakcija na politični spektakel in na početje akterjev v njem. O Janezu Janši (ali o komerkoli izmed politikov) si lahko mislimo, da je kontroverzen, monoliten, dosleden, poštenjak, mož z diktatorskimi ambicijami, napadalen, nesposoben, genialen, militarist, revanšist, manipulant, demagog, marksistični konvertit, junak osamosvojitve in še marsikaj. In o tem lahko kramljamo ali se pripravimo v zasebnih družbah, čeprav nekateri sodržavljani, očitno bolj preprostega duha, menijo, da so njihove zasebne impresije zanimive tudi za javnost. Vendar pa navsezadnje take sodbe niso nič drugega kakor obkrovanje.

»Fenomen Janša«, ki je v veliki meri produkt medijskega diletantizma (podobno kakor »fenomen Jelincič«), je z osebo Janeza Janše zvezan le toliko, kolikor potrebuje za nosilca osebo. Če pa oseba Janša ne bi bilo, bi enako vlogo igrala neka druga oseba, saj disputi politikov kažejo, da kandidator za to vlogo ne primanjkuje. Glavni problem potemtakem ni v osebi, ampak drugje: v razmerah, kjer je prostor za to vlogo in ki same ustvarjajo »fenomene« te vrste. Te razmere, denimo, omogočajo, da najbolj vidna oseba v trenutni vladi ni njen predsednik, ampak obrambni minister.

Omogočajo tudi to, da se je skupina politikov, sodelujočih v isti vladi, spustila v tekmovanje za najbolj karizmatično osebnost v de-

želi, čeprav je karizmatična osebnost v XX. stoletju, potem ko se je večina karizmatičnih voditeljev izkazala za hudodelce, malone človeka neveden status. Našim vladarjem za ta položaj so podobni zlasti po tem, da so uporabljali populistično ideologijo (bili premočni, odlični, moralistični in revanšistični) in se rekrutirali med marginalni prejšnjih režimov. To pa ne pomeni nič drugega, kakor to, da je spontani obrazec vladanja pri nas avtoritarčen, ne pa demokratičen (demokracija potrebuje karizmo institucij, ne pa osebnosti).

Modrovanje o osebnostih in njihovih značajih in zmogljivostih je sicer nekoliko staromodno, vendar nas konec koncev pripelje do vprašanj o možnostih, vzrokih in okoliščinah, ki osebno, značajne in zmogljivosti favorizirajo ali jih zavirajo. In očitno je eden izmed vzrokov, zgodovinskih okoliščin, zaradi katerih je izginil demokratizacijski nacionalni konsenz iz časov Roške, izročilo vladanja v srednjeevropskem prostoru, se pravi, avtoritarni vzorec, ki mu diktatura ni tuja in ki je bil obča oblika oblasti v državah, nastalih iz Avstroogrske. To je bila najbolj obremenjujoča dediščina vladavine Franca Jožefa in »absolutizma« njegovih ministrov. Avtoritarizmu se med svetovnimi vojnami ni izognila nobena »naslednica«, čeprav je Češkoslovaška imela srečo, da je bil T. Masaryk razsvetljen avtoritarec.

Slovenske razmere pa obremenjuje (ali rešuje) še dodatna podrobnost: avtoritarna oblast ni bila državna, ampak provincialna in ideološka: populizem, neavtonomnost in oblastizemnost SLS so po letu 1945 nasledili populizem, neavtonomnost in oblastizemnost KPS. Le kako bi lahko pričakovali, da se bodo sedanjí oblastniki, ki se vsi po vrsti odlikujejo s popolno odsotnostjo samokritičnosti, refleksije in profesionalizma, vedli drugače, četudi jih k večji avtoritarnosti sili obstoj slovenske države? Navzlic temu je zaradi odsotnosti nadrejene metropole zajzjala prva resna razpoka v izročilo, ki jo zdaj nekateri hitijo krpiti z iskanjem nove nadoblasti, ki bi prevzela odgovornost. Gre za spontan, nezaveden (»naraven«) obrazec oblastniškega vedenja, prav to pa je veliko hušje od cele črede Napoleonov ali Bismarckov z IO pri sobni temperaturi.

Mimo te konstante pa so zamenjave režimov, revolucionarne ali ne, vselej pustile v območje političnih karier osebo, ki v prejšnjih režimih takih možnosti niso imele. A nove promocije so (bile) vselej v skladu s podedovanim avtoritarnim vzorcem: večina »ljudskih voditeljev« v Evropi XX. stoletja izhaja iz družbenega obrobja prejšnjih režimov. Iz tega obrobja izvirajo nekatera ravnanja oseb: podcenjevanje institucij, grabelžljivost, nekontrolirane ambicije, nekodificirani spopadi med skupinami in osebnostmi in uporaba nizkotnih sredstev v njih, neprikrita oblastizemnost, samozavestnost. Večina teh odlik ni tuja nobeni »političnemu razredu«, jih pa omejuje mehanizmi, ki ekscenčne osebe izloči iz politične sfere.

V razmerah, kakršne je pri nas ustvaril izbruh nenadoma sproženih ambicij kopice nekompentnih oseb in ki so se utrdile se s poslanskim sirkusom v skupščini prejšnjega sklica, so netolerantnost, denuncianstvo in revanšizem postali vrline, neotesanost običajna etiketa, omejenost in rovtarska prekanjnost pa mentalni standard slovenskih politikov. Politična klima je v očeh javnosti že tako degradirana, da je kakor ustvarjena za to, da v njej kot grom zadoni sleherni kolikor toliko konsistenten radikalizem, ki obeta red in učinkovitost, pa čeprav na škodo demokracije. Čistka, zlasti moralistična, pa je najbolj cenena in hkrati najbolj nevarna oblika takega radikalizma. Znanja je že od Robespiera: »Incorruptible« je sicer zaradi korupcije končal pod giljotino, vendar je pred tem tja kot nezmožljiv poznavalec ljudske volje in prave resnice poslal celo množico sovržnikov in »sovržnikov«.

V zvezi z »likom in delom« J. Janše bi bilo kajpada treba upoštevati celo vrsto dejstev, ki so praviloma puščena vnevar ali neznanja. Denimo, ali se je znašel med oporečniki starega režima zato, ker je imel rezervo nasproti ali drugačno vizijo, ali pa zato, ker v njem ni bilo prostora za ambicijo ustreznemu kariero? Ali pa: kako so on in nekateri iz Odbora za varstvo človekovih pravic kapitalizirali gibanje, ki bi lahko postavilo podlago za demokracijo, a jih prav zato ni? Ali nemara ni šlo pri omenjenih družini za skupino mladih ambicioznih, ki jim je bila promocija v starem režimu prepočasna, in se jim je ob »sestupu« ZKS z oblasti in ob aferi JBTZ ponudila priložnost, da iz malh privlečejo poveljske palice? Ali se: koliko je vloga posameznikov iz državnih organov med spopadom z JA presejala običajno dolžnost funkcionarjev in državljanov države, ki se je znašla v obojezemnem spopadu? Ali gospodje niso zasedli oblastnih položajev prav zato, da bi počeli, kar menda so? In ali ni ta hip, po neuspehu nekaterih kolegov iz predprejate družine,

zavladalo prepričanje, da je treba uporabiti prav vsa sredstva za obranitev oblasti, kar je v pomanjkanju političnega projekta očitno mogoče zgolj tako, da zarisuješ v družbi diskriminacijske ločnice med Slovenci in drugimi, med »našimi« in ostalimi ipd?

Kdor bo lahko odgovoril na ta vprašanja, ni bo lahko kvalificirano opisal zgolj vlogo osebnosti, razsežnosti in cilje politike J. Janše, temveč še temno plat marsikatero druge politike pri nas.

Primož Simoniti

Dosledna nepopustljivost demokrata

Janeza Janšo sem osebno spoznal pri ustanovitvi Slovenske demokracije zveze, vendar kakih tsejšnjih stikov nisva imela. Lahko rečem le, da sva si bolj ali manj bežna znanca.

Še zlasti pri ljudeh, ki jih ne poznam iz osebne skušnje, se trudim, da bi jih ocejeval iz njihovega dosedanjega delovanja, na podlagi njihovih »referenc«, ne pa iz trenutnih, površnih vtisov in sodb iz druge roke. Politična in vladna interna mi seveda niso znana, do Janše — politika se lahko opredeljujem kot zgolj iz medijev informiran, vendar za razvoj demokracije pri nas živo zainteresiran državljan brez strankarske pripadnosti. Zato naj kar na začetku povem, da je moja ocena Janeza Janše razločno pozitivna. Tisto, kar na njem še posebej cenim, je sposobnost takega razmišljanja, ki zna v analizi videti in izluščiti bistvene postavke problema, jih jasno formulirati in iz njih potegniti logično stringentne sklepe, iz katerih sledi nujno in dosledno ukrepanje ob pravem času. To je Janša bleščeče izpričal v celotnem poteku slovenske demokratizacije vključno z najbolj tveganim delom osamosvajanja, z inteligentno vodenim in prav doziranim odporom zoper agresijo. Ne podcenjujem zaslug, ki jih imajo tudi drugi, toda doberšen del teh zaslug, da lahko živimo v miru in imamo razmeroma jasno perspektivo, da ne živimo v velikosrbški satrapiji, da nam ni treba prositi in meseti čelad za samoumevne pravice na naših lastnih tleh, da se lahko v parlamentu in medijih ukvarjamo z vsemi svojimi težavami, aferami in neumnostmi, pač pripada Janši in njegovi premočno dosledni nepopustljivosti.

Prav zaradi te nepopustljive konsekvencnosti velja Janša očitno mnogim ljudem, ki ga iz kakršnih koli razlogov ne marajo, za nevernega človeka. To se je pokazalo že ob njegovi aretaciji. Intelektualno sicer vse prej kot briljantni oficij KOS so, kaže, nagnosko čutili, da je fant zadel v strateški živci in da se ga kaže (z vednostjo takratne slovenske partijske oblasti in s sodelovanjem SDV in slovenskega sodstva, ki je sodbo tudi izvršilo) na vsak način znebiti. Tudi vsa slovenska demokratska javnost je čutila, da je Janša osrednja oseba afe, preostali trije bi bili tudi zamenljivi. In ta javnost je polseti in jeseni 1988 v figuro Janeza Janše investirala ogromno racionalno, moralno in emocionalno energijo. Potem pa je prišlo v letu 1989, zagotovo pa na prelomu v letu 1990 ob ustanovitvi Demosa še pred prvimi volitvami v delu te iste javnosti do čudnega preobrata: kot da jih je veliko Janši zamerilo, ker ga JLA ni spravila na drugi svet in jim naredila mučenika. Začeli so se koncentrirati napadi na Demos. Od pristaev starega režima ni bilo pričakovati česa drugega. Toliko bolj nenavaden je bilo, da je v tem sodelovala pretežna večina slovenskih publicističnih, zlasti novinarskih peres, cela uredništva, časopisi, radio, TV. Vrhunec napadov na Janšo smo doživljali po izvolitvi Demosove vlade. Obrambni minister Janša se je v pisanju, govorjenju in komentiranju večjega dela slovenskih medijev prelevil v izrazitega negativca. Postal je prava rdeča cunja za mestoma nekontrolirano besne napadalce. (Neki iks dobi še v zadnjem času ob »kaplarju« Janši celo asociacijo na Hitlerja in namigne dobesedno tle: »Ali ne bi bila dovolj ena sama dobro pomerjena krogla?«. Mladina pa to 6. julija 1993 meni nič tebi nič objavi.) Poleg Pučnika — zanimivo da tudi ta kot konsekventen politik ni mogel pridobiti dovolj slovenskih volivcev, ki očitno ne marajo jasnih, čvrsto formuliranih stališč, ki zavzujejo — je dozvil in doživljal Janša največ nasprotovanja, ki je večinoma

prav poniglavo in pritlehno podtkanje, sistematično difamiranje in pogostoma polno nedopustno nizkih udarcev. Seveda se oglašajo tudi brezrezervne hvalnice in žal pride aplavz kdaj pa kdaj tudi z napačne strani. Ena zadnjih takih pustolovskih podlosti je podtkanje, češ da načrtuje državni udar: nekdo načrtno lansira čisto laž, jo postavi v prostor in z izjemo nazadnje sam verjeti sadu svoje obsedenosti. Sicer pa so nič manj kot udar Janši in Bavčarju podtkali tudi za čas slovenske vojne.

Tisto, kar me pri teh nenehnih insinacijah in nečednih manipulacijah vedno znova ogorči, je pomanjkanje slehernega občutka mnogih Janševih zoprnikov za elementarni »fair play« — ali pa je tudi to za slovensko politično areno, ki ji resda ni treba biti deklisiki internet, že previsoka zahteva? Zelo malo ali nič namreč nismo brali stvarne kritike, ki je bila in je gotovo tudi mogoča in potrebna, kajti Janša je v metezu političnega boja delal tudi taktične napake, včasih ustrelil čez cilj, preostoro reagiral in pač tudi potrebe naredil kakšno »napako« v korakih in si priložil kakšno »osebnost«. Vendar po vsem kar je naredil in dosegel, mirne vesti trdim, da ni dvoma o njegovi demokratski integriteti in da bi si podobnih demokratov na politični sceni želel videti več. Kdor misli, da je kdaj ravnal nezakonito, ima na voljo ustrezne postopke, da mu to dokaže.

Sploh se mi zdi, da je fenomen Janša na neki način fenomen njegovih nasprotnikov. Da ga dojemajo kot nevarnost, ki zadeva v strateški živci, nekdanji komunisti, poznejši prenovitvi in zdajšnji združeni listarji, ni čudno. Tudi ne, da ga na celi črti zavrača stranka, katere prejšnji predsednik se je dal ob asistenci čustvene komunistke ustoličiti za predsednika ZSMS, ko je njegov protikandidat Janša sedel v vojaškem zaporu. Že to samo veliko pove o moralnem formatu tega politika in njegove stranke. Ta je, mimogrede povedano, v času pred osamosvojitvijo nagajala na tako paglavske načine, da človek samo strmi, kako hitro so volivci vse to pozabili. Se še spominjamo, da je bil tej stranki mesec dni pred 26. junijem 1991 poglavitni politični problem zaključni izpit, kaj je uganjala ob pekrskih dogodkih, kaj uprizarjala ob novi slovenski zastavi, kak nezrelo se je upirala nujni, vitalno pomembni obožovitvi Teritorialne obrambe? Se še spominjamo, da so neki publicisti tedaj zmerjali Janšo s »trgovcem z smrtjo«, da je neki slovenski filozof in sociolog v angleškem časniku denunciral slovensko desetredno vojno kot spopad dveh militarističnih klik, Kadijevičeve in Janševe? Se še spominjamo, kaj je pisal hišni filozof in idealog LDS o Janševih Premikih, ki jih po lastni izjavi niti prebral ni, ker da so pregrešno čtivo? Se še spominjamo, kako je bila s spretnim manevrom krivda ob nepremišljenem ravnanju nečimernega pesnika rokohitrske natovornega na grob demoniziranemu Janši? In še bi lahko naštevali in se spominjali. Pa kaj, saj smo podobnim manevrom pričeli tudi ob najnovejših zapletih z mariborskim orožjem.

Navezadnje o človeku veliko pove tudi to, kdo so in kako ravnajo njegovi nasprotniki. Iz Janše nočem delati junaka in mu pisati apoloģije. Toda povsem trzno priznamo, da je bistveno pripomogel k osamosvojitvi. Skupaj s sodelavci je znal tudi politične nasprotnike in omahljive pripraviti do tega, da niso mogli ne sodelovati pri njej. Morda pa očitajo paranojo — tudi te očitke je slišati — Janši prav tisti monomanični fiksirani zoprniki, ki mu — če smem citirati prijatelja — ne morejo odpustiti, da so se v prelomnem času zmotili, on pa je imel pri pripravah na osamosvojitve in njenem pametnem zavarovanju svoj odločilni prav. Za njihove strahove pred Janšo — naj bodo izmišljeni ali ne — imamo dobro zdravilo: parlamentarno demokracijo. V njej nobeno drevo ne zraste do neba, ne Janševno ne Kucanovo, ne Peterletovo ne Podobnikovo, ne Bavčarjevo ne Drnovškovo. Ob Janši se kuhovito polarizirajo, zato računam, da bo še dolgo ena osrednjih osebnosti slovenske politike.

Janez Stanič

Destrukcija brez maske

Moralna identiteta Slovencev v tem stoletju najbrž še nikoli ni bilo tako razbita in nespoznavna, kot je danes. Niti med drugo svetovno vojno ne, kajti čeprav so se ljudje znašli na povsem različnih bregovih, so pri tem vsaj

tiste razmišljajoče vendarle vodili nekakšni moralni razmisleki — pa čeprav napačni. Enako lahko, kljub vsemu, rečemo tudi za prva povojna leta »trdega« komunizma.

Časi so danes manj usodni in zato je z neko moralno ali vsaj prepričanem utemeljeno opredeljevanje tudi manj nujno. Očitno je več prostora za lahkotnost, površnost, neobveznost in neodgovornost vsakršne vrste — med drugim tudi politične, moralne in svetovnonazorske. Zdad tudi vsakdo lahko govori in počne kar hoče, ker demokracija menda mora presneti vse, tudi moralni nihilizem in preprosto človeško nepoštenost.

Samo s tem si je moč razložiti, zakaj se s tako neznanostjo lahko in drug drugega prehiteljujejo porajajo afe in skandali, ki so v bolj urejenih državah in družbah stvar sodne rutine, pri nas pa vedno bolj postajajo bistvo politike in sestavnih del slovenske (ne)moralne identitete. Posamezniki in posamezni lobbi brez najmanjših zadržkov in strahu razkrivajo, producirajo in uporabljajo najrazličnejše afe in skandale izključno kot orodje v najbolj primitivnem političnem boju. Znamen del javnosti vse to privoščljivo in uživaško sprejema kot dobrodošlo »circenses«. Najmočnejše in zato najbolj odgovorne politične stranke iz oportunitizma ali lastne vpletenosti močje zgolj opazujejo ta razkorj ali s posamezniki celo sodelujejo v njem.

Slovenija je v političnem in moralnem pogledu postala nenadzorovano lovišče posameznikov in skupin, ki politiko doživljajo kot nekaj popolnoma amoralnega, oziroma izvenmoralnega, kjer so dovoljena prav vsa sredstva, da le prinašajo uspeh, se pravi osebnostno moč, oblast, prestiž, denar.

Samo po sebi to ni nič posebnega; vedno in povsod se najdejo ljudje, ki jim gre zgolj za take cilje, le da imajo v bolj urejenih družbah težje delo in morajo uporabljati sredstva, ki vsaj na videz ostajajo v okvirih splošno veljavnih moralnih konvencij. V Sloveniji to očitno ni več potrebno. Najrazličnejše resnične in izmišljenje afe in skandali, podtkanja, laži in polnesnice, izsiljevanja, blatenje ljudi, netenje sovrštva in konfliktov, razpohavanje nestrpnosti — vse to se dogaja z nezorno lahkotnostjo in ne da bi naletelo vsaj na poskus resnejšega odpora. Posledica je (samo)moralna destabilizacija in destruktivna skupnosti, ki spričo take obdelave postopno izgublja vse kriterije, z njimi pa tudi možnost moralne in politične samoočrabe in nazadnje lahko ostane plen amoralnih, praviloma patoloških oblastželjev.

Naše stoletje je to že plačalo z dvema velikima eksperimentoma, fašizmom in boljševizmom, ki sta v bistvu oba le dve plati iste medalje — totalne (tudi totalno amoralne) čiste oblasti pod masko ideologije.

V slovenskem primeru očitno celo maska ni več potrebna. Kakšna je na primer ideološka (ali svetovnonazorska ali prepričanska) maska Janeza Janše, ki je najbolj značilen primer politične amoralne in destruktivne? Preprosto — ni je. Vsaj v novejši zgodovini je v Evropi težko najti primer, da bi neki politik povzročil toliko skandalov, umazal toliko ljudi, izrekel toliko nedokazanih obtožb, namigoval in podtkanje, da ne bi pri tem vsaj poskusil najti kakšno družbeno racionalno opravičilo za to.

Če odmislimo to posebnost, in ki je delno posledica določenega značaja, v bolj zaskrbljivo meri pa tega, da je slovenska moralna identiteta že tako razjedena, da amoralnost ne potrebuje nobene maske več, potem sam Janez Janša seveda ni kak poseben fenomen. Podobni se najdejo povsod.

Bolj zanimivo in usodno je vprašanje, zakaj tako početje in taka »politika« na letoletna in večji odpor?

Del odgovora je najbrž v tem, da Janez Janša še vedno uživa ostanke ugleda, ki si ga je pridobil med desetredno vojno, ko je, podobno kot večina tedanjih slovenskih voditeljev in skupaj z njimi, ravnal pogumno in bil uspešen.

Drugi del odgovora je najbrž treba iskati v dejstvu, da ljudje, ki igrajo na nizke instinkte množice — škodoželjnost, obrekljivost, uživanje v sramotenu drugih in razkrivanju umazanij, privoščljivost itd. — vedno pritegnejo del občinstva, zlasti tistega, ki je sam tako ali drugače prizadet in nezadovoljen, hkrati pa nemočen.

Nadaljnji razlog je morda v tem, da slovenska zgodovina in moderna politična (ne)kultura ne poznata in ne priznata moralne avtoritete (drugo je politična moč, ki jo še tako priznava) političnih voditeljev, ker jih pač ni bilo dovolj in dovolj velikih. Zato je v slovenski politični zavesti razvita in prisotna psihologija hlapecev in tlačanov, ki z upogonjenimi hrbti na tihem zmerjajo in psujejo, smejejo pa se, pa še takrat samo med sabo, ko gospodar leži na parah ali mu gori hiša. Janez Janša vneto in uspešno skrbi za »struila in požare«, zato

se del občinstva ob njegovem početju tako imenitno zabava in navdušuje.

Verjetno je razlogov še več.

Eden najpomembnejših pa je gotovo nesposobnost vse sodobne slovenske politike, da bi vzpostavila vsaj najbolj okvirna in temeljna pravila lastne in splošnje javne morale. Težko je verjeti, da gre pri tem samo za pomanjkanje izkušnje na področju strankarske, parlamentarne demokracije. Obseg moralnega nihilizma v politiki je tolikšen in tako vseprisoten, da je lažje verjeti, da so res vse stranke in veliko posameznikov zapletene v takšne ali drugačne nečednosti in imajo zato zvezane roke. Ali pa je morda demokracija poleg neizkušnosti vrgla na površje tudi toliko podvoprečne inteligentnosti, da velik del politike res ni sposoben dojeti, kaj se v resnici dogaja in kam vodi razkorj, ki se mu ne postavi po robu — ali pa celo sodeluje v njem.

V tej luči Janez Janša niti ni toliko vzrok, kot je že posledica bolezni.

Gregor Tomc

Neki zelo netipičen Janez

Janez Janša je nedvomno najbolj izpostavljen politik slovenske pomladi. Zaradi svojega prepričanja je prvič postavil vse na kocko kot polklici mladine v 80. letih z leninistično obarvano zahtevo po oboževanem delovnem ljudstvu kot edini pravi urednici ideje splošnega ljudskega odpora. Slovenska partija ga je tedaj brezobzirno izločila iz uradnega političnega življenja in jo opravičevala med drugim tudi s tem, da je zanemarjal nacionalni vidik oboževanega odpora. Vendar pa ga je publicist se je spopadel na stopnički vise — s samim vojaškim vrhom Jugoslavije. Generali so mu med drugim očitali tudi to, da je zagovarjal koncept nacionalne vojske. Navsezadnje se je znašel na vojaškem sodišču in prav ta proces je v veliki meri redefiniral in radikaliziral politične razmere v Sloveniji, tako v sami partiji kot v tim civilni družbi. Iz zavora je skozi glavna vrata vstopil v desetdnevni vojni za neodvisnost. Enako načelen in neomejen pa ostaja Janša tudi na oblasti v novonastali državi. Kot da zanj vojna še ni končana in da je edina razlaga le v tem, da se sedaj spopada z neprimerno bolj zakrknanimi sovražniki. Neumorno razkriva (njegov) nesprotni pravi: ustvarja) politične probleme in afe. Ene preganja, češ da so izdali vojaško skrivnost, drugim očita sodelovanje s tajno policijo, tretje obtožuje, da kot javni tožilec prikrivajo afero z orožjem itd.

Ne glede na to, ali se z njegovimi stališči in delovanjem vedno strinjamo, pa bi mu le težko očitali nepokopno držo, nedosednost ali nepoštenost. Njegov dolgoletni prijatelj Igor Bavčar je ob priliki izjavil, da je v njegovem delovanju nekaj samomorilnega, vsaka kor pa netaktnega. Pride od točke, ko tramo vztraja pri svojem in se noče več dogovarjati. Bavčar mu je tedaj še prerokoval, da

bo v politiki le toliko shjal. Vendar pa izgleda, da mu gre zaenkrat kar dobro. V dolgih letih mrdličnega javnega spopadanja si je Janša ustvaril ime na slovenski politični sceni. Nenazadnje kažejo na to tudi podatki javnomnenjskih raziskav, na primer Delov Slovenški politični barometer, na katerem se redno uvršča med najbolj znane aktivne slovenske politike.

Zanimivo pa je, da to njegovi stranki prav nič ne pomaga. Če je bila socialdemokratska stranka na prvih demokratskih volitvah, ko ji je načeloval bivši disident Jože Pučnik, na volitvah sedma, je na drugih volitvah z novopečenim socialdemokratom Janšo zasedla še slabše osmo mesto in se le za las uvrstila v parlament. (Še bolj značilen primer razhajanja med v javnosti odmevnim strankarskim osebjem in volilnim izidom predstavljajo seveda Demokrati — s Kacinom. Ruplom, Bavčarjem in Bučarjem so končali druge volitve na za njih skromnem šestem mestu.)

Kako si lahko to razložimo? Mislim, da lahko ta razkorak delno pojasnimo s tradicionalnim slovenskim nezaupanjem do politike. Zgodovina Slovencev je pomenila življenje v politično podrejeni skupnosti — dobro tisoletje večji del pod Germani, kasneje pa pod Srbi in enopartijskim komunizmom. V zavesti povprečnega Slovencev se je oblikovala predstava o politiki kot izkušnji nemoči, nenačelnosti in nesmiselnosti. To s tradicijo pogojeno nezaupanje do politike pa se je moderni dobi začelo prekrivati in poudarjati še z modernim skeptičnim stališčem do politike. Meritokratskega načela izbiranja najspodobnejših in najbolj usposobljenih namreč v demokratskih političnih sistemih ni mogoče uresničiti, saj lahko voljo in so voljeni vsi polnoletni državljani. Volitve torej ne morejo zagotoviti, da bodo na vodilne politične položaje izbrani najboljši, politika pa tudi ni poklic, ki bi ga lahko opravičevali le tisti, ki imajo za to vnaprejšje določene kvalifikacije.

Povprečen Slovenec je torej do politike zelo nezaupan. Prepričan je, da politikom v načelu ne velja zaupati, zato ima še najraje takšne, ki se obnašajo tako, kot da so vanjo zašli bolj ali manj po naključju. Dobro je, če so bili pred tem uspešni na kakšnem drugem področju, ker se potem v politiki verjetno ne bodo okoriščali do penzije, če ne kar do smrti. Bolj jim lahko zaupamo, če se niso naučili osnovnih veščin javnega delovanja (če so slabi govorniki, nesproščeni ali imajo slab imidž), ker se za takšnim neobvladovanjem položaja verjetno ne skrivajo pretirane ambicije in skrajen pohlep. Bolje je, da o javnih zadevah nimajo ne znanja ne izoblikovanih stališč, saj kdor ne misli tudi ne more imeti zelo slabih namenov. Povprečen Slovenec skratka voli stranke, ki jim načelujejo karseda dolgočasni, okorni in neizstopajoči predstavniki naroda.

Bolj ko politik v Sloveniji razkriva probleme (dejanske ali namišljene, ni važno) in s tem razvema politične strasti, bolj sumničavi postajajo njegovi potencialni volivci. To je prav gotovo usoda Janeza Janše. Njegovo odločnost si radi razlagajo kot maščevalnost, njegovo načelnost s fanatičnostjo in njegovo predanost politiki s pohlepom po moči. Kajti: če so politiki sumljivi načelno, so izstopajoči politiki sumljivi že toliko bolj.

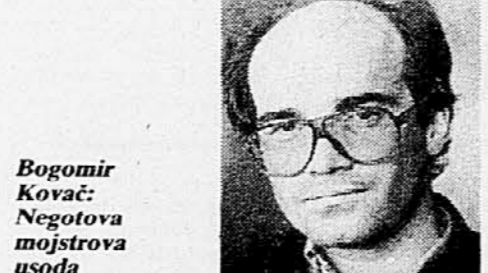
Slovenska politična skepsa nas bo v prihodnje obvarovala vsakega klica osebnosti, kar je nedvomno dobro. V kriznih časih pa nas bo bremenila z odločevalci, ki se nezmožni sprejeti kakršnokoli odločitev, kar je vsaka kor slabo. Slovenci smo utrujeni materializmodovine, ki si bolj od vsega drugega želi, da bi se zili v narod brez posebnosti. V njem pa bo vse manj prostora za netipične Janeze...

Nadaljevanje z 19. strani

Usodno politično prizorišče

Če je dosedanja analiza pokazala več razlik kot podobnosti, s tem pa kljub vsemu tudi več prednosti na Drnovškovi strani, pa je v položaju in usodi obeh premierov znova veliko podobnih potez, čim upoštevamo celotne politične razmere. Markovič, zanesljivo ena od najbolj tragičnih oziroma celo groteskniških figur iz poslednje jugoslovanske oblasti ne garniture, je, kot poudarja tudi Kovač, glavno igro izgubil na političnem prizorišču. Mnoga znamenja kažejo, da se utegne — če ne bo prav naglo spremenil svojega sloga vladanja — isto zgoditi tudi Drnovšku. »Tako Markovič kot Drnovšek sta v politično vedno slabših razmerah poskušala najti ravnovesje, pri čemer je za oba značilno upanje, da bosta politične probleme rešila z gospodarskim reformo. Markovič je pri tem šel tako daleč, da je zavestno spregledal vse tisto, kar se je dogajalo na politični sceni v Srbiji. Drnovšek ves čas poskusa iti mimo afer in zakulisnih bojev, spet upajoč, da bo politične zadebe mogoče preseliti z gospodarskim programom. Če bi hotel ohraniti zaupanje vase in v koalicijski, ki stoji za njim, bi moral voditi veliko bolj premočno politiko. Morda tudi za ceno, da je ne bi mogel speljati,« pravi Kovač.

Markovič in Drnovšek si po svojem političnem slogu sicer nista podobna. Prvi je znal javnost pridobiti s skoraj teatralnimi nastopi. Drugi je zadržan, a si je pri vase obrnjenih slovenskih državljanov prav s tem pridobil velik del zaupanja. Veliko napak je največkrat storil zato, ker se v ključnih trenutkih sploh ni obračal na poslovno ali široko javnost. S padlim zveznim premierjem pa sta si ven-

Bogomir Kovač: Negotova mojstava usoda

darle podobna še po nečem, po političnem kompromisarstvu. »Zaradi tega je padel Markovič in prav to spodbujala trdnost in premočnost Drnovškove gospodarske politike. Igra šah, toda partije ne vodi več,« meni Kovač. Sovražniki obeh predsednikov vlad na gospodarskem področju so bili oziroma so različni. Markovič in njegove reforme je ogrožala osvajaška in polšačevska Srbija ter upornost tistih republik, ki so prvi poskušale ubesati. Drnovšku in njegovi gospodarski politiki strežejo po življenju posamezni sloji ali druge družbene skupine, za katerimi skoraj praviloma stojijo tudi srborite politične stranke. Kritiki so in še prihajajo z različnih strani. Kmetje oziroma Podobnikova Slovenska ljudska stranka so s svojo spektakularno zaščito državne meje zdaj izsilili uvedbo prelevmanov, s katerimi je postal uvoz ključnih kmetijskih pridelkov in prehranbenih izdelkov naravnost noro visoko obdavčen (sveže meso in mesni izdelki, mleko in mlečni izdelki, sladkor, vino in tobačni izdelki). Zaradi

NAŠA PODJETJA V ZDA

SLOVENCJI V AMERIŠKEM PROSTORU

New York je trdnjava ali vsaj trdno oporišče slovenskih poslov z ZDA. Tu je že dobrih šest let ameriška naša banka LBS, tu je zdaj že kar 27 podjetij, inkorporiranih kot ameriška podjetja, vendar zvečine v slovenski lasti in s slovenskimi predsedniki.

O strategiji nastopanja na ameriškem trgu, vplivu domovine na to in o možnostih povezovanja se je naš ameriški dopisnik Mitja Meršol za okroglo mizo pogovarjal s predsednikom banke LBS **Rudjem Gabrovcem**, **Stanetom Ražnom**, predsednikom podjetja STR (ki je bilo ustanovljeno 1991 za trženje jeklenih proizvodov), programa Tomosa in Rotomatike (Steel, Tomos, Rotomatika), **Mirom Škrjlem**, predsednikom Impol, Aluminium Corp. (ustanovljena 1990 in je hčerinska firma tovarne Impol iz Slovenske Bistrice), **Bojanom Bevcem**, predsednikom Globtradea, in **Stanetom Kukcem**, podpredsednikom ameriške firme World Class Leather, ki pa temelji v veliki večini le na poslih z vrhniško industrijo usnja (IUV).

GABROVEC: »Slovensko gospodarstvo je že razmeroma dolgo obdobje navzoče na ameriškem trgu, vendar s slovenskega zornega kota izvoz v ZDA ni kaj dosti pomemben, ker so nemški, italijanski in avstrijski trgi prevladujoči v trenutnem interesu slovenskega gospodarstva.«

»Naš izvoz v ZDA znaša okoli 200 milijonov dolarjev na leto, kar je razmeroma zelo malo.«

GABROVEC: »Tako je. Vendar postaja ameriški trg eden najpomembnejših za prihodnost Slovenije. Evropa ima slovensko gospodarstvo dobro obdelano in jo razmeroma zlahka tudi obvlada. London je konec koncev le dve uri leta od Ljubljane. Praktično je vse na kupu. Evropski trg je mogoče obvladovati v glavnem od doma. Amerika pa zahteva drugačne prijeme. Toda zavedati se moramo, da je to danes eden tistih redkih velikih trgov, ki je tudi plačilno sposoben. V primerjavi z nekdanjo SZ, kamor Slovenija tudi usmerja svoj izvoz, je Amerika za prihodnost vsekar ugodnejša partnerica.«

»Kakšen drugačen odnos naj bi imeli do ameriškega trga?«

GABROVEC: »Pri tem gre za dva problema: prvi je pravni, kajti vsa ameriška zakonodaja je bistveno drugačna od evropske in se je torej treba prilagoditi ameriškim standardom. To velja tudi za obliko pogodbe, saj je drugačna od tiste, ki jo sklenemo v Evropi. Ko je to mimo, se nam odpre ves trg z 250 milijoni ljudi in urejeno regulativno. Drugi problem je vprašanje nakupov na ameriškem trgu. Odnosnost Slovenije od nemškega oziroma evropskega slovenskega trga je verjetno prevelika in Slovenija bi morala bolj diverzificirati svoj nakupovalno politiko, če že zaradi drugega ne. potem vsaj zato, da uravnovesi možnosti za celovit razvoj nacionalne ekonomije. Po našem mnenju bi Slovenija jutri na ameriški trg lahko izvozila dvakrat več kot zdaj. Slovenija ima proizvode za ameriški trg, tako iz sedanje, tekoče proizvodnje (kristal, čevlji, pohištvo, tekstil, usnje) imamo pa tudi farmacevtsko industrijo, ki je sposobna delati izdelke za ta trg, in verjetno bi se našlo še marsikaj drugega. Memim, da bi na ameriški trg na leto lahko izvozili za pol milijarde dolarjev. To bi morali biti strateški cilj slovenskega gospodarstva. Za približno takšno vsoto pa bi morali na ameriškem trgu tudi kupovati. S tem bi se izognili preveliki podrejenosti neposrednim trgov in tečajnim veganjem.«

»Nekoč je bilo pohištvo paradni konj slovenskega izvoza v ZDA. Kateri proizvod je to sedaj? Kristal?«

GABROVEC: »Če se le da, se izogibajmo paradnim konjem. Gotovo je, da pohištvena industrija danes še vedno prevladuje v slovenskem izvozu v Ameriko, saj ga odtehta kar polovico, se pa izredno hitro povečuje tudi preostali del izvoznih izdelkov, zato menim, da perspektiva za jutri ni le v pohištvo, ampak tudi v vseh drugih dejavnostih, zlasti v tistih, ki so visoko tehnološke. V kategoriji high-tech lahko sodi tudi tekstilna industrija in Mura je pravi dokaz za to. Podobno velja za zlat nakit, ki ga prodajamo tukaj in ki sega v višji cenovni razred. Kristal prav tako. Vsi izdelki torej, ki imajo doma lastno substanco, lahko dosegajo na ameriškem trgu solidno ceno.«

»Toda, ali ni slovenski proizvod zavoljo drage delovne sile predrag za ta trg? Mar ni nevarnosti, da bi nas na področju tekstila, kristala prekrosile države nekdanjega vzhodnega bloka — denimo Češka — ki imajo cenejšo delovno silo?«

GABROVEC: »Če gre pri izvozu samo za to, potem nas seveda lahko prekosi še marsikatera država, ne samo Češka. Toda pri tekstilu na primer gre za design. Če znamo narediti kakovosten in modno odlično oblikovan izdelek, potem z izvozom in ceno ne bo težav. Upam pa, da se Slovenija nikoli ne bo spuščala v množično proizvodnjo in poskusala tekrovati s kakim Tajvanom.«

ŠKRJEL: »Če je cena edini konkurenčni dejavnik, potem kmalu pogoriš. To izkušnjo smo doživeli pri naših aluminijastih izdelkih. Prej ali slej si je treba ustvariti svoj krog kupcev, svoj imidž. S trdim delom si je treba prizadevati, da se počasi oddvojiš od najcenejših proizvajalcev. Po naših lastnih izkušnjah je trajalo več kot deset let, da smo z namensko proizvodnjo in z namensko razvitimi izdelki prodali na ameriški trg. V minulih letih je bilo kar priročno, če si bil anonimni in skrit, ko je slo za razne izdelke z oznako yu — ceno — nikakršno. To nikoli ni pomagalo pri ceni. Z osamosvojitvijo Slovenije pa je bilo seveda treba najprej dopovedati, kdo smo, kaj smo in da smo sposobni tudi sami ustvarjati kvalitetne tehnične izdelke. Zdaj se je pozna, da anonimnost ni več prednost, ampak šibka točka. Zdi se mi, da nas še vedno povezujejo z nekdanjo Jugoslavijo, in druge rešitve pač ni, kot da pridno in vztrajno delamo in mislimo dolgoročno.«

»Kako se to kaže konkretno pri Impolu?«

ŠKRJEL: »Impol je imel na srečo že pred dvajsetimi leti pametne ljudi, ki so se zavedali, da prodajati samo na domačem trgu ne bo moč, in so razvili nekaj legur striktno po ameriških standardih. Danes lahko trdimo, da je naš izdelek docela na ravni dveh, treh glavnih ameriških proizvajalcev. Na nekaterih področjih celo lahko prevladujemo. Impolova aluminijasta palica je danes povsem enaka ameriški. Deli našega aluminija so v menjalniški Chryslerjevih in Fordovih avtomobilih. Precej našega aluminija leti z boeingi in s helikopterji sikorsky. S tistih področij, za katera se nismo specializirali in na katera prihaja konkurenca od vsepovsod, iz Južne Amerike, Daljnega vzhoda, Kaner, pa se je treba prej ali slej umakniti, ker so cene prenižke. Slovenija postaja s svojim delom in skrivnimi predraža.«

»Smemo ostati samo pri tej ugotovitvi?«

ŠKRJEL: »Ne. Smisel je v razvijanju kakovostnih izdelkov, ki jih je vztrajno treba plasirati pod lastnimi imeni in jih uvrščati v zgornji razred, kjer sta merilo predvsem imidž in kvaliteta. Če si ustvariš ime v Ameriki, je to odlična odskočna deska za Južno in Srednjo Ameriko, za Daljni vzhod...«

RAŽEN: »Naš cilj je in mora biti, da se čimprej in na vsak način odrežemo od popkovine, ki jo imamo z nekdanjo Jugoslavijo in njenim 'ugledom'. Nekdanja Jugoslavija je bila na ameriškem trgu uspešna z dvema projektoma: Slovinovim vinom avio in yugom.«

GABROVEC: »Kaj pa Elan?«

RAŽEN: »Elana na splošno ne povezujejo niti s Slovenijo niti z Jugoslavijo. Elan je Elan. In da nadaljujem: zaradi omejenosti dveh proizvodov se nas je prijel sloves, da moramo imeti razmeroma dober proizvod za nič ali pa za zelo malo denarja. In prej ko se bomo od tega odlepili, bolj bo. Naša možnost na tem trgu je samo v dobri kakovosti in dobrem servisu, ne pa prevelikih količin. Dokazati moramo, da smo del Evrope. Vseč mi je bilo, ko je ameriški ambasador v Sloveniji Wendt nedavno v Baltimoreu takole vprašal: 'Ali veste, kje je Slovenija?' Na pol poti med Dunajem in Rimom.' Ni rekel, kot običajno govorijo, da je v vzhodni Evropi. Ko nas bodo začeli jemati za evropske proiz-

vajalce in izvoznike, bodo tudi komercialni pogoji ugodnejši.«

»Recept je torej: boljša kakovost...«

RAŽEN: »Saj o kaki slabi kakovosti pri naših izvoznikih v Ameriko tudi sicer ne moremo govoriti: Impol, Rotomatika, Tomos, kristal iz Rogaske... vsi smo nad povprečnimi cenami in uživamo napovprečen ugled. In to ni bilo ustvarjeno od včeraj na danes, ampak s strategijo, izdelano doma, o tem, kako priti sem. Odločitev je morala biti jasna: v Ameriko gremo, Ameriki se bomo prilagodili. Na voljo imamo zelo malo prostih proizvodov, ki bi jih danes lahko iz Nemčije ali Rusije preusmerjali na ameriški trg. Za Ameriko se moraš odločiti in proizvod prilagoditi ameriškim standardom, ameriškim navadam in okusu. In pika. Na primer naš Tomosov moped je za vse enako dober, za Ameriko pa mora biti čisto drugačen.«

»Kako drugačen?«

RAŽEN: »Gre za letošnji modo, 'top tanka', mopeđa, ki ima čisto pri vrhu bencinski tank. Tak moped gre za med in po najboljših cenah. Zato ponavljam: za Ameriko se moraš zavestno odločiti, jo negovati in vztrajati. Nič se ne zgodi od danes do jutri. Če se zgodi v dveh letih, je to kratak čas. Toda ko je kupec osvojen, ga imaš za deset, dvajset, trideset let. Američan je hvaličen kupec in ko je enkrat vzpostavljen odnos, si želi, da se ta odnos ohrani. V njegovem interesu nika-

kor ni, da bi zdaj kar čez noč preskakoval na Češko, Madžarsko ali Italijo.«

ŠKRJEL: »In praviloma je tudi tolerantnejši od večine evropskih kupcev.«

KUKEC: »Prej smo govorili o tem, kako priti v nove oziroma višje cenovne razrede. Vsak naš proizvod ima na tem trgu specifičen položaj. Govorim seveda lahko predvsem o 'svojih' proizvodih, se pravi o usnju in usnjeni konfekciji Industrije usnja Vrhnika. Na žalost je zadnja leta tako, da so zdaj na ameriškem trgu države — začeni z Japonsko, Korejo, Tajvanom, tudi že Kitajsko, Indonezija, Indija, ki so silno poceni in imajo sicer ne preveč kvalitetne, a za ta trg zadosti dobre množične proizvode. Zato se je treba pri odločanju vprašati, kateri segment trga si izberemo za cilj. Ali si izberemo trg, na katerem je treba nastopati z ogromnimi količinami, ali pa neprimerno manjši in ekskluzivnejši trg, ki je zelo zahteven in potrebuje le majhne serije oziroma serij sploh ne, ker gre malone za unikate. Izberemo si seveda tak trg, ki je odvisen od tega, kar imamo doma. Če imamo doma veliko tovarno, morda celo največjo tovarno svinjskega usnja na svetu, potem zagotovo ni moč ciljati na ta manjši, ekskluzivni trg. To, prvič, količinsko ne bi ustrezalo tovarni in, drugič, za nastop na takem trgu je potrebno ime. Ime je v tej modni usnjarski branži vse. Če si izberemo množični trg, se seveda sočemo s konkurenco z Daljnega vzhoda, ki je sicer manj kvaliteta od naše, a zadosti kakovostna, da z nizko ceno prodre na trg in se prodaja. Vprašanje je torej, kjer je mesto slovenskega izvoznika usnja in usnjenih izdelkov. Smo veliki, imamo veliko podjetje in potrebujemo množični trg. Zaradi relativne anoničnosti je težko priti na manjši, ekskluzivni trg. Rešitev je v zgodnjem številu zanesljivih partnerjev. In drugo: treba je biti izredno hiter, prilagodljiv. Blago, ki bo dobavitelj z Daljnega

vzhoda dobavili v štirih mesecih, moram biti sposoben uvoziti v mesecu dni. Edinole tako si lahko zagotovim naročila in malce višjo ceno. Daljni vzhod je sicer sila prilagodljiv, vendar še vedno zelo okoren pri naglem prilaganju posebnim naročilom za kako posebno barvo na usnju in podobno. V tem vsoku je moja prednost. Če si prvi in hitrejši, si v spici in tudi dobiš več denarja, čeprav so enaki izdelki, ki v množičnih serijah pridejo čez nekaj mesecev z Daljnega vzhoda, napredaj neprimerno ceneje.«

»Koliko je tega posla v dolarjih?«

KUKEC: »Od treh do petnajstih milijonov dolarjev, s kanadskim trgov vred pa tudi do 25 milijonov dolarjev.«

»Koliko pa prodamo aluminija?«

ŠKRJEL: »Od osem do petnajst milijonov dolarjev.«

RAŽEN: »STR ustvari samo z izvozom, brez agenturnih poslov, okoli dvanajst milijonov dolarjev.«

BEVC: »V Ameriki, na ameriškem trgu se je obdržal najvitalnejši del slovenskega gospodarstva. Govorim seveda o podjetjih, ki jim ameriški predpisi dopuščajo dostop na ameriški trg. Farmaceutika sem ne more prodajati, a je zagotovo svetovno konkurenčna. Od tistih firm, ki lahko prodajajo v Ameriki, prihajajo sem resnično samo najboljši. To je vedno spodbudno znamenje. Ja pa treba seveda pri opisu celotne podobe omeniti dejstvo, da smo velik del surovin za proizvodnjo izdelkov, namenjenih v Ameriko, črpali iz nekdanje Jugoslavije. Doma se mora zato industrija prilagajati drugim surovinskim virom, se drugače organizirati — in to je tudi

Na okroglo mizo je bil povabljen tudi **Jože Obersnel**, predsednik SK Products (pred 25 leti ustanovljenega podjetja Slovenijalesa), ki pa je bil službeno zadržan. V zvezi s podjetjem in strateškim načrtovanjem je avtorju poslal pisni prispevek, ki ga delno povzemamo.

Podjetje SK Products, ki ima sedež v Cliftonu v New Jerseyju, je organizirano v sestavi petih montažnic, ki so strateško razporejene tako, da pokrivajo celotni trg ZDA (poleg Cliftona so se v Los Angelesu, Atlanti, Houstonu in Chicagu). Podjetje SK Products zaposluje 132 uslužbencev in delavcev. Podjetniški sestav uvozi zadnja leta iz Slovenije na leto za dobrih 22 do 23 milijonov dolarjev blaga, kar po delu v montažnicah dopušta prodajo za 45 do 50 milijonov dolarjev. Recesija je močno prizadela vso ameriško pohištveno industrijo in seveda tudi SK Products. Podjetje je z reorganizacijo in racionalizacijo uspelo znižati obseg zaloga z 18 do 20 milijonov na 11 milijonov dolarjev. Strategija razvoja pa temelji izhodiščih: ohraniti in izkoristiti je treba možnost, ki jih ponujata ameriški trg ter že zgrajena mreža SK Products in komplementarnega podjetja W&F Reps (to podjetje obdeluje predvsem neposredne kupce). V programskem razvoju je treba upoštevati možnosti in prednosti, ki jih lahko slovenska pohištvena industrija ponudi ameriškiemu trgu. Svoj proizvod pa mora plasirati v tisti tržni segment, v katerem bo konkurenčen. S sistemom montažnic in finiširnic se bo treba prilagoditi okusu ameriškega kupca in razmeram, ki v tem desetletju vladajo na ameriškem trgu pohištva. Glede na finančno stanje podjetja in njegovo podkapitaliziranost kake bistvene kvantitativne ekspanzije ni mogoče pričakovati oziroma je ne bi bilo smiselno načrtovati. Podjetje je treba racionalizirati do še sprejemljive meje.

eden od vzrokov, zakaj nekatere panoge delajo slabše, kot so nekoč. Izguba domačega in delno tudi vzhodnega trga je med drugim kriva, da poslovna kondicija na splošno pada. Amerika pa zahteva dodaten napor, ekipo ljudi, ki se ukvarjajo z njo. Moje, sicer razmeroma kratkotrajne izkušnje na ameriškem trgu kažejo, da sem neuspešen tedaj, ko hočem narediti kaj na hitro. V bistvu traja kar kakih deset let, da na tem trgu dosežeš velik slovenskih firm je v tem, da manjša podjetja še nekaj časa ne bodo imela možnost za organiziran nastop na ameriškem trgu. Zanimivo pa je, da se tukaj že pojavljajo slovenski ponudniki softvera, intelektualnih storitev. Slovenija je s svojim odnosom do nekdanje Jugoslavije bolj politična kot poslovna dilema. Američan išče dobro in poceni blago in niti ne vprašuje, od kod je. Kar zadeva potrošno blago, bi dejal, da se med ameriški kupci pojavlja odpor proti daljnovzhodnemu. Takoj so ga pripravljene nadomestiti z vsaj malce boljšim blagom.«

MED PODJETNOSTJO IN GOSPODARSKIM KRIMINALOM

Umetnije udbodiaspore

V prijaznem bavarskem mestecu Dachau so leta 1933 ogradiли zemljišče, postavili barake in čudne objekte z dimniki in to zastražili. Ko se je iz dimnikov začel valiti smrdljiv dim in so mesto ob dežju prekrile ogabno lepljive saje, je sem ter tja kdo opozoril, da ni vse v redu. Meščani so zahtevali dokaze. Bili so, ki so za dokazi vohali, a brez posebnega učinka, ker je take sproti pobrala noč.

Po nürnberskem procesu so bili dokazi vsem na ogled. In ko je dokazano daleč prevpilo nekdanje inuakcije, je videl svet v vrlih meščanih strahopetne kolaborante kriminalnega režima. Ni razumel, da so zaupali politiki, da niso nasledili nepreverjenim govoricam. Niso obtoževali, ne da bi mogli obdolžiti dokazati, in še manj ukrepali na podlagi nedokumentiranih pvdmen. Niso se pustili zavesti v vsesplošen dvom o institucijah oblasti. Nasprotno, zanesli so se nanje, da bodo, če je kaj na stvari, odgovorne preganjale v skladu s pooblastili. Se na misel jim ni prišlo, da bi izničevali rezultate demokratičnih volitev leta 1933, na katerih je preričljivo zmagnala Narodno socialistična nemška delavska stranka. Razumevajoč vso civilizacijsko težo tega načela so spoštovali človekove pravice državnega kanclerja in njegovega notranjega ministra; niso ju obsojali, še preden jima je bila krivda dokazana na sodišču.

Toliko za ilustracijo nekih argumentov. Aferativno je naredilo za ozdravljanje slovenskega gospodarstva več kot vsa ekonomistična razglablanja, ker prinaša po dolgem času realno možnost za iztrebljenje parazitov. Afero so jih prvič po dolgih desetletjih identificirale vsaj toliko, da jih je za vzorec. Zato anatomia na aferah. Podvedovani gospodarstvoskriminalni, korupcijski skelet je namreč

ogrodje, v katerega je vpjet organizem starega sistema. Stvar je tako občutljiva, ker bi bilo porušenje skeleta dejanje, ki bi pomenilo konec sistema. Zato vse silno sprenevedanje. Da divje lastninjenje ni pravni, ampak političen pojem in da v kazenskem zakoniku takega dejanja ni, ve vsak oseb. Da je vsako divje lastninjenje sestavljeno iz zaporedja dejanj, za katera obstajajo pravni instrumenti za njihovo preganjanje, ve vsak pravnik. Gospodu javnemu tožilcu, od vseh ljudi, bi to moralo biti jasno.

Bodimo naivni. Vprašajmo, zakaj liberalizem razsaja v najbolj virulentni obliki prav med nekdanjo avantgardo delavskega razreda, ki je bila nanj tako alergična. Našla je novo ime za svobodo, kakršno je imela pred osamosvojitvijo Slovenije, tisto, ko se privilegirani klienti režima ukvarjajo z ropom, vsi drugi pa sanjajo posledice. Ne pustimo se prepričati svežim lajanj! Po eni so afer rezultat prehoda v tržno gospodarstvo oziroma novega porazdeljevanja ekonomske moči. Ne. Stvari so, kot so bile, le karavana prodira dalje od malo bolj svobodnem pasjem laježu. Raje se spomnimo napovedanega južnokorejskega modela z izrecno podporo bankirja Miloševića, katerega prava frava uresničevanja je bil Markovičev postopek lastninjenja. Realliberalizem je darilo bivšega režima.

Zaradi popolne zmede okrog tega, kaj je podjetnost in kaj gospodarski kriminal, prilagajmo provizorične sheme izvoza kapitala, kakršne so v svetu poznane pod oznako 'conspiracy to defraud', pri nas pa tisto, za kar se nova država dela slepo in gluho enako doledno, kot se je bivša. Po ogledu seznama si bomo na jasnem tudi o tem, kako neupravičeno se operativni sestav bivšega režima razglašja za poslovno sposobnega, zaradi česar naj bi bila preteklost irelevantna, vsi skupaj pa »gremo naprej«. Ta preteklost, to »znanje in izkušnje« te elite izvirajo iz pripadnosti tajni organizaciji s poslovnim predmetom zaseganja akumulacije gospodarstva. S tem ne gremo naprej.

Tržna prodnost omenjene družčine, v veliki večini rokohitrecev z področja enostavnih financ, je bila zagotovljena tako, da država zunanjo trgovino grobo rezervirala za potrebe operacij s seznama. V mednarodnem biznesu bi s svojo sposobnostjo odpadki kot suho listje, če ne bi imeli izravnalne podlage v možnosti kriminalnega prisvajanja resursov gospodarstva, ki so ga politično obvladali njihovi botri. Kljub temu danes režim iz tega polaa rekrutira svoje kadre, le-ti pa svojo »podjetniško« satelite. To nas toliko bolj nese dol, ker si je bivši režim vso lepo akumulacijo v tujini zagotovil z represijo iz centralne in

je tako končni lastnik plena kot duš, ki se ga držijo, vrh totalitarno fevdalne piramide. Beograd. To obvladuje ekonomsko moč udbodiaspore. Na to dediščino mislimo, ko govorimo o oživljanju Jugoslavije, ne na formalne državne tvorbe. Ko danes Italijan govori o meji z Jugoslavijo pri Trstu in Gorici, ima prav. O vseh zadevah se lahko mirno dogovarja s še naprej obstoječo jugoslovansko nomenklaturou.

Pričakujemo, da se bo, kot bodo afero vse bolj neudovmno razkrivale dejstva prisvajanja slovenskega premoženja in njegovega odvajanja v tujino, vse skupaj priznalo in se bo razširila fama, da je neka patriotska mafija odvedla denar na varno pred požrešnim Beogradom in da zdaj deluje za slovenske cilje. Takrat ne smemo nasesti. Od Beograda neodvisne slovenske, hrvaške, bosanske itd. udbodiaspore ni.

In če bomo odkrili, da je tudi danes vladajoča koalicijska vse tisto, o čemer je lahko odločala brez nadzora, od državnega do lokalnih nivojev, še enkrat pokrila, s posredovanjem istih instrumentov, s finančnimi konstrukcijam, ki zajemajo bodočo akumulacijo, ter tako istemu, ki prihaja za njo, zapustila nov javni dolg, da jo bo finansiral, tudi ko bo zamenjala, skratka, da je novi Sloveniji zapustila isto

končno dovolj. Če zato kaj razpade, se ne vznemirjajmo. Bomo pač ugotovili, da je prvi poskus strankarske demokracije v štirih letih dosegel podobno stopnjo gnilobe, kot jo je italijanska v štirih desetletjih, in da je po hitrem postopku, kot bolj ležerno tisti pri sosedih, dozorel za smetišče zgodovine.

Pa še to: če je Slovenija čisto na repu zanimanja tujeja kapitala za vlaganje v resne projekte, v primerjavi s Češko, pomeni, da nas je zdravi mednarodni kapital ocenil kot področje, ki ga je udbodiaspore rezervirala zase, in presodil, da ima ta za svoj projekt dovolj močno oporo znotraj Slovenije in da je primeren kooperant le latinsko-tevtonskim penetratorjem svoje baze.

* * *

Vzemimo za moto seznama trditve gospoda Ivana Ribnikarja, ki mi (Finance, 16. julij, str. 2) oponaša tezo o režimskem ropu Jugoslavije. Po njem s preteklostjo ni narobe nič takega, kot trdim sam, ker, »če bi bil ekonomski sistem tako strahotno učinkovit, da bi omogočal tako krajo, potem bi bil učinkovitejši od tržnega sistema.« No, ja.

Konstrukcija, ki naj bi demantirala mojo, je

»Konkretno?«

BEVC: »Velika škoda je, da je Slovenija tako zametila prehransko industrijo. Gre namreč, prvič, za to, da so živila ena redkih panog, kjer ni daljnovidne konkurence. Daljni vzhod mora sam uvažati hrano. In drugič: nekoč smo imeli na ameriškem trgu nekatere uveljavljene izdelke, od gozdnih sadežev in sadja do povrtin — vse kar je zraslo na območju južno od Slovenije. Za to Slovenija nadomestila se ni našla in ni na primer Srbije nadomestila s Poljsko.«

KUKEC: »Kaj pa Makedonijo?«

BEVC: »Nekaj z Makedonijo je, vendar premalo. A tudi sicer so z ameriškega trga izginili naši tradicionalni proizvodi, marmelade, mesni izdelki, šunka ... Z novim proizvodom je težko priti na ameriški trg, se težje pa se je z blagom nanj vrniti.«

»S kakšnim blagom se poleg kristala in še nekaterih drugih izdelkov potemtakem poskušate zdaj uveljaviti na ameriškem trgu?«

BEVC: »Nekatera slovenska podjetja so tehnološko izjemno dobro opremljena. Dovolj imajo intelektualnih zmogljivosti, ki v zelo kratkem času pripravijo izdelek za ameriški trg. Vzemimo za primer mariborsko Livarno. Z nalozbo v orodja in oblikovanju je pripravila proizvod, ki bo šel tukaj končno lahko dobro v promet. Gre za vodovodne pipe. Da, za pipe. Nasproti temu novemu izdelku lahko postavimo naš kristal, v katerega je vloženih 25 let dela na ameriškem trgu in za katerim stoji izjemno discipliniran kolektiv Rogaske. Evropa je v Ameriko vedno prodajala zelo drag kristal, na primer irski. To je bilo v obdobju yuppies, ki so bili pripravljivi za kristalno vazo odriniti tudi po 28 tisoč dolarjev. Danes ameriški kupec se vedno želi imeti dober kristal, vendar po razumni ceni. Rogaske si je v tem času posrečilo upeti spodnji del najvišjega razreda in sedaj žanje uspehe in iz leta v leto povečuje prodajo za 20 do 25 odstotkov. Letos bodo prodali za 26 do 30 milijonov dolarjev kristala.«

»Ali po vsem tem lahko z nekakšnim optimizmom gledamo na slovenske zmogljivosti na ameriškem trgu?«

BEVC: »Mi tukaj verjetno z večjim optimizmom kot pa v Sloveniji.«

RAŽEN: »Z ameriškim trgom je treba vedno računati. Tisti, ki doma dolgočasno načrtujejo, morajo upoštevati tudi ameriški trg. Saj ne morejo biti odvisni samo od Evrope. Američka pa je, kot je že rekel Škrli, odskočna deska na vse druge trge. Z izdelki Rotomatike na-

stopamo zdaj na Tajvanu, Kitajskem, v Mehiki ... Če bi naskakovali Tajvan iz Slovenije, smo nič, če pa to počnemo iz Amerike — sami ali prek ameriških firm — je to čisto drugačna izkazica. In zato je Amerika tako strateško pomembna za nas.«

GABROVEC: »Pred drugimi imamo tudi prednost, da imamo tukaj svojo lastno finančno ustanovo. In tudi to je lahko razlog za optimizem.«

RAŽEN: »Naj bom konkretno. Januarja letos je proizvodnja v Tomosu ustavljena, ker kooperanti niso več hoteli pošiljati dobav, mi pa smo tu že imeli vnaprej prodane mope. Na pomoč je priskočila naša banka LBS — in ne verjamem, da bi kaj takšnega storila še kaka druga ameriška banka — in nam pomagala z lastnim posojilom v vrednosti dveh milijonov dolarjev. Na ta način smo potem le lahko dobili mope in uspešno opravili posel.«

BEVC: »Naša prednost je tudi v tem, da smo tukaj, medtem ko se bo moral k Madžarom in drugim ameriški kupec in poslovneži odpravljati sam. Slovenija se je tu poslovno zelo dobro organizirala. To je vsekakor treba povedati.«

»A vendar: nekoč smo imeli tudi dobro organizirano Intertradeovo mrežo, ki je združevala več slovenskih predstavniških podjetij. Te mreže ni več, namesto nje je sedaj 27 posamičnih podjetij in vi ste njihovi predsedniki ...«

BEVC: »V Sloveniji je precej skeepse glede pojavljanja novih firm v tujini. Mislim pa, da je nastajanje takšnih podjetij povsem naraven pojav. Ekonomika je tako pomemben dejavnik pri odločitvah v Sloveniji, da se za odpiranje predstavništva ali firme tujini iz nekakšnih prestižnih razlogov. Gre za zelo podjetniške interese: na tem trgu je treba biti vizitno navzoč.«

»In kako je v vašem primeru? Vi ste tu vodili Emonino predstavniško podjetje?«

BEVC: »V bistvu sem prehitel privatizacijo doma in v nasprotju z domačim stanjem je v tem primeru lastništvo znano, podjetje deluje po ameriških lastniških načelih, lastniki delnic so znani in nastopajo kot lastniki, postavljajo nadzorne organe, ki bdiijo nad poslovanjem ... Mislim, da se tukajšnja slovenska mreža organizira po japonskem načelu. Naša podjetja v ZDA so pretežno v lasti proizvajalcev v domovini. Tega ne smemo zanemariti, saj gre še za eno prednost. Tako praktično mi vsi tukaj nastopamo kot podaljški proizvajalcev v Sloveniji in to nam tudi določa, kaj smemo in česa ne smemo delati.«

Toda vsekakor je nesporno, da ste — vsaj večina, kar vas je tukaj — iz klasičnih predstavnikov postali podjetniki.«

BEVC: »Seveda.«

ŠKRLI: »To je nuja.«

RAŽEN: »Pravzaprav je treba pri tem dodati, da je imela Slovenija v ZDA zelo malo klasičnih predstavništva. Večina je začela s podjetji: v lesarski panogi, v Intertradeovi mreži ...«

»Ni pa več tako tesne povezanosti z matičnimi podjetji.«

GABROVEC: »O, pa še kako tesna je ta povezanost! Gre za filozofijo rasti. Za osvoboditev novega trga je treba najprej zrasti, kajti samo tako je potem trg moč osvajati in ga obdelovati. Profite, ki se pri tem ustvarjajo, je treba spet reinvestirati, kajti le tako se odpre tržni segment in nastopi prehod iz nižjega v višji cenovni razred, na koncu pa potem pride do tistega, kar se imenuje dobiček.«

BEVC: »Z našim podjetijstvom ni prav nič narobe. Smo izjemno svobodni v tem, da najdemo trg, prodamo in plačamo. Poudarjam pa, da imamo japonski koncept in da smo v funkcionalni, lastniški in odločitveni povezavi z našimi lastniki. Naši lastniki pa so proizvajalci, ki na ameriškem trgu nastopajo. Bistveno pri tem je, da njihov osnovni motiv ni ustvarjanje profita s trgovanjem s tretjim blagom, ampak pretežno z njihovimi proizvodi. To je osnovni motiv, na katerem so zgrajeni vsi drugi.«

KUKEC: »Gre za to, da proizvajalec v Sloveniji ve, da ima v Ameriki svoj stalni „punkt“, prek katerega lahko prodajo toliko in toliko svojih proizvodov. To pomeni, da je treba na tem trgu vztrajati tudi v sušnih obdobjih in prodajati tudi takrat, ko ni nobenega zaščaka ali profita.«

ŠKRLI: »Lahko bi rekli, da smo obsojeni na ameriški trg.«

GABROVEC: »Praktično vsa naša podjetja so tukaj inkorporirana, osnovni namen takšnega inkorporiranja pa je v hotenju, da bi zaradi oddaljenosti imeli čiste račune. Inkorporiranost pomeni, da so firme tukaj regulirane, nadzirane, da so vse bilance tukaj uradno pregledane in se potem kot take lahko predstavijo kjerkoli po svetu. Gre torej za čiste poslovne odnose.«

BEVC: »Prepričan sem celo, da bo prav zato, ker smo tukaj organizirani po ameriško, veliko pobud za lastništvo preobrazbo doma prišlo od tukaj, iz Amerike.«

Nekoč je bila tu, v New Yorku, kot rečeno, nekakšna skupna (Intertradeova) mreža naših podjetij. Te ni več ...«

BEVC: »Takšen sistem, ki je združeval 25 proizvodnih interesov pod eno kapo, bi propadel v vsakem primeru.«

Kako pa naj bi tukajšnja slovenska podjetja zdaj sodelovala med seboj? Na pobudo samih podjetij in slovenskega generalnega konzula v New Yorku Matjaža Kovarja je nastal zamek slovenske poslovne skupnosti — Slovenian Business Community.«

BEVC: »Da, spontano in brez kakšne prisile smo začeli iskati oblike povezovanja. Skupaj moramo ameriški poslovni svet prepričati, da smo zunanji vojne in da je gospodarstvo kolikor toliko na trdnih temeljih. Dosti teh povezovalnih funkcij opravlja že banka LBS in hvalabog, da jo imamo že ves ta čas.«

KUKEC: »Glede na to, da sem podpredsednik ameriške firme, ki ni v lasti slovenskega podjetja, sem predsednika podjetja seveda povprašal, kaj misli o naši Slovenian Business Community in ali se bo naša firma vključila vanjo. Konec koncev je ta naša firma v kakšnih 80 odstotkih odvisna od poslov v Sloveniji oziroma IUV in je brez tega jutri ne bi bilo več. Prvo predsednikovo vprašanje je bilo: „Ja, kaj pa bomo mi od tega imeli?“ Potem sem malo za šalo malo zares dejal, da za zdaj ne bomo imeli nič, samo članarino bomo morali plačati. Američan mora v tem videti poslovni interes. Če tega ni, potem se za takšne skupnosti pač ne zmeni.«

GABROVEC: »Ne moremo si privoščiti, da bi bili popolnoma brezbržni drug do drugega. Potrebujemo določen način komuniciranja in informiranja med seboj.«

RAŽEN: »Pri tej skupnosti gre za organizacijo ljudi, ki imajo široko, ki poznajo Ameriko in Slovenijo. V stikih med tema dvema državama prihaja do problemov, ki so nam vsem skupni, te skupne problematike pa ne smemo reševati vsak po svoje. Poslovna skupnost naj bi bila torej posvetovalno telo za poenotenje problematike in skupno iskanje rešitev. Namesto da posamič tekamo v Washington ali Ljubljano, bi poskušali skupno nastopati v odnosu do naših in ameriških institucij.«

ŠKRLI: »Medsebojno informiranje, nekakšen briefing, da, kaj dosti več pa ne, kajti če se bomo spet lotevali kakšnih koordinacij, se bo razletela, kot so se vse stare koordinacije.«

Mitja Meršol

mi dosežki celo nadozavala. To domnevo je moč utemeljevati z zadnjimi leti, ko se je prejšnji sistem začel podirati vase, kot so rekli nekateri. Za prva leta nove oblasti je bilo značilno, da je službo javne varnosti močno pritegnila k novim nalogam, celo takim, ki so bile vojaške značaja. Varnostno dogajanje v Sloveniji pa je tako, da zahteva razvoj ali izpopolnjevanje policijske taktike na tistih področjih, kjer smo šibki. Trenutno je to vzdrževanje javnega reda in miru, posebej na javnih shodih in prireditvah, delovanje policije ob stavkovnih dogajanjih raznih socialnih plasti in slojev, nadzor in urejanje cestnega prometa, nadziranje državne meje. Sleđnje področje so zadnja pol leta že precej izpopolnili in spoznanj ne bo težko razširiti v prihodnosti.

To bo treba nato še bolj upoštevati v učnih programih srednje, višje in predvidene visoke strokovne šole za notranje zadeve. Se zlasti to velja za zadnji dve.

Težko bodo kos tej nalogi policisti, ki opravljajo redne operativne naloge. Verjetno jih bo treba razbremeniti sprotnega dela. Kolikor mi je znano, je moč računati z ustanovitvijo posebnih strokovnih stolic na visoki šoli ali z ustanovitvijo samostojnega raziskovalnega ali taktičnega središča v okviru te šole. Resno je treba računati tudi s študijem naših policistov na tujih strokovnih ustanovah.

Na eni tiskovnih konferenc državnega sekretarja za javno varnost je bilo slišati obljubo, da bo slovenska policija že v kratkem dobila pravila za opravljanje službe, in to v dveh knjigah. Upamo, da bo to res in bo na tem področju dosežen svojevrsten rekord po letu 1849, ko so bili utemeljeni prvi orožniki tudi v naših krajih: zmerom so veljala le pravila v enem delu. S tem bo izpolnjena še druga stopnja v našem razmišljanju in se bo treba spopasti s tretjo ali celo četrto.

Pavle Čelik

POLICIJA IN STROKOVNOST
Zastoj taktike

Pri nas se zadnje mesece predstavniki organov za notranje zadeve vse bolj sklicujejo na strokovnost in kar nehotne se pri tem porodi misel na stari pregovor, da je treba blago reklamirati takrat, ko gre slabo v promet. Kaj pa, če to lahko prenesemo tudi na policijo? Kakorkoli že, neizpodbitna resnica je, da je strokovno delovanje policije eden od bistvenih pogojev za njeno učinkovitost in tudi ugled v javnosti. Ko temu težijo prav vse policije, zato ne bo odveč, če v zvezi s tem napišemo nekaj domnev o razmerah doma.

Kaj je stroka?

Policijski poklic je, tako kot vsi drugi, povezan z določenim strokovnim znanjem, ki ga dajejo šole in praksa sama. Kriminalisti delujejo na podlagi dognanj, ki so našla izraz v kriminalistični in pomenijo najbolj dognano vejo te vrste. Tega ne moremo trditi za večino opravil uniformirane policije. Njene naloge v prometu, pri vzdrževanju javnega reda in miru, na državnih meji in drugod niso doživle take mednarodne taktične uveljavitve. Kot jo je kriminalistika. Vsaka policija išče svoje strokovne rešitve na teh področjih svojih ali manj nepovezanih. Podobno je pri nas doma. Verjetno je tudi to vplivalo na predkaniški shod policistov nekaj dežel Latinske Amerike, ki so predlagali ustanovitve posebne mednarodne organizacije za uniformirano policijo. Svojo pobudo so pisno posredovali več medna-

rodnim ustanovam, tudi Interpolu. Seveda so članicam priporočili, naj pobudo zavrnejo. Posrečilo se jim je. Malo pred sprejemom naše države v Interpol je bilo s to pobudo seznanjeno tudi naše ministrstvo za notranje zadeve.

Izhodišče za delo policije so predpisi, ki urejajo njene pravice in dolžnosti. Navadno rečemo, da so to pooblastila. Naloge, ki so ji nalozene, mora izvajati v praksi na tak ali drugačen način. To določajo pravila službe. Policijska stroka pa je še širši pojem od pravil, ki načelno urejajo službo delovanja, zato so v večini držav nastali pripomočki, ki jih podrobneje določajo ravnanje policije v točno določenih primerih in na različnih področjih njenega delovanja. Poznavalci govorijo o najmanj treh stopnjah: pravni predpis, pravila službe in taktični priročniki. Tako nastane nekakšen spaj med politiko, pravom in policijo. Nekateri dodajajo še četrto stopnjo, in sicer pripomočke za učitelje, ki poučujejo strokovne predmete na policijskih šolah. Sleđnje velja dosledno za francoske policijske šole.

Kar 33 priročnikov

Navedel bom primer iz domačih logov. Leta 1970 smo dobili za vso Jugoslavijo veljavna pravila za opravljanje zadev službe javne varnosti. Bila so prva, ki so bila javno objavljena, in postala so spodbuda za različne strokovnjake, ki so začeli pisati priročnike za delo milice in kriminalistov. Izhajali so v Beogradu in bili jih je kar 33. Za vsako ožje ali širše delovno področje je nastala samostojna knjžica. Zbirka je pomenila vrhunec strokovnih prizadevanj v vsem obdobju po drugi svetovni vojni pri nas. Slovenski pischi so prispevali dve knjžici. Poleg tega so v strokovnem časopisu izšli številni članki o taktiki službe. Vse to se je dogajalo v letih, ko so bila pooblastila službe javne varnosti precej omejena, saj je bil to pobrični čas. To pomeni, da so nastali uporabni pripomočki za prakso kljub ome-

jenim pooblastilom. Morda je prav ta okoliščina še bolj spodbudila strokovna prizadevanja? Menim, da je odgovor pritrdilen.

Zakonito in legitimno

Razmišljanje o policijski stroki nas privede do razmerja med zakonitostjo in legitimnostjo. To razmerje spremlja policijo vse od njene ustanovitve, saj je bila ustanovljena ravno zato, da bi javno varnost vzdrževala s čim manj nasilja, za kar vojska ni bila več primerna. Strokovna javnost je začela razumevati, če je zakonito delovanje policistov hkrati tudi upravičeno. S tem je postala javnost pomemben nadzornik policije.

Naša milica se je s tem razmerjem srečevala zlasti v obdobjih tako imenovane demokratizacije. Tedaj je praviloma prihajalo tudi do javnih protestov. Le spomnimo se študentske in nato slovenske pomladi. Ni bilo dovolj samo spoštovati določbe zakonov, marveč je bilo nujno treba upoštevati tudi upravičenost miličinskega delovanja. V takih trenutkih še posebej in le pri posamičnem ukrepanju miličnika. Določeno razmerje sil v družbi je večih bolj in drugič manj omogočalo milici, da je uveljavila razmerje med tema dvema platema delovanja.

Kako je s tem razmerjem v večstrankarski demokraciji? Pomembno me mi zdi, kako je porazdeljena moč med vladajočo in opzijsko politiko. Bolj ko je tako razmerje uravnoteženo, več možnosti ima policija, da upošteva upravičenost. Ne daje pa ji samo možnosti, marveč tudi zahteva, da upošteva moralna naša policija spoštovati to razmerje in legitimnost bo postala stalnica, ne pa le občasna priloga zakonitosti. Tega ne bi smeli pozabiti pri izpopolnjevanju taktike policijskega delovanja.

Zahteva časa

Zadnja leta je strokovnost v naši policiji ostala na isti ravni ali je v primerjavi s tuji-

potrošnega blaga. Tudi za nakupe pšenice. Sicer prepovedani uvoz investicijske opreme je postal »možen« takoj, ko si se obrnil na pristojni vmesnik. Enako je veljalo v obratni smeri. Prek vmesnika si lahko izvozil ali pa ne. Spomnimo se Rankovičevega Generalexporta, datuma njegove ustanovitve, in izračunajmo, koliko časa je to trajalo. Kdor je poznal jugoslovanski turizem, bo prepoznal učinkovit »interface« v notoričnem Yugotour-u in se spomnil, kje vse je bil zasidran. Da ne naštevam manjših rib iz iste družine.

Joint venture:

Ta shema razume mednarodno delitev dela po naslednjem obrazcu: kar zahteva težaksko delo in stroške, opravimo doma; eterične storitve »damo ven«. Tako z malo srečo doma ne naredimo niti toliko dobička, da bi plačali davek. Profit vrže eterika, kar pokasi-mamo zunan. Tipično upravljamo podjetje v družbeni lasti v sklopu partijsko-poličijskega holdinga. Le-to ustanovi mešano podjetje s firmo, ki jo predhodno nekje zunaj registriramo s tem namenom. Stvar proglasimo za joint venture.

Poslujemo normalno. Izkoristimo sporazume in monopole svoje matične države kot članice mednarodne skupnosti: investiramo in se zadolžujemo, ker uživamo garancije državnih bank. V tajnosti imamo kontrolo le nad neko malenkostjo: deleže s svojim partnerjem (samim seboj) določamo šele, ko za vsak zaporeden »skupen« posel ugotovimo, ali bo uspešen ali ne: če bo, postane retroaktivno večinski delničar naša tuja firma, če ne, naše državno podjetje. Stroške, kot so vzdrževanje, investicije, zavarovanje ... nosi državno podjetje. Poslovni uspeh je zajamčen.

Uspeh se tekoče kaže v akumulirani izgubi državnega podjetja. Ko je ta dovolj velika, nam peta kolona znotraj države omogoči sanacijo ali stečaj. Država nato rezultat našega poslovnega uspeha prevzame kot svojo obveznost in jo pripíše javnemu dolgu. Ladjarstvo, aerotransport in splošno mednarodno prevoznitvo so prikladni za ta tip operacije. Turizem (ideali, marine, prodaja zmogljivosti) je naravnost hotelen.

Pri enostavnejši, kuhinjski, a po volumnu ne zanemarljivi aplikaciji te sheme si izmislimo poljuben poslovni predmet. Stvar se osmisli najprej, če imamo prost dostop do proračunskih sredstev, raziskovalnih skladov, denarja za kulturo ali garancij ministrstev oziroma bank. Za tiste s politično dobro zaščitenim hrbtom so mešani posli pretežno ali v celoti eterični. Prej malo drugače prodorni (tisti z rokami v proračunskem koritu) jointventuristi izdelajo vse doma in si to prodajo kot tujo storitev.

Ko izvajamo dela v Libiji, Iraku, Angoli in na Kubi, prek Zvezne direkcije za promet in rezerve ... (kar se zadnje čase nemoteno nadaljuje s posredovanjem Cipra), prenesemo garaško opravila na domačo operativno, izvajalsko fikcijo pa prikazemo kot storitve udbo-dispurne firme; tako dobiček spet ostane tam, kjer si ga ne morejo laštiti ne kooperanti ne država. Če kdo od domačih izvajalcev od izkoriščanja bankrotira, ga prepustimo javnemu dolgu. Razpon tega prijema je enormen. Predmet je karkoli, od Studia To&Ono do verzave savskih elektram.

Oporečna kava:

Razpolagamo s pravico do uvoza kave. S tujim partnerjem, ki izpolnjuje dva pogoja: (a)

VELJKO RUS

Rojevanje strokovne javnosti

Nedavna izjava mariborskih sodnikov v zvezi z ocenami Janeca Janšca o strokovnem delu mariborskega sodišča je ena redkih belih vran v slovenskem prostoru, odločen odziv Janšca in drugih politikov pa opozarja po eni strani na težo, ki jo lahko ima pri nas strokovna javnost, in po drugi na to, kako neuravnoteženo je družbeno dogajanje, če tovrstne reakcije strokovnih krogov ni.

Znani slovenski sociolog Ivan Bernik ima najbrž prav, ko meni, da slovenska družba kljub relativno visoki industrializaciji in urbanizaciji še vedno ni moderna, ampak nekakšna obmoderna družba, v kateri preveč razbohotena politika onemogoča tako dejavnost pravne države kot civilne družbe. Tako lahko tudi glede prihodnje razvoja domnevamo, da ne bomo mogli v polni meri razviti niti civilne družbe niti pravne države, dokler bodo politične stranke pošlevalce celotno družbeno dogajanje. S tega vidika ni sedanjí politični sistem nič boljši od prejšnjega. Nataneje: je boljši, ker se zmanjšuje odvisnost ljudi od posamezne stranke, in je slabši, ker se sedanje stranke zasedle v družbi še več prostora, kot ga je obvladovala prejšnja. Najbolj očutna je to kaže v medijih, v katerih strankovski stališči s svojimi pogosto nepomembnimi stališči zasedajo najbolj pomemben čas na TV in polnijo naslovne strani v časopisih, namesto da bi bila ta prostor in čas rezervirana za tiste ljudi, ki lahko s svojim strokovnim znanjem kultivirajo slovensko življenje.

Hipertrofije politike seveda niso krive sedanje stranke, ampak bivša partija, ki je v zadnjih štirih desetletjih spolitizirala vse subjekte civilne družbe, od gasilcev prek strokovnih društev in gospodarskih organizacij do množičnih medijev. Usodna napaka Demosa je bila v tem, da je skušal zasedati ves prostor, ki so ga prej nadzorovali »bivši komunisti«, na ta način je zaobkral razvoj civilne družbe, namesto da bi ta področja prepustil samoorganizirani tu. Tako se je tudi po konstituiranju nove pravne države reproducirala prejšnja obmoderna družba, v kateri je bilo celotno področje civilne družbe »prešetano« s strankarskim delovanjem. Edina izjema je katoliška cerkev, ki je ostala tako pod prejšnjim kot pod sedanjim režimom neodvisni subjekt civilne družbe. Vendar od cerkve ne moremo pričakovati modernizacije civilne družbe, ker je slovenska duhovščina preveč konservativna.

Prav tako ne moremo kaj dosti pričakovati od sindikatov. Ti so sicer politično vse bolj neodvisni, vendar so ostanek stare industrijske družbe in ne morejo občuno vplivati na modernizacijo nove, civilne. Bolj pomembno so z razvojnega vidika marginalne skupine feministik in drugih subkultur, ki pa niso marginalne samo po statusu, ampak tudi po svoji vlogi v družbi, saj imajo povsem specifične in ne splošno družbene cilje. Zaradi tega je zelo verjetno, da bodo tudi v prihodnje ostale marginalne.

Nobeden od zgoraj omenjenih subjektov civilne družbe, potemtakem ni sposoben civilne družbe na Slovenskem modernizirati in jo revitalizirati tako, da bi omejil vpliv politike na njeno delovanje.

Toda to, česar niso zmogni zgoraj omenjeni subjekti civilne družbe, lahko zelo učinkovito uveljavljajo strokovna združenja. Ta lahko s svojo strokovno avtoriteto onemogočijo samovoljno ravnanje posameznih politikov in političnih strank in jih v močjo strokovnih argumentov potisnejo v prostor, ki jim v razviti družbi pripada. Brez takega javnega delovanja strokovnih društev po eni strani ni mogoče pričakovati, da se bo politika umaknila s področij, na katerih se je naselila po logiki inercije, po drugi pa ni mogoča rast močne napredne civilne družbe. Če se ta ne bo revitalizirala,

tudi nova država nikoli ne bo prerasla iz stare politične v novo pravno.

Nastop mariborskih sodnikov je pokazal, kako učinkovito je lahko javno delovanje strokovnih društev in kako ranljiva je v resnici politična dejavnost, ko se mora soočiti s strokovno. Sicer pa je na voljo več podobnih primerov iz nedavnega dogajanja. Spominimo se samo nastopa društva novinarjev ob aferi časopisa Pavliha ali nastopa slovenskega zdravniškega društva ob slovenjegraški zadevi.

Nič manj ilustrativno ni bilo nedavno dogajanje v Srbiji, do koje slo za Vuka Draškovića. Silovita kampanja celotne politične opozicije ni mogla prisiliti Miloševićevega režima, da bi pustil Vuka in njegovo ženo iz zapor. Nič ni pomagala intervencija mednarodne politične javnosti in tudi ne posredovanje Miterrandove žene. Šele ko se je za Draškovića zavzelo srbsko zdravniško društvo, je Milošević popustil.

S tem se ni rečeno, da bo strokovna javnost v vsakem primeru tako uspešna, lahko pa domnevamo, da bo njen vpliv večji kot vpliv kateregakoli drugega subjekta civilne družbe. Politika brez stroke ne more biti učinkovita. Lahko je slepa sila, ki se zadržuje sama v sebi. Res je tudi, da v samem znanju se ni moč, zato stroka ne potrebuje politike nič manj, kot politika njo. Ampak iz tega se ne sledi, da je stroka nujno tudi dekla politike. Ne le, da ni nujno, ampak je s stališča profesionalne etike celo nedopustno, da se podreja politiki tudi tedaj, ko ta od nje zahteva nekaj, kar s poklicno etiko nima nič skupnega. V teh primerih nimajo strokovna združenja samo pravice, ampak tudi dolžnost, da javno nasprotujejo politiki in oblikujejo stališča, ki so tudi za politiko zavezujoča. Mariborski sodniki so to storili na karseda konkreten in učinkovit način in so lahko za zgled vsem drugim strokovnim društvom.

Bistvena pri tem je prav kolektivna akcija, ker pomnoži strokovno moč s socialno. Individualni protesti ne zaležejo dosti, pa čeprav investirajo posamezniki v takšne akcije vse svoje strokovne in moralne potencialne. Res pa je, da bodo kolektivne akcije strokovnih združenj močnejše le tam, kjer načela poklicne etike prevladajo nad verskimi, nacionalističnimi, ideološkimi in predvsem strankarskimi vrednotami in interesi. Zdi se, da tega manjka prav tistim poklicnim združenjem, ki bi morala biti drugim za zgled, to pa so sociologi, politologi in ekonomisti. Posledica tega je, da omenjena strokovna društva niso oblikovala skupnih strokovnih stališč do tako usodnega problema, kot je privatizacija. Res je, da so se tudi v tem primeru nekateri posamezniki potrudili do skrajne možne mere, vendar njihovo prizadevanje ni bistveno vplivalo na politične odločitve. Če pa bi omenjena strokovna društva zavzela enotna stališča, potem je najbrž ni stranke, ki bi si jih upala ignorirati.

Ko tako razmišljaj, bi rad opozoril še na stališča prvega profesionalnega sociologa Emila Durkheima, ki je menil, da je rešitev iz moralne in človeške krize kapitalističnih družb v naraščajoči vlogi strokovnih in stanovskih združenj, ne pa v diktaturi proletariata (kot je menil Marx). Za zdaj je očitno, da se je Marx motil, ni pa očitno, da se je motil tudi Durkheim. Res je, da postajajo strokovnjaki s komercializacijo znanja najemni delavci postpovnežev, z birokratizacijo institucij pa hlvilje politične moči (servants of power), vendar je prav tako res, da so strokovnjaki vse manj za-dolovni s takšno vlogo in vse bolj razmišljajo o tem, da bi si po zgledu drugih civilnih subjektov postopoma izborili pravno in politično avtonomijo. Prvi korak v to smer je nedvomno sistematično uveljavljanje strokovne javnosti po zgledu, kakršnega so nam pred dnevi ponudili mariborski sodniki.

politike do navadnih eksekutorjev — skratka, ustroj, identičen z oblastjo, izropala, kar je dosegla. To povezavo vidi vse širši krog ljudi in vse bolj se zaveda, da sta pojavnosti in likvidacija te zarote ključ gospodarske pre-nove.

Vemo, kako sta obrestna mera in devizni tečaj pretakala denar v Beograd. S tem pa ni bilo narejenega še nič. Tisto, če devizne rezerve izginejo, ko razpade država, in se v izrednih razmerah izvedejo obšarne padalske akcije (tipa Slovin), kakršne ne bi bile možne v okviru tekoče državngospodarsko kriminalne dejavnosti, je eksotika. V normalnih okoliščinah je treba denar odvajati sproti. Ta izgine javnosti z oči, ko postane anonimna pasiva v zunanjih plačilni bilanci. In če splošno pravo štiti družbo pred uveljavljanjem interesov po najkrajši poti, in če bogatimo v urejeni državi gospodarsko substanco pred privajanjem po najkrajši poti, in če bogatimo v urejeni državi znotraj pravnega reda, ima tudi bogatenje mimo pravnih norm svojo identiteto, kot od-tis zakonitega reda.

Sheme ne vključujejo prakse, ko si od ust utrgano na črno spremenil v marke in odnesel v Celovec. Niti prihrankov od neopravičene dnevnice. Niti sprejemanja inozemskih podkupnin ali pobiranja takih provizij in ne sklepanje škodljivih pogodb, sleparij, utaje davkov, zadrževanja plačil v tujini, oduresku štucunge, šverca, iskanja lukenj v zakonih in tistega, da so manjše vsote in lokalni mali bogovi plenili kar z direktivami, niti izsiljevanja, divje privatizacije in kar je še takih stvari. Zanimaja nas tisto premetavanje denarja, tiste direktne oblike prisvajanja, pri katerih ni niti osnovnega tveganja, ker zadržujemo za-slobna kriminalnega režima. V vedlostnega slogu:

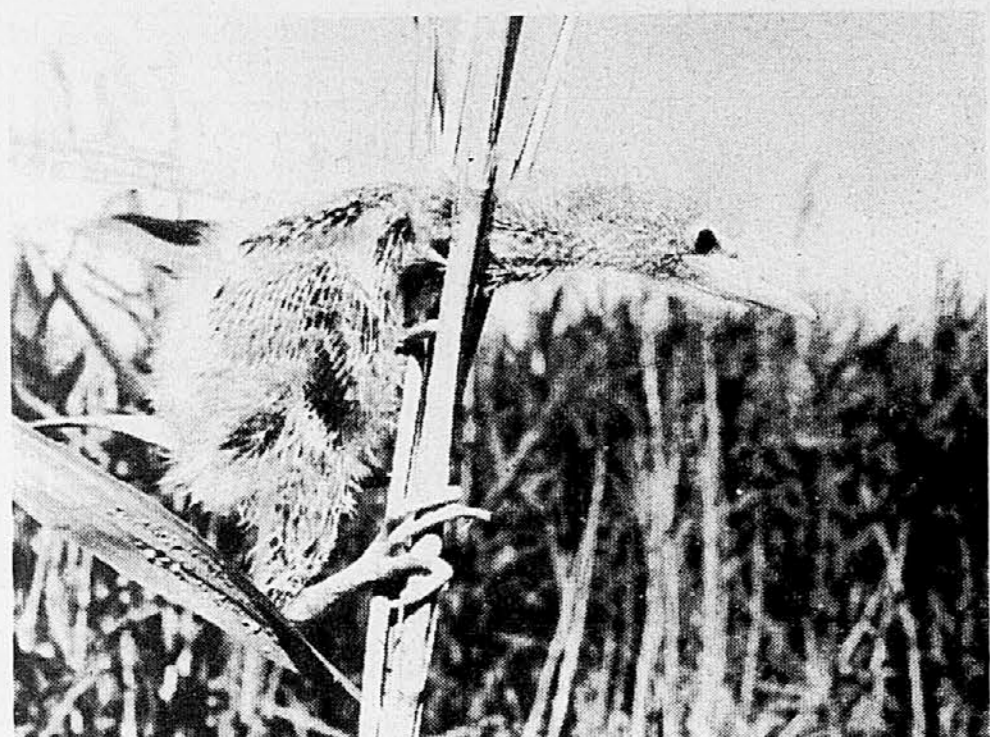
1.

Interface:

Med »gospodarski subjekt« in svetovni trg se montira vmesnik, po domače »interface«, v obliki firme, ki jo nadzorujejo na teritoriju izven dosega domače zakonodaje.

Tržno orientirana, transparentna trgovina zasleđuje nihajočo ceno: kupuje, ko je ta nizka, prodaja, ko je visoka. »Interface« se do svetovnega trga obnaša enako, torej normalno: kupuje, ko so cenovne krivulje v dolini, in prodaja, ko so pri vrhu, do lastne države pa s faznim premikom: od nje kupuje — denimo baker, ali živo srebro — ko so svetovne cene v dolini krivulje, in ji prodaja — nafto — ko so pri vrhu. Za uvoz za široko potrošnjo določa cene po kriteriju, kaj uvoznega blaga lačno kljuje še prenese. Kar se dobi za dolar, mu prodaja za dva. Za izvoz ima pripravljeno pravilno o težavnosti svetovnega trga. Nato tisto, kar se prodaja za dolar, kupi doma za pol dolarja.

»Interface« si pridrži normalne borzne operacije zase. Recimo: tako imenovani »trading in futures« (plačad danes za dobavo čez tri mesece) uporabi pravilno, ko presodi, da cene naraščajo. Proti svoji državi vnese klavzulo o ceni na dan dobave.

Mladi male bobnarice, vrsta ogrožena v evropskem merilu (Foto: Tihomir Makovec)

ALI JE NAŠA OBALA DOLGA
1000 KILOMETROV?Ubijanje
Škocjanskega
zatoka

Na podlagi terenskega obhoda, ki smo ga predstavniki Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije v Škocjanskem zatoku opravili avgusta letos, ugotovljamo, da se zasipavanje Škocjanskega zatoka nadaljuje kljub zagotovljenemu Medobčinskemu zavodu za varstvo naravne in kulturne dediščine Piran, da so ustavljeni vsi posegi na območju, namenjenem varovanju, razen odvažanja in čiščenja prinesenega odpadnega materiala. Ravno nasprotno, na severnem delu lagune nastajajo nova odlagališča najrazličnejših odpadkov, od avtomobilskih karoserij do gospodinjstvih in strupenih industrijskih odpadkov, že prej prineseni material pa so buldožerji prek poljov potisnili globoko v notranjost lagune.

Škocjanski zatok je delček kratke slovenske obale, ki sta jo v Koprskem zalivu ustvarili reki Rižana in Badaševica. Kjer se izlivata, prihaja do mešanja sladke in slane vode, kar je vplivalo na nastanek največjega brakičnega (polslanega) močvirja v Sloveniji, posebnosti na »seznamu« slovenskih ekosistemov. Mediteranska klima, ustroj in razsežnost zatoka, velika pestrost habitatov, dotoki sladke vode in odprt izhod na morje, vse to omogoča Škocjanskemu zatoku bogato bioprodukcijo ter veliko pestrost rastlinskih in živalskih vrst. Ekološko so zlasti zanimive tiste vrste, ki za svoj razvoj potrebujejo polslane vode. Ta edinstveni značaj Škocjanskega zatoka je že od nekdaj privlačil tudi biologe in amaterje ter vse bolj postajal predmet njihovega raziskovanja. Sadovi njihovega dela so razvidni iz različnih člankov, objavljenih v strokovni in poljudnoznanstveni literaturi. Naj podatke iz literature (Varstvo narave, Prej. Acrocephalus...) stremelo le v nekaj vrsticah. Ornitologi so v obdobju petnajstih let (1979–1993) v Škocjanskem zatoku in njegovi okolici opazovali in evidentirali kar 192 vrst ptic, od tega 115 vrst v času jesenskega in spomladanskega preleta in prezimovanja, 77 vrst ptic pa je tu stalno ali občasno gnezdilo. Med gnezdišči tega predela so najzanimivejše vrste, ki so v Sloveniji le lokalno razširjene: svinilica, rakar, brskinka, rumena pastirica, ... ter mala tukalica in mala bobnarica – vrsti, ki ju Mednarodni svet za ohranitev ptic (ICBP) uvršča med ogrožene v evropskem merilu. Pomemben gnezdišče tega predela je tudi beloceli deževnik, ki razen v Škocjanskem zatoku gnezdi v Sloveniji le še v Sečoveljskih solinah. Pozimi je najbolj številna črna liska, ki tudi gnezdi v zatoku. Veliko je še vrst rak, capelj in galebov, v času preletov pa mrgoli martinčev, prodnikov, togotnikov, črnorepih ključačev...

Raznolik je tudi rastlinski svet. Na slanih tleh uspevajo le halofiti (slanuške), ki se združujejo v posebne rastlinske združbe. V zatoku sta najbolj razširjeni združbi navadnega osočnika in ozkolistne mrežice. Posebna značilnost Škocjanskega zatoka je trstičje, v katerem ima edino nahajališče v Sloveniji navadna tritrogija, redka vrsta mediteranskih močviršč.

Člani Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije in člani Ornitološkega društva Ixobrychus Koper se že od konca sedemdesetih let, ko se je prvič pojavil problem obstanja Škocjanskega zatoka, neprestano zavzemamo za ohranitev celotne morske lagune v Škocjanskem zatoku zaradi evropske pomembne vloge, ki jo ima ta vodna površina skozi vse leto kot selitvena postaja, prezimovališče in gnezdišče ptic. Hkrati z našimi prizadevanji po ohranitvi zatoka kot naravnega rezervata se vse bolj krepi težnja občine Koper, da bi zasula celotni zatok in s tem predvsem razširila industrijsko cono. V skladu s temi interesi se je začelo umiranje Škocjanskega zatoka, ki gre še danes svoj pot.

Kronologija umiranja (beri zlorabe) Škocjanskega zatoka: s preusmeritvijo reke Badaševice v Koprski zaliv v osemdesetih letih in z zaprtjem levega razbremenilnika reke Rižana je ostal zatok brez dotoka sladke vode, ki ga je med drugim oskrbovala tudi s kisikom. Neizbežna posledica prekinitve dotoka sladkih vod v zatok je bila anoksija (pomanjkanje kisika) in začetek procesov gnitja. To je bil glavni vzrok za smrad, ki se je iz zatoka širil pozno spomladi in v začetku poletja, ko se je zunanja temperatura dvignila. K smradu so v veliki meri prispevali tudi organski odpadki iz Luke Koper, ki so v tako nastalih razmerah skupaj z odpadnimi organizmi v zatoku začeli gniti. Kakšne bodo posledice, ki jih je prinesel tako grob poseg v prostor, kot je preusmeritev reke Badaševice, bi morali predvideti tudi vsi tisti, ki so tak projekt izdelali. Sabotaža je popolnoma uspešna. Svoja večletna stremeljenja po čimprejšnjem zasutju Škocjanskega zatoka je občina Koper še dodatno »utemeljila« z napačnim obveščanjem javnosti. Po sredstvih javnega obveščanja je bilo velikokrat navedeno, da se iz Škocjanskega zatoka širi neznošen smrad in da je to »glavni« vzrok za njegovo zasutje, nikoli pa niso bili navedeni povzročitelji in vzroki za nastalo situacijo. Vse skupaj je v letu 1985 prišlo do ekološko najbolj nesmiselnega reševanja problema, to je do zasipavanja. Tega leta je začela Luka Koper nasipavati v Škocjanski zatok 286 tisoč kubnih metrov blata, ki ga je »pridobila« pri poglabljanju drugega luskaga bazena.

Izvršni svet SO Koper je takrat imenoval projektno skupino strokovnjakov, ki naj bi kot svetovalec to usmerjala izvajanje posegov na območju Škocjanskega zatoka. Na podlagi predloga projektnih skupine je Vodnogospodarski inštitut, Oddelek za pomorsko inženirstvo, pod vodstvom dipl. ing. Vajne Tonin leta 1987 izdelal projekt: »Urejanje Škocjanskega zaliva. Predhodna dela. Projekt za izvedbo.« Za investitorja: Sklad stavbnih zemljišč SO Koper. Projekt je med drugim obsegal tudi naravovarstveno študijo z naslovom: »Ohranitev dela Škocjanskega zatoka pri Kopru v trenutnem stanju kot gnezdišče območje, selitveno postajo in prezimovališče ptic.« V tem projektu je bila dana pobuda, da bi se jugovzhodni del zatoka ohranil v naravnem stanju kot biološki rezervat. Tako je avtor naravovarstvenega dela projekta dipl. ing. Andrej Sovinc v času, ko

se marsikdo še ni zavedal pomena in naravnega bogastva, ki ga ima s svojo pestrostjo živalskih in rastlinskih vrst Škocjanski zatok za mesto Koper in Slovenijo nasploh, ter glede na takratno družbenopolitično strukturo države, zakonodajo in družbeno usmeritev občine Koper, ki je predvidevala zasipavanje celotnega Škocjanskega zatoka, pri takratnih koprskih oblasteh dosegel največ kar se je v tistih časih sploh doseglo. Občina Koper je namenila za rezervat le boriš 35 od 190 hektarov površin že skrčenega zatoka. Projektna skupina za izvajanje posegov na območju Škocjanskega zatoka v Kopru je izdelani projekt sprejela in potrdila kot ustrezen ter izrazila mnenje, da je treba vse nadaljnje posege izvajati v skladu s projektom in drugimi predpisi.

V projektu je natančno določeno, kako naj bi potekalo nasipavanje preostalega dela zatoka, in sicer: »Prva faza Škocjanskega zaliva obsega v bistvu refuliranje na koto +0,50 metra znotraj območja, ki ga je treba poprejši obdati z razmejevalnim zaščitnim nasipom, ki bo preprečil nekontrolirano prelivanje refuliranega blata na območja rezervirana za odtekanje vode, ki se stekajo v zaliv in na območje biološkega rezervata.« Izvajalci del se nadvse pomembne točke v izdelanem projektu niso držali. Drugače povedano, refuliranje se je začelo, preden je bil zgrajen zaščitni nasip. Refulirano blato se je razlilo po celotni površini Škocjanskega zatoka, prekriti prvotno dno, bogato s hranilnimi snovmi, in v kratkem času zadušilo stotletja nastajajoče naravno bogastvo. Posledice te nove sabotaže se kažejo v največjih opazovanjih ornitologov, z začetki refuliranja se je začelo zmanjševati število nekaterih vrst ptic, tiste vrste, ki so navezane na vodne površine, pa se skoraj ne pojavljajo več. K sreči sta se po prenehanju refuliranja število vrst in njihova številčnost ponovno ustalila.

Škocjanski zatok lahko obstaja le kot celota s svojimi različnimi habitatmi, s specifičnimi živalskimi razmerami in kombinacijami dejavnikov, ki omogočajo preživetje tipičnih živalskih in rastlinskih vrstam, nikakor pa ne kot kaka miniatura oblika, s katero bi izgubil svoj značaj mediteranskega močvirja. Da bi preprečili nadaljnje zasipavanje tega edinstvenega ekosistema, smo člani Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije februarja 1993 začeli svojo akcijo »Ohranitev in renaturacija Škocjanskega zatoka.« Zavzemamo se za takojšnjo ustavitev nadaljnjega zasipavanja in zakonsko zavarovanje celotnega 150 hektarov velikega območja Škocjanskega zatoka pod ustreznim naravovarstvenim režimom (Naravni rezervat, odprt za javnost). Pri tem nas je finančno in moralno podpril Sklad za naravo Slovenije. V Osrednji knjižnici Srečka Vilharja v Kopru smo postavili razstavo »Škocjanski zatok – oaza na pragu Kopra«. Razstava je sad petnajstletnih prizadevanj slovenskih naravovarstvenikov, da bi ta del slovenske obale ohranili v naravni pestrosti. Najpomembnejša je, da predlog društva o zavarovanju Škocjanskega zatoka podpira velik del javnosti, kar nam dokazujejo številni podpisani na peticiji za takojšnjo prenehanje zasipavanja zatoka.

Junija letos sta Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije in Republiški zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine predlagala interventno zavarovanje Škocjanskega zatoka kot eno zadnjih realnih možnosti za njegovo ohranitev. Predlog je Medobčinski zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Piran odklonil s pojasnilom, da so vsa dela na območju zatoka ustavljena. Tu pa se je naše pisanje tudi začelo.

Nasipavanje Škocjanskega zatoka se nadaljuje! Kdaj bodo občinski veljaki končno dojele, da se je naša mlada država kot podpisnica konvencije o močvirjih, ki imajo mednarodni pomen zlasti kot prebivališče močvirjskih ptic (RAMSAR, 1971), konvencije o biološki raznovrstnosti (RIO 1992), Gradске deklaracije o mediteranskih močvirjih (GRAD-DEZ, 1991) in Khioške deklaracije o zaščiti sredozemskih ekosistemov (KHIOS, 1992) pred svetovno javnostjo zavezala, da bo preprečevala vse večje ogrožanje in izginjanje močvirij v sedanosti in prihodnosti?! Ali bodo upoštevali priporočila planske delavnice (Priporočila za usmerjanje prostorskega razvoja in urejanje prostora obalnega območja, april 1993), ki jo je organiziral Ministrstvo za okolje in prostor RS in v katerih med drugim piše, da ob območje sedaj obstoječih vodnih površin v Škocjanskem zatoku nameniti ohranitvi biotopa in uporabi kot zelena cezura v mestu?! Ali obstaja pravna podlaga in pod kakšnimi pogoji je dopustno spreminjati vodne površine v kopenske in obratno?! Koliko bo upoštevan novi Zakon o okolju?! Ali bodo lokalni oblastniki, če se že ne menijo za strokovne službe, upoštevali vsaj mnenja vseh tistih volivcev, ki so podpisani na peticiji o ohranitvi Škocjanskega zatoka?!

Borut Mozetič
Tihomir Makovec

gamo z denarjem iz do vrha polnih skladov in za dodatke še s pravico do najemanja kreditov z državnim garancijam. Izmislijo si za silo kreditabilno investicijo, pripravijo za silo skrap projekt in se lotimo investiranja.

Ekonomske, tehnološke in druge tehnične probleme, trg za bodoče proizvode, vse to odrinemo v tretji plan. Glavna skrb nam je vzdrževati status investitorja, nabirati dodatne dinarje, dolarje in tolarje za povečanje stroškov, izdajati menice in prati javnosti možgane z nujnostjo investicije. Medtem trošimo investicijski denar tako, da ga usmerjamo v razpostavljene vrče. Poleg nujno potrebnih storitev (stvar naj bi na koncu nekaj le delala) naročamo tudi fiktivne. Preplačujemo prek vmesnikov. Kupujemo pod normirano kvaliteto in plačujemo polno ceno. Denar usmerjamo v tretje projekte, ki so nam osebnemu pri sru, pa zanje nismo dobili denarja.

V tujni ustanovljamo vzporedne firme pod pretvezo, da so nujno potrebne za investicijo (te firme nameravamo pozneje osamosvojiti, zato nam napeljujemo investicijski denar, jih bogatimo in opremljamo). Investiramo v hotele ob Vrbskem jezeru. Po direktivah angažiramo pošla potrebne vmesnike, najemamo komercialne kredite (po shemi št. 10). Živimo na veliki nogi na stroške investicije, najrajamo eksperte, da nam pomagajo slepiti javnost, in angažiramo prijatelje za mastne plače in fiktivno delo, jim delimo hiše in stanovanja (krepimo svojo bazo), vse iz investicijskega denarja. Če nas preveč zanese, zadevo prisilno združimo z nekom, ki se že drži nad vodo. Stvar se do vrata obremenjena z dolgovi opteka, dokler je politični botri ne porinejo v stečaj, da se je znebijo, ali jo obesijo javnemu dolgu, da gre naprej.

Po Nemčiji že nekaj časa kroži Burghard Lehmann in polni dvorane. Mož ni nikakršen čudodelnik, pa vendar so ga v Rostocku, Potsdamu, Münchnu, Berlinu in še kje, kot je ta teden zapisal Der Spiegel, množice uradnikov poslušale z odprtimi ušesi. Pred kratkim se je oglašil v več mestih rodnega Severnega Porenja – Westfalije in tudi tu povedal svojo lokalno zgodbo o tem, kako so se v njegovem okrožju znebili dolgov, ki so jih mestne uprave svojač prepisovale iz proračuna v proračun, pri tem pa vsakič znova razmišljale, kako bi čim bolj zakamufirale iz leta v leto bolj rdeče številke.

Zgodba lokalnega politika, šefa lokalne uprave in pravnika po poklicu je preprosta, da bolj preprosta ne bi mogla biti. Njegove upravne službe že leta ne prevzemajo nobenih nalog, za katere je mogoče najeti zasebna podjetja. In tako nimajo dolgov. Pri vrhici, oskrbi pokopališč, pri javni razsvetljavi, odvozu smeti, knjižnicah, šolskih avtobusih in tako naprej, kot razlaga Lehmann, je to možno, ne da bi bila kakovost storitev kaj slabša. Prej narobe.

V času, ko so zvezna, deželne in občinske blagajne bolj ali manj prazne, seveda Lehmannove besede učinkujejo kot dež v pušči, se zlasti zato, ker za zveznim finančnim ministrom Waiglom tudi deželni finančni in resorni zvezni ministri že nekaj časa razmišljajo o tem, kako bi se s privatizacijo državnih služb in podjetij vsak na svojem področju znebili dolgov, ki so jim jih nakopale praviloma neučinkovite, glomazne in temu primerne drage javne službe in državna podjetja.

Zveznemu finančnemu ministru Theu Waiglu pri njegovih proračunskih stiskah na primer že lep čas kot mlinski kamen vsi okrog vratu približno sedemdeset milijard dolgov državne železnice, brez katerih bi recesivskim časom primerno skromen proračun veliko laže in brez Prokrustovih metod raztegnil tako, da bi vsaj za silo dosegel rod postelje. Če bi železnico lahko prodal od septembra, ko bo treba braniti proračun, bi veliko laže zadahnil. Od dahnil pa bi si tudi novi prometni minister, ki si mora zaradi dolgov državne železnice (kdo pa jo bo kupil, če jih država ne sanira) razbojati glavo s cestninami in privatizacijo avtocest, z bencinskimi penigami in podobnimi zvijačami, ki ponavadi ne rodijo kaj dosti več kot jezo voznikov. Toda podobno se v teh, za Nemčijo brez dvoma težkih časih godi tudi drugim ministrom: Zdravstveni na primer tarna, da Nemci porabijo nekajkrat več zdravil in bolnišnic kot sosedje, da pa zaradi tega niso nič manj bolni in da jim bilo dobro v poduk (tudi solidarnosti) vzeti nadomestilo vsaj za prva dva dneva bolnišnice (tako imenovana karencna dneva, ki so si verjetno zato, da bi čim manj ljudi razumelo za kaj gre, izmisliji politiki), denar pa preusmeriti za oskrbine ostarelih. Država bi bila tudi na ta način malec razbremenjena, če ji bo hkrati seveda uspelo znižati raznovrstne socialne pogodbe, kjerkoli bi le mogoče, in uresničiti priporočila, da bi bilo pametno čim več služb enostavno privatizirati, denar od prodaje pa vtakniti v kaj pametnejša.

Na prvi pogled je torej videti, kot da bi tudi v deželi razvitega kapitalizma, zdaj ko je zbrabla v splošno evropsko recesijo, nekatere prav po postkomunistično na novo odkrivali kar besede privatizacija. Privatizirajmo, pa se bomo znebili skrbi in dogov, je slišati, in to ne le iz ust lokalnega politika Lehmana, ki je pripravil prav vsakomur razložiti svojo lokalno privatizacijsko »Erfolgstory«.

Zvezni minister za gospodarstvo Günter Rexrodt trdi enako in v začetku tedna je naredil podrobno pojasnilo tudi predsedstvu svoje stranke (FDP), da je privatizacija javnih podjetij namenjen obsežen del njegove gospodarske strategije, ki jo bo v začetku septembra predložil vladi v razmislek. Koliko bo ojašala sprejemanje proračuna za prihodnje leto, je sicer vprašanje, kajti finančni minister

8.

Zabloda ali spodsrljaj:

Vsi poznamo dvajset let stari film Mela Brooka »Producta«. Ostareli broadwayski producent Byalystok in njegov mladi računovodja Leo dobta inspiracijo: po dolgi vrsti neuspelih produkcij in čredi nepotepenih delničarjev, se jima posveti, kako zmotno je zasledovati hit. Morala bi zagotoviti »flop«, kajti le pri »flopu« – če igra bankrotita – bo delež, ki ga bo treba izplačati vsakemu posameznemu vlagatelju, ne glede na vložek enak nič. Na tej osnovi lahko skleneta pogodbo s poljubnim številom partnerjev za poljubne odstopke deležev, ker se problem plačevanja dividend ne bo nikoli pojavil. Končno najdeto igra, ki naj bi bila po njuni oceni »flop«, a je po nesreči »hit«. Taka pristaneta v jeti.

V realnem življenju te nevarnosti ni. Industrijski »flop« lahko incineriramo s stoisodstno zanesljivostjo: hladnokrvno počistimo sklade, zberemo državna posojila, ugodna posojila za nerazvite, bančne garancije za komercialne kredite in gremo v nalozbo. Določimo si dostojen interval, v katerem se bomo šli inve-

PRIVATIZACIJA PO ZAHODNONEMŠKO

Komu prodati
(pod) povprečnega birokrata?

Waigel je prav pred kratkim že spravil skupaj nekaj sto izvodov (približno po sedem kilogramov papirja na vsakega poslanca), v katerih je na 4147 (štiri tisoč in še nekaj!) straneh podrobno opisal vse izdatke zveze v prihodnjem letu.

Toda v novem proračunskem redu, za katerega se zavzemajo tudi nekateri drugi politiki, med katerimi sta glasna zlasti voditelja obeh borskih koalicijskih frakcij Schäuble (CDU) in Solms (FDP), bo vsa ta privatizacija vendarle morala priti do izraza. Schäuble, za katerega pravijo, da je Kohlova desna in leva roka hkrati, je na primer prepričan, da bi morali v prihodnje, če se hočejo izogniti prevelikim stroškom države, pri vsaki javni nalogi najprej preveriti, ali zadeve le ne bi bilo mogoče cenje izpeljati s pomočjo zasebnih ponudnikov. Zveza torej vendarle misli resno s privatizacijo javnih storitev, je ob tem zapisal strokovni časopis Davkoplächevalet.

Kdo bo kupil dolgove?

Kljub takim ocenam pa je ponavadi od razmišljanja do izpeljave zamisljena kar precej dolga pot. Ob najnovejših privatizacijskih idejah na primer strokovnjaki že opozarjajo, da privatizacija državnih podjetij zanesljivo ni tako preprosta, kot bi se to zdelo na prvi pogled. Težave, ki jih ima na primer zvezna država s privatizacijo pošte (za zdaj dokaj dobro služi le Telekom, med drugim na račun booma z nemško inacio mobitela), pa tudi z napovedanim poddržavljanjem železnice in avtocestnega omrežja, to dokazujejo. Prvi problem je namreč že v tem, kako zbrati dovolj velik zasebni kapital za praviloma megalomanske sisteme, v katerih se je z leti nabralo kar precej, ne sicer posebej dobro plačanih uslužbencev, ki ponavadi svoji »ne sicer posebno dobri plači« primerno tudi delajo. Kdo bo torej kupil taka podjetja, ki imajo praviloma veliko preveč zaposlenih in toliko dolgov, da bi se jih rada znebila celo država?

Najprej in še preden bi šle take službe na borzo, bi bilo torej treba sanirati dolgove, ki se jim nabirajo, to pa z drugimi besedami pomeni, da mora država denar za povračilo dolgov nabrati od nekega drugega ali pa javna podjetja prodati po bagatelni ceni, pri čemer bi bil dolgov in nujne investicije, ki so, tako kot na primer pri železnici, potrebne za posodobitev, že odšteti. Toda tudi v tem primeru ji bodo ostali na grbi (na plačilnem seznamu) ali na seznamu nadomestil za brezposle) vsi tisti državni uradniki in uslužbenici, ki jih noben zasebni lastnik ne bo hotel kupiti skupaj s firmo. To poenostavljeno pomeni, da mora država neučinkovito javna podjetja pred prodajo sanirati in da se bo potem logično znašla pred vprašanjem, zakaj tako sanirana potem sploh še prodati.

Problem seveda ni enak pri vseh javnih službah in podjetjih. Omenjeno velja predvsem za največje državne sisteme, kot sta na primer pošta ali železnica, ostaja pa še cela vrsta drugih, ki jih je mogoče – tako kot s svojimi primeri dokazuje Burghard Lehmann – privatizirati veliko enostavnije, hitreje in bolj učinkovito. Javna razsvetljava na primer lahko postane zasebno podjetje in nekaj milijard od tega lahko kane v prazno deželno ali občinsko blagajno. Enako velja za čistilne naprave ali vodovod ali pa za železniško postajo, ki so jo na primer v Leipzigu pred kratkim menda že prodali zasebniku. Celo mestni živalski vrt, kot se je pred kratkim ponoreval Bild, je mogoče po münchenskem zgledu ponuditi na borzi in od njega namesto izgube dobiti nekaj cvenka. In potem je tu še cela vrsta raznih komunalnih dejavnosti pa mestne in državne knjižnice, muzeji, celo spomeniki ter naravne in kulturne znamenitosti, ki bi jih zasebniki verjetno znali veliko bolje vnovčiti kot država in njeni uradniki, ki imajo ponavadi z vsem skupaj le stroške.

Vse bi bilo verjetno bolje kot najnoveše napovedi iz Frankfurta, Hannovera, Berlina, Kölna in mnogih drugih mest, kjer župani

zadnje čase napovedujejo, da bodo zaradi finančnih razlogov (beri: praznih mestnih blagajn) podražili pristojbine za otroške vrtnice in šole, podvljili pristevke za odvoz smeti in kanalizacijo, zaprli enega ali pa kar oba teatra, ali pa preprosto uslužbence v raznih javnih službah za dva ali tri dni na mesec poslali na brezplačen dopust, tako da se bodo v prihodnje laže spriznali s podaljšanim (za isto plačo) in znova strideseturnim delovnim tednom, ki jim ga že nekaj časa obljubljajo!

Privatizacija vseh takih javnih služb bi bila v tem primeru verjetno kot iskanje mestnih zaslikih državnih rešitev, ki nikoli niso dokončne – če se seveda tudi tu ne bi pojavljali nov pomislek. Najbolj kritični in energični namreč že nergajo, da gre za neakosno prisilno državno razprodajo, ki spominja na bankrot in ne bo prinesla nič dobrega, tisti, ki razmišljajo nekoliko bolj dolgoročno, pa podajajo, da so taki procesi lahko nevarno nepopravni in da gre pri vsem skupaj za stihijo privatizacijo brez vsega koncepta oziroma za panično in nepremišljeno prodajo vsem še kako potrebnih javnih služb.

Monopol je monopol

Med tistimi, ki svarijo pred tako »naivno privatizacijsko evforijo«, je tudi Axel Koetz, ki kot svetovalec na primeru duisburškega poskusa privatizacije komunalnih storitev in študije, ki je bila ob tem narejena, opozarja, da sedanji trendi in poenostavljena razmišljanja o hitri učinkovitosti privatizacije vodijo v napačno smer. Enostavna zamenjava državnih monopolistov z zasebnimi po njegovem ne more dati prav nobenega učinka, kajti tudi zasebni bodo, če bodo ostali to, kar so, državo ali državljanje, kar je pravzaprav isto, izsiljevali z monopolnimi cenami. Tudi nobeden od zasebnih lastnikov namreč ni apriorno cepljen proti temu, da ne bi bil pripravljen delati čim manj s čim več zaposlenimi in za čim večjo ceno. In če nekoliko pomislimo, je taka poenostavljena razlaga dokaj logična. Pri odvozu smeti je na primer se mogoče računati s konkurenco, ki bi zbijala cene raznih zasebnih ponudnikov, pri kanalizaciji, železnici, pošti, telekomunikacijah in pri mnogih drugih javnih storitvah pa tak sistem tekmovanja raznih zasebnih lastnin in podjetij enostavno ni več mogoče. Nič čudnega torej, če Koetz bolj kot privatizacijo javnih podjetij priporoča temeljite reforme v njihovem upravljanju. Pri tem se v precejšnji meri sklicuje tudi na analize in angleške izkušnje s preobrazbo British Airways in britanske jeklarske industrije v zasebna podjetja.

V obeh primerih, ki sta bila razložena za uspešna primera privatizacije, so namreč kasnejše analize pokazale, da je bil velik premik dosežen, še preden je država podjetja prodala, in da njihova kasnejša večja učinkovitost ni zgolj posledica privatizacije. Sama sprememba torej ni najbolj pomembna, kajti vprašanje lastnine očitno ni najbolj bistveno, če ni prave in najbolj neposredne konkurence na trgu. V takem primeru je zato veličino pomembnejše vprašanje, kako zagotoviti čim bolj racionalno upravljanje.

Primer nemških državnih železnic, ki jih bo pred privatizacijo (če bo država železa dobili kupca) treba razbremeniti dolgov in odvečnega števila zaposlenih, je torej sam po sebi dovolj zgovoren, saj se skoraj povsem ujema z britanskimi izkušnjami. Nekaj podobnega verjetno velja tudi za »čudodelnico« Lehmanna, ki trdi, da se lahko v državni blagajni krepko pozna, če njeni uradniki pripravi najemajo zasebnike za vse posle, ki so jih ti sposobni opraviti ceneje od drugih javnih služb. Vse drugo je torej verjetno bolj ali manj res predvsem privatizacijska evforija, saj se do zdaj še ni našel zasebnik, ki bi bil pripravljen skupaj z zadoščenim podjetjem kupiti tudi vse njegove birokrate (beri: neučinkovite uslužbence), potem pa vse svoje storitve prodajati po tržni ceni in državi za nameček plačevati še spodobne davke.

Damijan Slabe

ko tankov ali toliko bolnišnic za toliko sodov nafte. Na vseh koncih se vse ujema, vse je čisto in javno, le neko maleknotno obdržimo zase: eno razmerje (česa za kaj) uporabljamo za potrebe bančne evidence, SDK in študija finančnega čuđastva) za kooperante v lastni državi (ti so v zadevo posvečeni ali pa tudi ne, kar je vseno, ker bodo na koncu vsi enako bremenili javni dolg), drugo pa z njimi v tajnem dogovoru (vidimo, kako se splača sodelovati z režimom svoje baže) proti poslovemu partnerju. Razliko napremo natančno toliko, da ostanemo v okvirih splošne gospodarske neučinkovitosti. Presežek nafte prodamo na prostem trgu za svoj žep.

Javnosti zadevo predstavimo kot zagotavljajo zanesljive dolgoročne dobave nafte in se niti ne zlozemo. Pozabimo le omeniti, da je nafta v Rotterdamu bistveno cenejša.

6.
Tuje vlaganje ali mešana družba:

Zanimiva investicija je sestavljena iz tisočev postavk, v katere se lahko skrije brez števila marginalnih korekcij cen in količin.

Recimo, da gradimo turistični kompleks v mešani družbi s partnerjem iz ubodiaspore ali pravim tujcem, ki mu ubodiaspora za udeležbo pri dobičku posodi logistično podporo svoje pete kolone. Dogovoriva se, da partner za vso stvar ne bo zagotovil gotovine, ampak kredit. Nato bova kreditu rekla »denar« in nato bo, ker »daje denar«, »pogojeval« izvedbo, kar pomeni, da bo kredit porabljen, kot se bova zmenila »pod mitzo«. V temnem poslovno-tehničnem sodelovanju napihneva realno ceno s fiktivnimi stroški in jih porazdeliva na postavke. Dopustna napih-

njenost investicije je sorazmerna s težo najine politične zaslobme. Ta je velika na začetku mandatov najinih botrov, kmalu po pisnih in pučih, potem pada. Zato se prodornejša tuja vlaganja te vrste skuhajo kmalu po pisnih, pučih in zdaj volitvah. V kooperacije večjega obsega se da vključiti resna tuja podjetja, s katerimi ima ubodiaspora dogovor o poslovnem sodelovanju.

Deleže razdeliva tako, da imam kot domači partner večinskega. Javnosti mi ploska, ker naivno misli, da sem ukrotil tuja. V resnici nosi domače podjetje večinski delež stroškov, ker dobičaka zaradi uspešne napihjenosti investicije ni, saj odteka celoten priliv v inozemstvo. Le-tega si tam s partnerjem bratsko deliva fifty-fifty. Potem ko je stvar dvajset let »gospodarsko neučinkovita« in nama je prinesla že lep kup denarja, jo padec konjunkture vrže v stečaj. Odločiva se za bančno sanacijo in jo molzeva naprej. Pri novi porazdelitvi ekonomske moči je del takih investicijskih poslov namenjen finančnemu napujanju novih strank na oblasti (stare stranke na oblasti že napajajo stari posli te vrste).

Primer: jugoslovanska gradnja turističnih zmožljivosti po letu 1973, osimka avtoceste, karavanski predor, nekaj poskusov vlaganja v turizem po letu 1991. Razlika je le ta, da so v Jugoslaviji napihljeni del investicije praviloma odvajali vmesniki, po osamosvojitvi pa so to vlogo prevzele mešane družbe.

7.
Nepremišljena, neučinkovita ali politična investicija:

Kot paradni konj, nosilec razvoja, prednostna dejavnost ali nerazvito področje razpola-

presunljiva cenost tega gospoda. Ne moremo se upreti misli, da ubodiaspora premore daleč več, kot je bilo potrebno za njegov nakup.

***

Doslej omenjene sheme zagotavljajo njeno primarno akumulacijo in pozneje vzdržujejo likvidnost ubodiaspore. Razume se, da se je v jugoslovanskem obdobju režima s tem ukupil, kdor je imel odobrenje v tajnem uradnem listu ali od dovolj kompetentne instance pri zvezni Udbi. V današnjem liberalnem obdobju režima se s stvarjo teoretično (ker mu to dopuščata razuzdana zakonodaja) lahko ukvarja vsak, v resnici pa le tisti, ki ima potrebno logistično podporo. Torej ista podsadka kot prej.

Akumulirani denar potem za mejo vplaga v legalne firme, banke, delniške družbe, v solastništvo etabliranih podjetij z visoko boniteto. Ubodiaspora posluje vedno bolj avtonomno in prosperira, ker peta kolona znotraj države pod budnim očesom partijsko-policijskega aparata disciplinarno napeljuje nanjo vse jugoslovanske posle. Nato pa še:

9.
Koncesija:

Začne se z dirko med početka še revnimi nosilci politične oblasti. Zmagovalec dobi pravico do oddaje koncesije, če izrazitega zmagovalca ni, se deleže razdeli. Delničar(ji) napiše(jo) papir z letom in pečatom Republične Slovenije in z njim pooblasti(jo) izbranskega posrednika. Vročijo(ju) mu, čemur se v mednarodnem finančnem žargonu reče

RUSIJA DVE LETI PO DRŽAVNEM UDARU

Politična reforma caplja za gospodarsko

Z nadvejo ustrezno časovno distanco – te dni namreč minevata dve leti, odkar je Boris Jelcin v odločilnem trenutku svoje karriere preprečil državni udar reakcionarnih sil sovjetskega komunističnega režima in s tem »rešil« del sveta pred propadajočim avtoritarnim sistemom – si lahko zastavimo vprašanje, kaj se je dogajalo v Rusijo po avgustu 1991. in si v isti sapi odgovorimo: minuli dve leti sta bili nedvomno obdobje velikanskih, usodnih in neponovljivih sprememb in hkrati številnih zamujenih priložnosti za dokončno normalizacijo Rusije. Povedano drugače: ta država je še vedno v procesu mirne evolucije, ki glede na enkratnost sprememb brez primerjave v novejši zgodovini nikakor ne poteka idealno. V grobem si smemo privoščiti trditve, da je Rusija za zdaj vsaj delno uspešno na poti k preobrazbi v normalno državo evropskega tipa.

Znanje, vsem vidne spremembe so res radikalne: po avgustu 1991 je z zemljevidu naglo izginila Sovjetska zveza, eden najbolj neravnih in z golim nasiljem vzdrževanih (oziroma sploh zgrajenih) imperijev, politično prizorišče je v glavnem zapustila komunistična partija, ena najstrašnejših organizacij tega stoletja, z vsemi grozovitimi pritlikalniki (demimo zloglasnim komitejem za državno varnost, znanim pod kratko KGB) in Rusi so nenadoma dobili svobodo v najširši možni obliki, v kateri se znajdejo tako, kot se znajdejo ljudje v vsaki svobodi: eni bolje, drugi slabše...

Sicer pa so dejanski procesi v tej državi bistveno bolj zapleteni, tako da jih je s kratko analizo nemogoče zajeti v celoti. In vendar je Rusija v političnem pogledu v fazi klasičnega dvovladja, ki mnogokrat prepreči za državni razvoj ključne odločitve. Po gospodarski plati je ta država v fazi umirjene gospodarske reforme, katere temeljni zaščitni znak je nagla in izjemno dobro potekajoča privatizacija. Na nacionalni ravni je trenutno sredi dokončnega oblikovanja lastnih strateških interesov, ki segajo od zaščite pravic (kako obrabljeno zveni!) Rusov, ostalih za mejami domovine, prek integracijskih povezovanj na tleh SND do uravnotežene zunanje politike.

Pri tej desovjetizaciji je prišla Rusija najdlje na področju ekonomije oziroma gospodarskega spreminjanja. V bistvu prav potek spreminjanja na področju gospodarstva najbolj idealno kaže, kako se dogajajo vse spremembe v ruski družbi: od idealističnih zasnov prek terapije s šokom do prvih razočaranj in s tem tudi do večjega realizma, katerega posledica je v končni fazi prehod na postopno in manj radikalno spreminjanje, prilagojeno ruski specifičnosti. Ruska vlada takratnega dejanskega premiera Jegorja Gadjarja (se ga še spominjamo?) je namreč že štiri mesece po dokončnem obratovanju z avgustovskimi pučisti krenila v polnokrovno gospodarsko reformo, vidno predvsem v liberalizaciji cen in opletmenitveno z dejanskim odpravljanjem dirigiranega gospodarstva, ter začela prehajati na svobodno tržno gospodarjenje, v katerem igrajo blago, denar in cene poglavitno vlogo. Pol leta po prvem prelomu se je začela največja privatizacija v zgodovini, med katero mo olastnjenih 250.000 doslej državnih podjetij, med njimi skoraj 6000 industrijskih velikanih, v katerih je bilo v »zlatih« časih zaposlenih od 30 in 100 tisoč delavcev.

Toda sčasoma je gospodarska reforma, zasnovana v kabinetnih zahodnih svetovalcev, trčila ob tipično socialistično specifično, ki ji je bil v tem primeru dodan še poseben ruski način življenja. Pri nobeni reformi ni naglih rezultatov. Rusi se tega niso zavedali, dokler niso po pol leta hudih pretresov ugotovili, da deklarirani ciljev, denimo konvertibilnosti rublja in zasebne lastnine, ne bodo dočakali ne hitro in ne neboleče. Z idealnih shem – ki so bile videti tipično IMF-ovske z določanjem potrebnih stopenj inflacije v posameznem mesecu ne glede na gibanja, ki to inflacijo krojijo – so počasi prešli na realne postopke, ki so si jih v vladi začrtali sami. In tako je v dobrem letu privatizacije prešlo v zasebne roke 56 odstotkov malih podjetij (z do 200 zaposlenimi), v osmih mesecih velike privatizacije pa je na dražbah našlo kupce že 3290 velikih podjetij. Po lanski hiperinflaciji je finančno ministertvo skupaj s centralno ban-

ko omejevalo denarne okvire tako, da se je rast cen vsak mesec nižala (zdaj je med 15 in 20 odstotki), kajti le pri takšni politiki »mehkega pristanka« je mogoče računati z uspehom terapije skrajno bolnega gospodarstva. Vrednost ruske valute je po naglih padanjih v prvi polovici tega leta že dva meseca stabilizirana, tako da je treba odšteti okrog 1000 rubljev za en ameriški dolar, zato bo posledje mogoče vrednost denarja prilagajati tako, kot bodo narekovali interesi domače ekonomije. Gre torej za uspešen prehod: gospodarstvo bo čez pol leta v celoti razdružljivo, denar igra svojo vlogo, trg deluje, vlada pa se omejuje zgolj na davčno in denarno politiko. Dokončna stabilizacija je sicer še daleč, vendar je vsaj na obzorju. Pričakovati je, da bo postal ruski prostor, kakor hitro bo lastninih opravljeno, eden gospodarsko najbolj dinamičnih, kar zadeva vlaganja, država pa politično stabilnejša: obstoječa industrija (kot naftna) omogoča vlagateljem velike dobičke, glede na stopnjo »obrabljenosti« gospodarstva pa je pričakovati, da se bodo ti dobički tudi hitro vračali.

Nekako podobno preobrazbo je doživljala ruska zunanja politika: od idealističnih predstav o takojšnjem institucionalnem povezovanju z Zahodom do današnje samostojne politike, omejene predvsem na »bližnje tujine«, kot imenujejo države bivše Sovjetske zveze, ter ekvidistanco do Evrope (ZDA) na eni in Azije na drugi strani. Rusija se je (pre)dolgo, kar devet mesecev po osamosvojitvi zanašala na iluzijo, da se je svet okrog nje ne tiče in da vodi edina ločena pot do vzpostavitve mostu z Evropo morda celo prek pridruženega članstva v ES. Iluzije so se razblinile tako kot drugje po Vzhodu. Rusija si je kot »velika država« – drugače kot denimo kakšna Češka – lahko privoščila prehod v iskanje lastnih strateških interesov, s katerimi se Kozirjev in njegova diplomacija ukvarjata dobro leto dni. Prvi interes je ohraniti vpliv in dosedanja moč povsod tam, kjer živijo Rusi, ostali za mejami domovine po razpadu ZSSR (za zdaj ta proces še ne poteka na srbski način »varovanja ogorženih bratov«, ampak kot konstruktivni odnos do iskanja ustreznih strateških rešitev); drugi interes je doseči gospodarsko povezavo v obliki gospodarske unije z vsemi državami bivše SZ, ki so si po spoznanju, da je popolna samostojnost predragá in nemogoča na prostoru, tako usodno povezanem z Rusijo, odločile del suverenosti pro-

stovoljno znova prenesti nazaj na Moskvo; tretji interes je igrati vlogo neodvisne globalne velesile, usmerjene enakovredno v oba dela sveta, v Evropi in azijski, ki Rusijo obkrožata. Navsezadnje narekujejo takšno usmeritev ruske ekonomske povezave in gospodarski strateški interesi.

Tu pa se pozitivnost procesov v današnji Rusiji neha. Vse drugo je nedokončana zgodba, celo več, je uganka, ki ji ni videti rešitve. In vendar je odgovor na vprašanje, zakaj je Rusija na prestopu političnega in teritorialnega preobnavljanja tako neuspešna, zelo preprosto: če je uspeh gospodarske reforme in zunanje politike pripisati dejstvu, da se je država na teh dveh področjih zavestno odločila za spremembe in jih potem, ko so se začele, sproti spodbujala in dopolnjevala, kakor je zahteval položaj, potem neuspeh politične in teritorialno-nacionalne reforme izvirata iz dejstva, da v Rusiji še ni konsenza o tem, da so spremembe na teh dveh področjih potrebne. Povedano bolj preprosto: ko je Rusija 1. januarja 1992 krenila v velikansko gospodarsko reformo, bi morala hkrati izvesti tudi popolno politično preobrazbo, še posebej zato, ker so tehnike politične preobrazbe znane (volitve) in jih je mogoče laže kopirati kot nepresadljive ekonomske izkušnje.

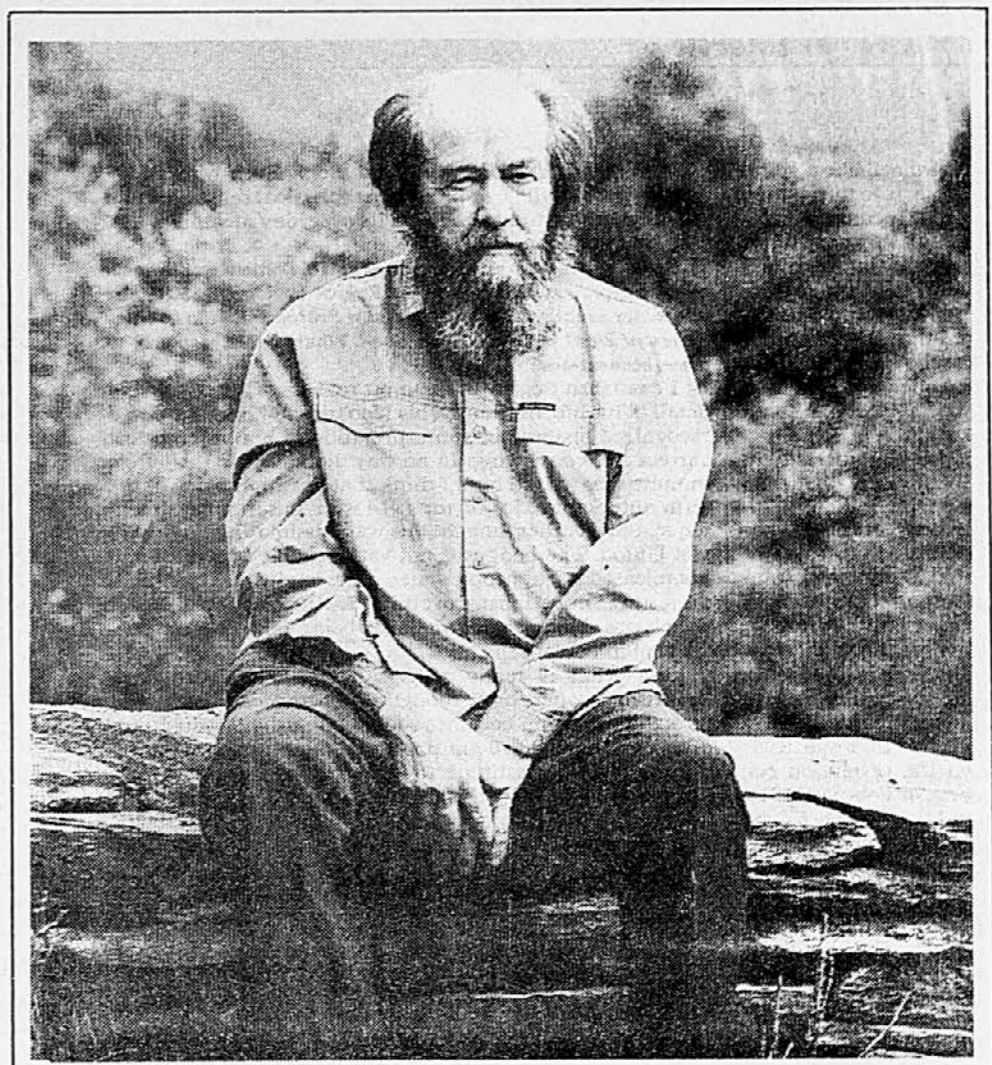
V dejstvu, da Jelcin ob razpadu Sovjetske zveze in komunistične partije ni podrl tudi podedovanega političnega sistema, je iskati vse odgovore na vprašanja, zakaj preživlja Rusija klasično dvovladje in psihološko vse politične krize. Danes sicer vemo, da so se v Kremlju takrat ustrašili prevelikega obsega sprememb, ki bi bile potrebne hkrati, in so zato poskušali reformo političnega sistema izpeljati z vzpostavitvijo vzporedne izvršilne oblasti, ki bi podedovanemu sistemu sovjetov sčasoma odvzela vsa polnomočja. Žal se je zgodilo ravno narobe in morda se bo šele letošnji jesen ponudila prva priložnost za resno politično reformo, dasiravno bo tudi ta samo delna, če bo sploh uresničena. Rusija namreč še vedno živi po stari ustavi, spisani v času Leonida Brežnjeva in nekonistentno dopolnjevani po razpadu SZ, v bistvu pa v državi ni temeljnega konsenza o bodoči družbeni ureditvi. Od tod absurd, ko hkrati nastanejo trije enakovredni, a med seboj povsem nezdržljivi osnutki nove ustave. Nove volitve utegone reformirati samo vrh zakonodajne oblasti, v veljavi pa bodo ostali vsi

podedovani sovjeti nižjih ravni, katerih obstoj in reformiranje bo nemogoče diktirati z vrha (iz centra).

In s tem smo prišli so zadnjega sklopa vprašanj, do nacionalno-teritorialnega spreminjanja Rusije. Ta je do dneva današnjega po vsebini unitarna država, čeprav živi v njej izjemno pisana družina narodov in narodnosti, med drugim vsaj 25 milijonov neruskih in neslovanskih Muslimanov. Tudi vsi projekti nove ustave ohranjajo po vsebini unitarno državo, čeprav na videz govorijo o federalizmu (skozi zvezno pogodbo). Ta problem ne more biti rešen z vrha. Potrebna bo spodbuda od spodaj, najverjetneje s prisilno suverenizacijo posameznih republik, pokrajin ali regij. Rusija lahko obstane samo kot pogodbeno federacija prostovoljno združenih federativnih enot, sicer jo bo po odhodu Jelcina doletela usoda bivše Sovjetske zveze. Zato so lahko nenadne razglasitve suverenosti posameznih delov Rusije kvečjemu pozitiven impulz, ki bo pomagal preurediti državo na novih temeljih.

S tem kratkim in namerno poenostavljenim prezevom Rusije dve leti po odločilnem avgustovskem puču je nemogoče zajeti vse tiste podrobnosti, zaradi katerih je ta država še bolj zanimiva od že tako ali tako zgodovinskih procesov na tem prostoru. Predstavili smo zgolj okvir stanja na začetku preobrazbe prve in največje socialistične države v normalno evropsko demokracijo. Rusija je od teh idealov sicer še zelo daleč, kar je očitno že na prvi pogled, toda navsezadnje ni še nikoli nihče transformiral tako deformirane sistema v tako veliki in zapleteno strukturo državi, predvsem pa niti v idealnih okoliščinah tega ne bi bilo mogoče narediti ne v dveh in ne v petih letih. Zivljenje niso zgodbe iz teoretičnih učbenikov. To je ruska zgodovina zadnjih dveh let briljantno dokazala. Zato je težko dati splošno oceno ali odgovor na vprašanje, kje je Rusija danes, dve leti po tem, ko se je režim sesul. Vsekar je kvečjemu na (sicer uspešnem) začetku neke zelo dolge, nepredvidljive in skrajno zapletene poti. Z nobeno državo na svetu najbrž trenutno ni povezanih toliko pozitivnih upov, kajti zdrava Rusija je pogoj za zdravo Evropo. Vsaj to so pretekla leta zanesljivo pokazala. In zato ohranimo upanje tudi mi.

Darjan Košir

Solženicin se vrača domov

Leta 1935 je Stalin svojemu zvestemu privržencu Lazarju Kaganoviču v zahvalo za organizacijo prisilne kolektivizacije v Ukrajini podaril posestvo Trojce-Likovo na severozahodnem obrobju Moskve, januarja letos pa je moskovski mestni svet, ki se očitno ni zavedal ironije, štiri hektarje posestva za približno 7000 dolarjev prodal človeku, ki je svetu razkril vse razsežnosti sistema strahovlade, ki ga je izpopolnil Stalin: Aleksandru Solženicinu. Pisateljeva žena Natalija tam na strmem pobočju nad reko Moskvo nadzoruje gradnjo dače. Ko bo ta gotova, se bo štirinajdesetletni Solženicin prvič po letu 1974, ko so ga posadili v letalo in poslali v izgnanstvo, vrnil v Rusijo. Pravi, da bo ostal do smrti. Zastavlja se zanimivo vprašanje, kakšno vlogo bo igral v ruski politični drami v obdobju med svojo vrnitvijo in smrtjo.

Nekateri menijo, da se vrača prepozno in da je med svojim izgnanstvom v gozdovih Vermonta popolnoma zgubil stik z dogajalnimi v novih Rusiji. Sergej Stankovič, eden od znamenitejših ruskih nacionalistov in politični svetovalec predsednika Jelcina, se s tem ne strinja: »Neumno je trditi, da bo njegova vrnitev podobna Homeinjevi v Teheran. Solženicin je duhovni simbol in ljudje ga bodo postuhal. Vse možnosti ima, da postane najvplivnejši glas v javnem življenju Rusije.«

Široka problematika, ki jo bo ta glas obravnaval, bo najbrž pri marsikom naletela na ugoden odziv. Solženicin jo je orisal v pamfletu, ki sta ga leta 1990 pod naslovom Kako obnoviti Rusijo? objavila dva ruska časopisa. Sporočilo je ponovilo v dokumentarnem filmu, ki so ga septembra lani pokazali na ruski televiziji. Ruse je posvaril: »Smo v obdobju propadanja komunizma. Zgornja nadstropja so se zrušila, srednja nadstropja pa so še vedno živa in zdrava in si vneto prizadevajo, da bi se polastila vsega okoli sebe.« Koalicija, ki je nastala med nekdanjo nomenklaturo, KGB, »finančnimi grabeljivci« in »neustavljivimi novopečenimi bogataši«, utegne Rusijo izkoristiti, vendar ne le 70, ampak še 170 let, pravi Solženicin. Rusi, ki se strinjajo s tem mišljenjem, pogosto delijo s pisateljem tudi njegovo zaničevanje Zahoda, med drugim zato, ker se ne morejo spriznati z dejstvom, da je njihova dežela na poniževalen način izgubila imperij in sploštev. Prikmavajo mu, ko govori, da »nepreravno pronicanje tekočega gnoja samozadovoljne in umazane množične kulture« grozi, da bo preplavilo in uničilo čisto rusko kulturo.

Marsikoga pa bodo podrobnosti v Solženicinovem mišljenju odbile. Njegovi pogledi na demokracijo so že več let neomajno nespremenjeni. V Smrtni nevarnosti, ki jo je objavil leta 1980, je zapisal: »Menim, da se ni izpolnjevala volja angleškega ljudstva, ko je Angliji leta in leta jemala moč laburistična vlada, ki je bila izvoljena samo s 40 odstotki glasov.« Dodal je še, da so štirje totalitarni režimi, ki so se v tem stoletju potastili oblasti, zrasti iz sibkih demokracij: Rusija po februarjski revoluciji, weimarska in italijanska republika in Cankarjskova Kitajska. Po kratki izkušnji, ki jo imajo Rusi z demokracijo, se mnogi med njimi najbrž strinjajo z mislijo, da ni popolna. Kljub temu so Solženicinovi recepti za boljšo obliko vladavine v najboljšem primeru arhaični. Prepričan je, da dežela potrebuje močnega predsednika, ki bi mu svetoval državni parlament, ta pa bi bil imenovan in ne izvoljen. Na lokalni ravni bi odločali vsaki in okrožni sveti. Tak sistem bi Rusijo, če bi ga uvedli, popeljal tja, kjer je bila takoj po revoluciji leta 1905.

Solženicin utegne ostati brez širokega kroga poslušalstva predvsem zaradi svoje moralne aragance. Tatjana Tolstoj, še ena osebnost v vrsti znamenitih ruskih literatov, je lani v članku, objavljenem v ameriški reviji New Republic, zapisala: »Podobnosti med Leninom in Solženicinom so presenetljive in v njihovi luči so razlike nepomembne.« In s čim to trditve dokazuje? Lenin so bili ruski intelektualci »govno«. Solženicin je uporabil besede, kot so umazanija, gnojna rana in hinavščina, da je z njimi opisal druge ruske intelektualce. Obema je skupno to, da zaničujeta zakonitost. Solženicin je zapisal, da »morajo imeti moralna načela prednost pred pravimi«. Oba sta netolerantna. Lenin je silovito napadal evro, Solženicin pa je najraje prepričal ateizem. Lenin je bil prepričan, da sme komunistična partija odločati o tem, kaj je dobro za ljudstvo, Solženicin pa meni, da bi morali parlament izbirati »starešine« in ne volivci. Vse to pripelje Tolstojeva do sklepa: »Če bi Solženicin zavladal Rusiji, bi se v tednu dni začeli pogromi, vstaje in sponadi.«

Solženicin je večkrat poudaril, da se ne želi vpletati v strankarsko politiko, pa tudi ne vladati deželi. Prvemu se bo le stežka izognil. Ultranasionalistične skupine v ruskem parlamentu si bodo z vsemi silami prizadevale, da bi ga kot simbolno osebnost pridobile na svojo stran. Vendar njegov čas počasi blede. Za dozdevno zahodno usmerjene mlade Ruse so bitke, ki jih je bil, preredovno, usoda bi se kruto poigrala z duhovnim simbolom let mrtvila, junakom, ki je preživel tankovske bitke, taborniška, raka in preganjanje tajne policije, če bi ga na koncu pogoltnila kultura hamburgerjev, in bi neopažen umrl v svoji domovini. *The Economist, London*

option». Vzporedno, na videz neodvisno, sprejme Državni zbor zakon, ki za odplačevanje koncesije na tak ali drugačen način za 30 let angažira vire, ki so last vsch Slovenec. Režimski eksponenti v medijih pripravijo teren z retoričnim spravevanjem o utemeljenosti strahov pred tujim kapitalom.

Od tega trenutka dalje sedijo dotlej revni funkcionarji in njihov revni posredniki na premoženju. Praktično nastopajo v vlogi posestnikov dela Slovenije. Na izkaz o lastništvu (option) si posredniki z lahkoto zagotovijo kredit tam in pod takimi pogoji, kjer bi ga v vsakem primeru dobila RS sama, če bi se izognila posredovanju klientov svojih demokratično izvoljenih predstavnikov. Ker pa go li kredit ni namen podjetja in posrednika, doda le-ta najprej masten delež zase in drugi masten delež za svoje politične botre.

Nato se posrednik pojavi kot koncesionar in napihnenje koncesijo iz inozemstva v paketu prodá RS, pristojno ministertvo pa posel usmeri na t in namen ustanovljeno mešano izvajalsko družbo (shema št. 6) nekam za mejo, kar pogojuje koncesijska pogodba. To je nujno, ker bo treba napihneni del koncesije prikazati v obliki stroškov za fiktivne storitve.

Taka koncesija je med bednejšimi načini odtejevanja narodovega premoženja. V bistvu gre za klasično obliko sodelovanja med popolnoma nerazvitimi (recimo bednimi s kamejami in šotori), ki sedijo na tehnološko ali geografsko pomembnih virih (recimo nafti), a so jih tehnično nesposobni izkoristiti. No, če odpadajo moralni zadržki, je stvar odličen med državno gospodarskega kriminala v razvitem svetu. Primer: potencialno avtoceste, če se kaj, se bo pa pokazalo.

10. **Komercialni kredit:** Najdemo kreditno sposobno podjetje, ki lahko računa z določenim letnim deviznim prilivom, z denarjem iz proračuna ali skladov ali pa razpolaga z uvoznimi kontingenti. Osrečimo ga (ob eni od občasnih kadrovskih čistk) z moralnopolitično kvalificirano ekipo preverjenih kadrov, ki najame pri udbodiaspori iz primarne akumulacije oduerški kredit, ki se ga drži še pogojevanje uvoza (pri gradnji) in izvoza (pri obratovanju) prek vmesnikov. Tako za vse čase napeljeemo njegovo akumulacijo tja, kjer jo hočemo imeti. Stvar je enako enostavna kot Al Caponejev »protection racket«.

11. **Ugoden kredit:** Stvari se lotimo v rokovikah in ponudimo »ugoden« kredit, tak z zanimivo nizko obrestno mero in nenaravno dolgim odplačilnim rokom. Razliko kompenziramo po tipih št. 6 in 7.

Po tej shemi so bili porabljeni krediti Mednarodne banke, posebno v sedemdesetih letih, in še bodo. MB se drži načela, da pokasira svoj planirani profit po uzaneah, ki veljajo na določenem območju. Pri teh projektih je udbodiaspora vlekla manj kot običajno, končni učinek za Jugoslavijo pa je enak. Koristi MB so se izrazile v naklonjenosti do jugoentna račun periferije. Variantno začnemo postopek po tej shemi, da je proces demokratičnega odločanja pomirjen, nakar potegnemo zadevo peljemo po shemi št. 6. Potencialni primeri: Šoštanj, dravske elektrarne.

12. **Odkup dolga:** Bančni »interface« s pooblastilom upravlja in servisira določen zunanji dolg RS. Odkupi ga (iz udbodiaspornih fondov in prek vmesnika) za tretjinsko ceno, o tem molči in ga naprej servisira v polni vrednosti. Stvar je izvedljiva med poljubnimi relativnimi procenti.

13. **Dokapitalizacija:** V prehodnem obdobju prerazporejanja ekonomske moči, ko je zadržal praktično vso moč odločanja v gospodarstvu, bankah in državni upravi, omogoči preobčleni partijsko-politiški aparat udbodiaspori nakup večinskih deležev v slovenskih podjetjih. Ideali dokapitalizator je obstoječi »interface« (za javnost: »firma, ki je že prej sodelovala...«)

Udbodiaspori večinski delež nato prevzame vlogo nekdanje partijsko-politijske prisile, ko pri odločanju vodi na vajah trojanske konje, kar je prej zagotavljala ta organizacija. »Interface« z dokapitaliziranim slovenskim podjetjem (denar za dokapitalizacijo je le frakcija tistega, kar je iz njega v preteklosti izmolzel) posluje po starem naprej. Začenja se nov ciklus »gospodarske neučinkovitosti« v stari režiji.

In ker je »interface« po definiciji udbodiaspori, sicer ne bi dobil ne obratovalnega dovoljenja ne posla v Jugoslavijo, podjetje s tako dokapitalizacijo preide v roke Beograda. Po tem, ali bo vlada to tolerirala ali pa bo kaj naredila, bomo brez odpiranja dosjevjev prepoznali, ali dela za Udbo ali ne.

***

To je to. Jasno je, da naprava deluje le, če jo rezerviramo zase, ko pa jo, teče ko ura. In res je bila zunanja trgovina državna skrivnost, njene posledice pa tudi sedanji režim drži v najstrožji tajnosti. Večina opisanih shem (ne vse) je veljala enako za vzporedno poslovanje vojnoindustrijskega kompleksa, ki je, kot vemo, obračal ogromne denarje iz proračuna. Stvar je imela naslednje blagodejne učinke:

– gospodarstvu je odvzemale akumulacijo sproti, s čimer mu je amputirala realno moč; tako si nikoli ni toliko opomoglo, da bi ogrozilo primat politike;

– postavila je na noge udbodiasporo podjetništvo, ga vzdrževala pri likvidnosti, mu zagotavljala reden posel in mu transmittirala gospodarstvu pripadajočo akumulacijo;

– gospodarstvo je moralo nato s klobukom v roki ponižno stati v predverju politike, prositi za miloščno njenih bank, sprejemati večno podvrženost »skupnemu spopadanju s težavami«, to je nenehno dominacijo politike in njenih gospodarsko-kriminalnih prijemov.

Financiranje osimskih avtocest v zadnjih dveh letih je klasika te prakse. Mimogrede: iz obveščinskih tržaskih krogov se je izvedelo, da je delež našega Cestnega inženiringa v Adrii (ne glede na vprašanja, kaj tam sploh dela, na katera ni bilo odgovora, in tako naprej...) v zadnjem letu padel z 28 na le 3 odstotke. To so razložimo tako, da se je družbeni kapital (enako kot pri Hit-u) »pretvoril« v privatnega. Zdjaj je ta delež udbodiasporen ali pa je po koalicijskem dogovoru prešel v last diaspore kake druge barve. Naj bo kakor koli, važno je razumeti, zakaj vlada kljub vsemu namenja Adrii (tabela 2, stran 27. Poročevalec DT RS, 18. julij) masten delež cestnega denarja.

V obdobju novega prerazporejanja ekonomske moči so, ker trenutno ni boljšeja, po shemi št. 6 angažirana sredstva RS, namenjena, na primer, ohranjanju delovnih mest in prestrukturiranju. Ko je tak denar na varnem za mejo, gre stvar v stečaj. O krivdi za tako poslovanje se ne razpravlja, »ker bi bilo nesmiselno« (Delo, 22. julija, Jože Pojbič, Podjetje...). Zadoسته, če verjamemo, da so »družbeniki in upniki izgubili vse«. Država, ki naj bi kaj vedela, se dela butasto, kar ji gre pri večdesetletni praksi in za slepoto usposobljenih kadrih sijajno od rok.

Večjih investicij ni, kar pa se dogaja pripravljalnega s Šoštanjem, dravskimi elektrarnami, okrog savskih elektrarn in avtocest, kaže vse simptome dobre stare »gospodarske neučinkovitosti«. O tem, kako potekajo državni nakupi, ni podatkov. V stilu bi bile rotirne licitacije med akreditiranimi vmesniki.

V sektorju pod državnim varstvom je vse po starem. Med drugim je še naprej povsod pri-

soten banalni »interface« (izdelujemo proizvod s tržno ceno 8 dolarjev za kos; vmesnik ga kupuje po 3 dolarje, končnemu kupcu pa ga prodaja po svetovni ceni. Razliko 7 dolarjev kasira v Celovcu, na Cipru... To je mogoče zaradi mega liberalnega režima in teroriziranih delavcev, ki ne sprašujejo stvari, če se jih ne tičejo. V najmanj enem, za afero zrelnem primeru je delujoči »interface« v sorodu s priljubljenim slovensko politiko. Država, ki bi bila pravna, ne pa z gospodarskim kriminalom spečan režim, bi poskala vmesnike in od njih izterjala naropano. Naša za njimi sanira banke in jim omogoča dokapitalizacijo.

Kontinuiteta preteklosti udbodiaspori še naprej omogoča, da je »učinkovitejša od tržne sistema« in ima dobiček, o kakršnem lahko kapitalist le sanja. A če je bistvo državne regulative v kapitalizmu stimuliranje investicij v gospodarski razvoj, je bistvo udbodiaspornega »kapitalizma« tekoče zaseganje in odvod akumulacije, kar razvoj blokira. V primeri s temi ekonomskimi dejstvi so etude iz makroekonomije absurd, ignoranca do teh pojavov pa zločin nad narodnim gospodarstvom.

Resna analiza njegove »gospodarske neučinkovitosti« bi že davno pripeljala do spoznanja o gospodarski kriminalnosti režima. Takega zaključka pa ekonomska znanost kot integralni del sistema po definiciji ni bila sposobna. Zato se ustavlja na točki, odkoder »gospodarsko neučinkovitost« še lahko gleda kot naraven pojav.

Edo Ravnikar

KJE SE STATISTIČNO ZAČNE STAROST?

Ta krasni novi svet

nih, da je v zatonu življenja, je opozoril ta firenški profesor.

Toda vse kaže, da se ljudje bolj malo menijo za uradne razpredelnice, če se sami počutijo drugače. Iz mnogih anket, ki so na voljo, je razvidno, da gre v Italiji pri petdesetletnikih in starejših za dinamične ljudi, ki zmorejo in hočejo polno živeti v vseh pogledih. Ni sledu o ljudeh, ki naj bi vzdihovali za minulo mladostjo in tožili nad prihodnostjo. Obdobje petdesetletnih starčkov, vsaj v anketah, ne obstaja več. Gotovo na tako počutje vpliva mladostni porabniški vzorec celotne družbe, najbrž pa je v njem tudi prilagoditev življenja novim možnostim, ki so med postopkom modernizacije nastale.

Eden izmed pojavov, ki spremljajo podaljševanje pričakovane življenjske dobe, je tudi povsem nov pogled na materinstvo. Italija je v tem pogledu naredila nekaj precedensov, ki niso minili brez hudih polemik. Razburjenje je letos zajelo javna občila, ko je ženska, stara 62 let, rodila otroka, donosenega iz embrija, ki je nastal v epruveti z združenjem moževih semenc in jajčeca darovalke. Ironijo in odklanjanje je vzbudilo rojstvo otroka 60-letne ženske, ki je nastal, ko so semenčice iz deset let zamrznjene sperme pokojnega soproga v epruveti oplodile jajčeca mlajše darovalke. Otroci iz onostranstva, babice-mamicе, nenaravno spočetje, nedopustne manipulacije – to je bilo samo nekaj ocen izključno italijanskega medicinskega dosežka, ki ga zdaj menda prenašajo tudi drugam. Dosežek je bil praktična uporaba hipoteze, da je »kakovost« otroka odvisna predvsem od »kvalitete« jajčec kot od materine in je torej z njihovo presaditvijo v organizem druge ženske mogoča nosečnost precej čez povprečno določeno plodnost. Toda ali se spodbudi, da je 62-letnica mati? Je ta poseg družbeno dopusten, če upoštevamo, da bo otrok prej ostal sam?

Posthumne oploditve in variacije na temo, ko je resničnost dohitela domišljijo, so najbolj vznemirile javnost in strokovni svet zaradi meje »naravnega«, ki naj bi jo bili s tem prestopili. Ker je »naravno« zelo negotova kategorija, ostaja sum, da je v tem primeru najbolj motila očitna samostojnost ženske volje pri prokreiranju. Če postane možki oče pri 70-ih letih, to ne povzroči nobenega skandala. Narobe. Ničveč ga ne bo obtožil, da je prinesel na svet otroka, ki bo po vsej verjetnosti kmalu postal sirota, nihče ne bo govoril o egoističnih namerah, kar so bili argumenti proti temu dvema mamicama-babicama. Problem bo najbrž spet ženska, ki se je odločila prokreirati zunaj dodeljene vi jloge in je posegla v pravila, ki so doslej govorila, da je materinstvo omejeno z biološko dobo plodnosti, očetovstvo pa z zdravjo presojo.

Toda kot rečeno je vprašanje naravnega zelo relativno in meja se nenehno premika. Narava varuje vrsto, ne posameznikov. Po njenih zakonih se rodi mnogo več bitij kot jih preživi proces selekcije. Toda človeški posameznik je že zdavnaj vsilil naravi svoja pravila. Pri porodih se ne umira več in otrok ne desetletje nezdravljive bolezni. Znanost posega globoko v naravo in potiska mejo smrti daleč naprej. Zakaj je bilo nam vzemirjenja, ko so

– prav tako »nenaravno«, v epruveti – rodile mlajše ženske?

Izid polemik pa je bil v Italiji vseeno vzpodbuden, namreč da vedno bolj poduhovljene tehnike silijo k popravku koncepta materinstva, tako biološkega kot kulturnega in pravnega, tudi zato, da bi ženske same zavarovaly pred nevarnostjo, da bi jih potisnili v vlogo poskusnih zajcev. To pomeni spremeniti tudi možnosti za posvojitve, ki so v Italiji merjene po starostnih dobah posvojiteljev iz drugega časa; ni mogoče posvojiti otroka, če je eden od zakoncev starejši od štiridesetih let. Spet nazaj k dolgoletni Italijanov. Kaj jim pomeni, da živijo povprečno dlje od drugih? Mnogi so prepričani, da je to kredo, sledozemska prehrana, morda še kaj. Na primer ritem življenja, ki se zdi v Italiji v povprečju počasnejši kot v primerljivih industrijsko razvitih državah.

Robert Levine s Kalifornijske univerze v Fresnu je naredil nenavadno raziskavo, v kateri je 15 let primerjal ritem življenja v Italiji, ZDA, na Japonskem, Tajvanu, v Indoneziji in Veliki Britaniji. Kako ugotoviti, kakšen utrip ima ta ali oni narod? Levineva skupina se je odločila za tri parametre, ki naj bi bili zvesti poročevalci o tem, kako hitro živi kako okolje. Po prvem so nadzorovali javne ure v 15 bankah v srednjih velikih mestih in ugotovili, za koliko se so kazalci na njih razlikovali od uradnega časa na radiu (zaostajali). Drugi kriterij je bil teže izvedljiv: merili so, kako hitro so pešci v primerljivih mestnih sredstvih od delavnic, seveda brez ovir, prehodili 300 metrov, in posebej, kako hitro na deželi. Po tretjem so si na pošto in kupili znamko. Izračunali so čas, ki je minil od zahteve do trenutka, ko so dobili v roke znamko in jo plačali.

Izidi niso bili drugačni od tistih, ki so jih vnaprej slutili. Najhitrejši ritem življenja imajo na Japonskem. Ure so bile tam najbolj natančne, ljudje so hodili najhitreje in poštni uslužbenci so se najhitreje obrnili. Takoj za Japonsko so bile ZDA, Italija pa je bila v vrstilu na predzadnje mesto tik pred Indonezijo, vendar jo je v eni kategoriji (pošte!) v negativni smeri gladko prehitela in tako potrdila na pamet domnevani absolutni rekord v počasnosti poštnih ustanov.

Vsaka dežela ima torej neki svoj skupni ritem, ki vpliva na vse posameznike, ki tam živijo in delajo, pa tudi na zdravje: v mestih s hitrim življenjem so pogostejši stresi, več je infarktov, boleznj krvnega obtoka, angin, skratka, po statističnem povprečju je v njih življenjska doba, ki jo lahko pripisemo novorojenčku, krajša. Zatorej raje počasi in zdravo.

Težava z demografskimi napovedmi, naj so črnogleda ali obetavne, pa je v tem, da se redko uresničujejo. Vseeno je postalo odkimanje konca že dejstvo človekovega življenja. »Življenje je življenje,« hitro odgovori doktor Vittorio. »In nikar ne mislite, da je odgovor banalen. Pomeni, da je najpomembnejša stvar na svetu živeti.« (L. De Crescenzo, italijanski pisatelj, v delu Tako je govoril Bellavista).

Moja Drčar-Murko

s plaščem, ki jo je vzel v restavratske roke Viktor Povše iz Celja.

Pred tremi leti se je Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine iz Maribora lotil temeljite gradbene obnove cerkvenega poslopja. Če bi šlo vse po načrtih, bi morali letos gradbene odre že pospraviti. Toda zadnja leta niso takšnemu obnavljanju najbolj naklonjena in zanj je vedno premalo denarja. Poleg tega je tudi obrazec za takšno obnavljanje nekoliko prestran – še vedno namreč velja, da polovico obnove plača država, drugo polovico pa mora zbrati občina. Toda v ptujstokorskem primeru gre gotovo za kaj več kot zgolj za občinsko-državni spomenik, zato bi bilo treba plačevanje obnove urediti drugače, je prepričan tudi Janez Mikuž, ravnatelj zavoda iz Maribora.

Pred dvema letoma so uredili odvodnjo in iz temeljev odstranili tiste kamne, ki jih je bebosnično omet (s konca prejšnjega stoletja) do besedno prisilil, da so v talni vlagi razpadli. Lani je prišel pri obnavljanju na vrsto vhodni portal. Močno cementno malto, s katero so včasih obnavljali kamnite dele, je bilo treba postopoma zbrusiti z zdravega kamna. Toda zaradi velike vrednosti spomenika kamna niso obnavljali z malto, ampak so poskovali v manjkajoče dele nadomestili z novimi kamnoseškimi vložki in dodelavami. Zdjaj na enak način jemljejo poskovalne kamne iz zunanjih cerkvenih opornikov in jih nadomestijo z novimi, kolikor je le mogoče, pa ohranjajo prvotni material.

Takoj po drugi vojni so obnovitelji zakrivali enak napako s cementno malto tudi na cerkvenem pročelju. Počasi ga zdaj luščijo in ugotavljajo, kako temeljita je bila prejšnja obnova, saj od originalnega cerkvenega ometa ni ostalo nič. Zagotovo vedo le to, da je bila cerkev nekoč samo pobeljena, in tako jo bodo od zunaj uredili tudi zdaj. Dobila bo apnen obloko, ki ji bo vrnila belino, obenem bo po navzven kazala kamnito strukturo svojih zidov. Južni in vzhodni del se bo še letos pridružil severnemu, prihodnje leto pa

Italijani, narod pesnikov, pomorščakov in svetnikov? Morda. Toda če držijo napovedi, bo odslej primerneje uporabljati prisrdo: narod upokojencev. Ob koncu leta 1993 naj bi namreč postala Italija prvi ekonomski sistem na svetu, v katerem bo število upokojencev presežilo število zaposlenih. Trenutno se ni tako in vojska upokojencev za zdaj še zaostaja za zaposlenimi, vendar se zaradi gospodarske krize izjemno hitro povečuje število upokojenih, velike težave pa so tudi pri zaposlovanju na novo. V zadnjih dvajsetih letih se je število zaposlenih zmanjšalo z 21,6 na 20,4 milijona in v razmerjih je Italija, tako menijo, že vstopila v zakonitosti vijuge staranja družbe. Odslej bo razmerje med zaposlenimi in tistimi, ki prejema pokojnine, manjše od ena (0,96), medtem ko je bilo leta 1960 še 1,21. Istocasno so objavili podatke, da se je povprečna statistična pričakovana življenjska doba dvignila na 77 let za ženske in za moške na 73; v primerjavi z dvajsetletniki se hitro povečuje delež prebivalstva, starega nad šestdeset let. V zadnji razpredelnici ZN, objavljeni pred nekaj dnevi, je Italija v svetovnem merilu na zadnjem mestu po stopnji naravnega prirastka prebivalstva (1,3).

Podatke je mogoče brati tako po pesimističnem kot po optimističnem ključu, odvisno od zornega kota. Po mnenju nekaterih bosta podaljšanje življenjske dobe in zmanjšanje prirastka prebivalstva močno vplivala na družbeno strukturo in nacionalno gospodarstvo, in to ne na bolje. So pa tudi mnenja, da gre za spremembe, ki se jim bo prilagajalo vse drugo in bodo na koncu spet ustvarile nekakšno ravnovesje, na drugačnih statističnih demografskih prvinah sicer, toda še vedno ravnovesje.

Statistika je na primer vedno bolj naklonjena tistim starostnim plastem prebivalstva, ki so bile pred nedavnim že tako rekoč odpisane. Opira se na dejstva napredka medicine in kakovosti življenja v družbi blaginje in obeta, da bo življenje v starosti med petdesetimi in šestdesetimi leti kot sprehod. Po podatkih je v Italiji med 58 milijoni prebivalcev več kot sedem milijonov ljudi starih od petdeset do šestdeset let in malo več kot polovica je med njimi žensk.

Gre za najbolj vplivno skupino prebivalstva, če upoštevamo, da na vodilnih položajih velikih podjetij, v upravi in vedno bolj tudi v politiki sedijo ljudje, stari okoli petdeset let. Pri ženskah je ta številka manjša; kar zadeva dosežke v poslovni karieri, dosežejo Italijanke vrhunec med 33. in 44. letom. Je tako zato, ker je družba še vedno pretežno moško urejena, ali morda zato, ker se je spremenila družbena vloga žensk v posameznih starostnih obdobjih in so petdesetletnice, ki imajo otroke še v šoli, na zanesljivih delovnih mestih in si, naveličane agresivnosti poslovne sveta, želijo privoščiti mirno družinsko življenje?

Ali pa gre za kaj drugega in je verjeti izidom neke ameriške študije (New England Institute iz Bostona, raziskava med 1706 menedžerji), v kateri so nekateri videli krut napad na ženske, ker je ugotovljala nadpovprečno visoko količino moških hormonov (progesterona) v organizmih velikih menedžerjev in pri-

OBNAVLANJE CERKVE NA PTUJSKI GORI

Biser z imenom po oblaku

Južni in vzhodni del cerkve na Ptujski gori sta odeta v gradbene odre. Mnogi zice romarjev na letošnji veliki smaren to seveda ni nič motilo, saj so Marijo zavetnico obiskali vsaj tako številno kot prejšnja leta, če se ne bolj. Težko je to točno vedeti, ker ne ptujstokorskega ne katerega drugega romarskega kraja doseže strokovnjaki še niso ustrezno raziskali. Čeprav je ptujstokorska cerkev z novo knjigo dr. Marijana Zadnikarja dobila nov pomemben dokument o samem sebi, pa še vedno ostaja v mnoge skrivnosti zavito vse, kar se tu dogajalo na romarskih in drugačnih poteh. Malo dokumentov se je ohranilo, darilni in zahvalni predmeti, zapisi ali kar je še mogoče najti, pa kar kličejo po izzivalni temi.

Toda kljub temu je zanimanje za arhitekture in opremo ptujstokorske cerkve doslej neprestano naraščalo. Seveda so fotografije iz Stelletovega vodnika po Ptujski gori izpred dobrega četrta stoletja zdaj že krepko zastarele in imajo samo dokumentarno vrednost, ko pojasnjujejo, kakšna je bila notranjost cerkve

v tistem času. Do dneva današnjega je bila namreč cerkevna oprema temeljito restavrirana. Gradbeni odri ob cerkvi pričajo, da je zastavljena tudi gradbena sanacija in da torej tisti, ki obnavljajo spomenike, na Marijino cerkev niso pozabili.

Zagotovo so teman madež na romarski cerkvi zapustila šestdeseta leta. Na veliki smaren leta 1951 so namreč policisti razgnali romarje, nekoliko pozneje cerkev zapčevali in v začetku naslednjega leta je svet za kulturo in prosveto v Ljubljani izdal odločbo, da se cerkev odvzame bogoslužnemu namenu in se razglasi za kulturni spomenik. Skoraj celih šest let so si cerkveni krogi prizadevali, da bi jo spet odprli in sredi maja 1957 jim je to uspelo. Morda lahko takratno nestrpnost vsaj malo omili dejstvo, da so se kasneje stvari temeljito spremenile. Zadnje desetletje in pol je vendarle pokazalo normalen odnos do cerkve in spomenika in v družbeni blaginji se je našel denar, da so postopoma začeli obnavljati cerkveno notranjost.

Restavrirator in akademski kipar Viktor Gojkovič s Ptuja je medtem že temeljito obnovil vse notranje kipe, ki so bili te potrebni. Med delom se je izkazalo, da so bili nekateri takšnega strokovnega posega res hudo potlačeni. Znameniti popotnik skozi naše kraje Antonio Antonino je proti koncu 15. stoletja zapisal, da je od Turkov razdejano cerkev in njene kipe popravil kar tamkajšnji župnik sam, in pri sedanjih obnovi se je to potrdilo, saj so bili nekateri odlomljeni deli preprosto kar spojeni s tistim, kar je pač ostalo, pa naj je vmes manjkalo nekaj drobec ali že kar pomemben kos umetnine. Tako so zdaj Sige smundov oltar, Rožnovenski oltar in drugi precej bolj bleščeči in popolni, kot je mogoče razbrati s fotografij v prvem vodniku po Gori. Vrhunska gotška stvaritev – kip svetega Jakoba, ki je bil leta 1971 simbol razstave slovenske gotike – pa baročni oltar svetega Frančiška Ksaverja in drugi kipi so dočakali strokovno restavracijo. Tako tudi najbolj znana kamnita plastika Marije zavetnice

PRAV NIČ ZAUPNO Postali smo plakat

V uvodni kolumni predstavi avtor svoje poglede na institut pisem bralcev in ekspresivno pojasni, kakšna naj bi bila njegova kolumna.

Ha! In še enkrat! Ha! Urednik me je namreč povabil, da bi v Sobotni prilogi Dela občano nastopal s svojo kolumno!

Njemu seveda nisem rekel: »Ha! Samo skromno in zdržano sem se zahvalil in odgovoril, da mi bom sporočil svojo odločitev. Jasnó, da sem se odločil že prvi hip. Kdoroli ima v sebi vsaj kako kapiluro tistega, kar nas žene, da razkladam javnosti svoje poglede na razna »vprašanja«, tisti tudi ve, kako neznanstvo tvegano je postalo pisanje raznih »pisem bralcev«. Tveganje seveda ni v tem, da te bojo brali »udobci«.

Razen pisem nam, neuničljivih oblikovalcev javnega mnjenja. Mi še vedno beremo, se odzivamo, včasoma udarce, pripisujemo pojasnila in krmarimo k tujim odgovorom na napade tretjega... Na straneh PP 29 in drugih tovrstnih rubrik v konkurenčnem časopisu smo si ustvarili udoben in prijazen, kotiček: tu si lahko tolažimo eksistencialne dvome: Viš ga, moje ime! Moji pogledi! Moje mnenje o tem, kakšen tepec je B? To sem jaz, to objava je moja legitamacija, nekaj, kar se zdaj lahko priloži k osebi! Identiteta! Identiteta!

Dober kolumnist bo bral, razbrat, sortirat, komentiral, in če se mu bomo zaupali, se nanj zanesli, nam bo prihranil veliko časa, kakršnega potratimo z branjem časopisov.

Vendar pa je pri nas dodaten problem to, da se je medijski pollog v zadnjem času skrčil na komaj nekaj tem. Naši časopisi kot da bi se šli nekakšen ameriški ali papuanski nogomet ali kaj vem kaj, pač skupinsko igro z žogo, samo da imajo namesto žoge idejo: nekaj teh jih je bilo njega dni morda originalnih, zdaj so pa povečini že precej »zdelane in nekatere so prešle že med fiksne. Jasno, če neusmiljeno udrihaš po žogi, bo prej ali slej spustila dušo. Tako si jih podajajo in jih prestrezajo, nabijajo jih do onemoglosti, mi-mogrede pa tolejo po piščali nasprotnike. Pogledje samo vse te velike polemike, ki obvladujejo naše medije zdaj že drugo leto: prislukovanje, izdajanje državnih skrivnosti, sodelovanje z Udbo, narodna sprava, Cerkev kot partnerka ipd. Hudo je seveda, da ni nobenega rezulata! Nobenega gola, niti kakega penala ne!

Namisto da bi bili podatki zgolj materialna podlaga, na kateri potem začnemo sklepati in iskati rešitve, so pri nas goli, ki jih zabija, podatki sami (po možnosti iz skrivnih dosjejev).

Kaj naj torej počne kolumnist? Če bo opozarjal na eno in isto! In ker bo pri tem uporabljal zdravo pamet – in ščepec starosvetne morale – bo lahko vse svoje soljenje pameti na koncu strnil v nedvomnosti, ki pa bodo, kot vsako reklo, le še bob ob steno. Ne prizadeni drugega! Odpusti drugemu in sebi! Bodite prostodušni, ne skrivajte misli in čustev, zaupajte ljudem, zanesite se na zdravo pamet! No? Je lahko moje kolumne s tem konec? Ali pa bom moral te aksiome ven in ven garnirati in servirati pod eksotičnimi imeni?

V tem je nekaj nesmiselnega in odvečnega. »Pametnemu zadostuje beseda.« Rekli boste: Lej ga, kaj pa druga področja? Saj menda ni vse samo politika? Kaj pa kultura? New age – saj se menda ja da pisati o tau v fiziki? Ali pa virtualizem? Ali vsaj Cankarjev dom (brez Mačkove vile)! Možakar naj bi bil literat – pa naj piše o knjigah!

Knjige se pišejo pač same. Sicer pa ne pravim, da ne bom preskakoval raznih ograj. Pravim samo, da kolumnistu grozi podobna usoda, kakršna je doletela naše pisce pisem bralcev – postanejo lahko karikatura, na kateri so obrazne črte izrisale neke povsem zunanje okoliščine.

Edini protikrep se mi zdi vziranjje pri osebnih optiki. Tu ne govorim samo o pisanju, ki bralcu prenese avtorjevega duha (ali, če hočete, njegovo duhovitost), ampak o istem, ki mu razkriva tudi njegovo dušo (ali, če hočete, njegovo psihično vsebino). Skratka, malo ekspresivnosti, malo intimnosti, tiste zaupnosti, spriči katere ni na nobenem stavku več pečata STROGO ZAUPNO!

Če se mi bo posrečilo pokazati od sebe, od svojega celovitega in kompleksnega odnosa do sveta, vsaj kak del, ki ga ne bo mogoče stlačiti v kategorijo ideološkega, potem se bo to kolumno mogoče vseno splačalo pisati in tu pa tam tudi brati.

Na koncu, ko že jamram nad pismi bralcev, bo prav, če predlagam kak konkreten ukrep, ki bi izboljšal položaj.

Kdor je pazljivo bral, ta že ve, da pri nas pisem bralcev opravljajo delo ideoloških kolumnistov. S svojim ideologiziranjem in navijanjem so za zdravi pameti zagabili komentiranje družbenega življenja nasploh. Uredniki so po drugi strani pozabili, kakšen je namen instituta pisem bralcev: izkazovati mnenje javnosti. V tem smislu so pisma bralcev podobna javnemu glasovanju. In zato bi se lahko z uredniškim skleno njihova dolžina omejila, če ne na kraček za ali proti, pa na nekaj kratkih spremnih stavkov ulemeljnih. (Kar pogledje si pisma bralcev v zahodnih listih!) Prispevke, ki po dolžini in tehtnosti presegajo osebno izjavljanje, bo pa umen urednik tako ali tako honoriral in objavil na bolj prominentnem mestu.

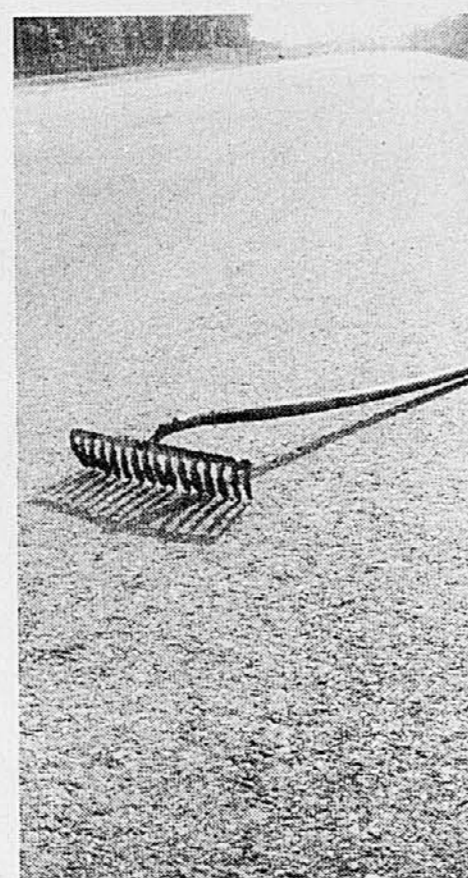
Spočite bralce bo sčasoma morda potem celo zamikalo, da bi prebrali kolumne.

Branko Gradišnik

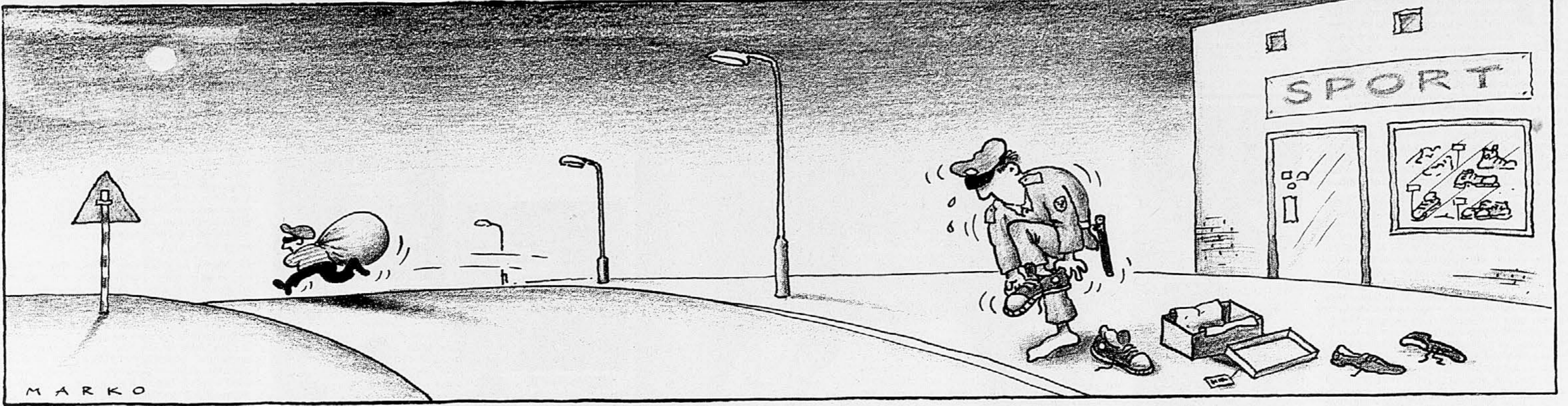
Postali smo plakat.

Zato sem sam že kar dolgo tega nehal pisati pisma bralcev. In če se mi že zdi, da ravnó moram kaj objaviti, potem objavim kako drugače, kjer drugje. Sploh sem si izdelal pravilo: kar je dovolj dobro za pisma bralcev, je zanič, kar pa je boljše kot zanič, je pa za pisma bralcev predobro.

Ampak, a sem zdaj s tem, ko postajam kolumnist, kaj na bolšem? Če odstojem prijemi občutek, češ zaupajo ti – in enako prijetelega, le da bolj skrivnega, češ: mogoče bom pa lahko vplival! – se kolumna najbrž ne razlikuje bistveno od današnjih pisem bralcev. Kako naj bi tudi se? Saj kolumnist

Marko Kočevar

MED DRUGIM Prisluhnim tišini!

»Poslušaj, sinko moj, tišina. Valovita tišina, tišina, ki skoznje polže odmevi in doline in ki uklanja vsa čela k zemlji.« (F. G. Lorca)

Tebe jemljem v zaščito, ubogi, mali prislukovalec. Sedel je za mizo in zavil rokave do ušes. Ali, kakor je rekel Terjan: »Kakšno uho! Za dve moji! In še je rekel Cankar, negodnik: »Na tvojih ušesih bo stonela prihodnost slovenskega naroda!«

»Bistvo vsega je vendar v razkrinkavanju.« (M. A. Bulgakov: Mojster in Margareta)

Kakšen je En dan v življenju Ivana Prislukovalca? Prislukovalec je prišel na delovno mesto. Sedel je za mizo in zavil rokave do ušes. Ali, kakor je rekel Terjan: »Kakšno uho! Za dve moji! In še je rekel Cankar, negodnik: »Na tvojih ušesih bo stonela prihodnost slovenskega naroda!«

Ni vsak za to delo. Van Gogh, na primer, bi bil lahko zaposlen samo s polovičnim delovnim časom.

Kakšna je tvoja delovna sobica? Ali visi na steni kaka slička tvoje hčerke? Imas rože? Ali veš, da tudi rastline govorijo? Priljubljeni jim. Takrat, ko je zemlja osušena, praviš: »Zalij me!« Zapiši! Pojem pa zalij.

Delo je odgovorno. Le kaj si je mislil prislukovalec, ko je »slišal«, da bo »hčerka dobila podporo, vendar pod pogojem. Da nosi znak Hita? In kje naj ga nosi in kaj naj dela, da se bo videlo? Svojo lasno hčer je prodal!

(Odgovor Radia Erevan: Vse drži, samo da tišino ni bila hčerka, da ni bila denarna podpora in da ni šlo za podkupovanje.)

Ali si prislukovalec kdaj začel, da bi osebnostno spoznal prislukovanega? Kako miren in zaupljiv glas imaš, ko praviš: »In ne pozabi pristavit krompirja... Sanjarjenje... Nu morskimi obali sva. Valovi zarinskiho šumijo in mesec naju kontrolira z neba. Ti pa mi ovijes roke okoli vratu, brez sramu mi snames slusalke in šepneš na uho: »Juri od desetih bom vrgla v zrak predsednika!«

Nihče te ne pozna. Obsojen si na anonimnost, tako kot kanta za smeti ali toaletni papir. Nikoli ne boš stal na odru in sprejel čestitko za Zlato uho 93. Edenresorskih podsefov ti bo ob pisarju sinesil moko roko (z drugo si bo zapenjal hlače) in šepnil, da ne bi slišala zaprisežena snažilca: »Čestitam! Ti pa boš zaridel in rekel: »Se bolj bom poslušal!« Podsef pa si bo potem umil roke.

Kajti ti opravljaš zavrženo dejanje. Tvoji sefi pa bodo dobili najvišja odklonjanja. Zločljiva, za vsak primer, če bi jih kdaj poslali po pošti. Ti opravljaš nemoralne zadeve. Oni morale ne potrebujejo in so jo dali tebi. Polne žepne morale! Si bral, kaj je o tebi zapisal Janez Svajncer, vojaški dekorater – Interieri – Eksterieri? Da so se njemu, posteno zaposlenemu udbovcu, gabil tisti, ki so njegovo delo omogočali.

Tebe jemljem v zaščito, ubogi, mali prislukovalec. Kajti vsi te bodo izdali. Tvoje ime bodo vlačili po časopisih in to zmerjati z »Mulin, usivim ovaduhom«. Tvoji sefi pa bodo samo »zamenjali metuljčka in oblekli nekaj »more comfortable«.

»Povej mi, ljubi Fagot, se ti ne zdi, da se je prebivalstvo Moskve močno spremenilo?«

»Meščani so se silno spremenili... Mislim, na zunanje...«

»Dosti bolj mi je zanimivo pomembnejše vprašanje: so se ti meščani notranje kaj spremenili?« (Prav tam.)

In opravljaš delo, ki mu ne bo nikoli konca. Prislukovanje bo trajalo, dokler bodo ljudje govorili. In nikoli ne bo konca razkrinkanju, kajti zmeraj bo ostalo razkrinkavanje razkrinkanega.

»Razkrinkavanje je nujno potrebno. Brez tega bi vaše sijajne točke naredile mučen vitis. Množica gledalcev terja pojasnila.« (Prav tam.)

In tukaj tudi. Marko Zorko

Jurij Hudolin, pesnik, rojen 29. maja 1973 v Ljubljani. Živel je povsod, od Pulja do Zasavja, in misli še naprej živeti povsod. Sola ni važna. Pri sedemnajstih mu objavijo prvi tekst v Mentorju. Pri osemnajstih mu pri ZKOS izdajo prvo pesniško zbirko Če je laž kralj. Dobi nagrado Slavka Gruma. Pri devetnajstih izda drugo pesniško zbirko Ajdohog in Ptičvolkkača. ki jo že prevajajo v italijanščino. Pri dvajsetih se tretjo – Bestije. Literarna scena vzvalovi: kdo si, Jurij Hudolin?

Opredeležuje te kot novo generacijo, tisto, ki šele prihaja. Kakšna je ta generacija?
Ni generacije, saj tistih, ki so rojeni v sedemdesetih, še ni. Izbruh generacije bo šele prišel čez nekaj let. In to bo izbruh izpovedi, nepatične krvi.

Potem si ti predhodnik generacije?
Ne, meni je vseeno, kaj sem. Ne maram dogem generacij. Delal bom sam zase, poskušal biti fer do ljudi, čisto vseeno pa mi je vse, kar se tiče generacij.

Te moti tudi to, da te uvrščajo, recimo, v Grosupeljski literarni krog?
Ne. Naj me uvrščajo, kakor želijo. Vem, da bom delal sam zase. Lahko smo prijatelji, nočem pa, da bi bil prilepljen na en krog, ki bi ga branil, zagovarjal. To je brez smisla.

Dobro, ampak v čem se tvoja mislenja in vrednoti razlikujejo od vrednot pred tabo? Nesparto drži, da v literaturi je generacija pred nami.
Minili je čas generacij in krogov. Avtor bo sedaj avtentičen in sam, sam se boš moral prebiti skozi življenje in delati, pisati, tisto zgodbo, ki jo dela življenje. Iskreno zgodbo. Vedno bom pisal iskreno zgodbo, ki jo piše moje življenje in okolje okoli mene. In ni nič drugega. Nobenih šablon. Nobene »akademskeliterature«. Želim biti iskren. Hočem, da se razkrivajo življenjska banalnost, vse podrobnosti. Recimo, kot da bi po seksu drugim povedal vse podrobnosti, kaj se je dogajalo, kako si imel spolni odnos... Da je vse odprto, da gre vse skozi literaturo in pogovor. To mora biti. To mora priti oziroma te prihaja.

Sedaj tega ni?
Je, samo na preveč zakrit in obziren način. Obzirnost v literaturi pa je brezveze.

Kljub temu, da je prepred med tabo in trenutno »vladajočo« generacijo, se z njimi zelo veliko družiš. Jih zato gledaš z drugačnimi, outsiderskimi očmi?
Z njimi se družim pač zato, ker eksistiram samo kot literat, ker ne delam nit »rugača«. Z njimi pa se bom seveda družil, ker so to ljudje, ki jih, kao, zanima ista stvar (nikogar nočem podcenjevat). So pač edina družina, ki pišejo, s katerimi se lahko pogovorim o teh zadevah, kaj narediš... Ampak lahko bi bil čisto sam, brez klanovstva. Da si sam, da pišeš, kar hočeš, da se družiš z normalnimi ljudmi...

Kdo so normalni ljudje?
Marginalci, klošarji...

Zakaj klošarji?
Ker so poštekali življenje. Za tak način življenja se sicer nočem odločiti, ker sem postal zelo snobovski, ker prihaja čas decadence, v kateri z načinom življenja, s snobizmom, rešuješ življenjsko sramoto, vednost, da je vse absurd.

Kdo so še normalni ljudje?
Delavci, tako kot je Vinko Moderndorfer dobro opisal v Krogu male smrti. Pa gorski ljudje, kmetje, ljudje, ki planirajo dopust, s parajo za avto... To so normalni ljudje. Tak je večinski svet.

KAKO DELUJE?
Šopek, ki zraste iz knjige

Lepotica in zver, stroji in matematika – dandanes je ni več stvari, ki bi bila tako nepredstavljiva ali zapletena, da je ne bi mogli spraviti v gibanje na straneh gibljivih knjig (pop-up books). Odprti eno od njih in razpri se ti bo atelje holandskega slikarja iz sedemnajstega stoletja Vermeera, ki sedi ob svojem slikarskem stojalu in slika muzo zgodovine Clio. Iz druge se razvijajo nežni pastelni cvetovi, ki se zbijajo na zelenih steblih. Iz tretje plane na dan rumenooka zver Jabberwock, ki se reži z vrha človeške glave.

V umetnostni zbirki Art Pack so stoletja

KDO SI, JURIJ HUDOLIN?
Iskalec banalne iskrenosti

Zakaj te to privlači?
Enostavno zaradi tega, ker so to ljudje, ki me rešujejo. Sicer bi se mi lahko odrgalo, če bi bil samo z ljudmi, ki se ukvarjajo samo z življenjsko kontemplacijo in iskanjem smisla, ki se ukvarjajo z neko življenjsko eksistenco, skratka s tistim, kar je že povedano na čisto navaden način. Saj so nam že Grki dali dobra navodila, ki jih ni treba spreminjati. Z njimi se družim zato, da se ne bi obesil. Rešujejo me s svojim banalnim pogledom na svet, ki te rešuje in daje novo injekcijo za naprej.

Ali jih izkoriščaš v svoji poeziji?
Na zelo posreden način, čeprav tega v poeziji ni čutili. Ja, seveda jih izkoriščam, ampak iz altruizma do tih ljudi. V njih najdem prepada, toda ko pogledaš v oči prepada, najdeš rešitev.

Kaj to pomeni, da je ženska bliže živalim kot moški?
Ja, ampak ženske so več kot moški zato, ker ima moški sam v sebi kompleks. Toda vsi zakompleksani moški so zakompleksani zaradi žensk. Če ne neposredno, pa posredno.

Zakaj pravzaprav sploh pišeš o morbidnosti? Zakaj ne pišeš, tako kot večina dvajsetletnikov, o lepi, idealni romantični ljubezni?
Zato, ker je v moji poeziji veliko avtobiografske. Nikoli nisem živel v resni družini itd. Nenadzorovana spontanost mi ne dopušča, da bi pisal o lepi romantični ljubezni.

Kako in kdaj ustvarjaš?
Zjutraj je človek svež. Pisati ne moreš pijan. Pisal sem že zadet, ampak če kadiš travo, ne moreš pisati sam. Prijateljci sem narekoval. In to je tudi stvar, ki jo cenim pri ženskah. V ženskah je toliko materinstva, da so se pripravljene vsemu odpovedati in narediti nekaj zate. To je v njihovem bistvu in tega se mogoče sploh ne zavedajo.

Dokler ne začnejo kuhati kosila.
Ma, ne. To je postranska zadeva. Čeprav niti ne. Hrana je pomembna. Če spiješ nekaj čez meso, si težak in zaspan, če pa spiješ čez rastlinsko hrano, te buta kreativno.

Še vedno nisi povedal, kako ustvarjaš?
Nimam ustvarjalne dogme. Naenkrat te piči, padeš v nekakšen trans, kot bi bil drogirani, in delaš. Potem, ko mine, pretipaš in... To je to. Nekaj te piči in sploh ne veš, od kje in kako. Kadar dobim napad dela, niti berem ne več.

Kaj pa sicer bereš?
Vse, od najbolj rumenega tiska do knjig o živalih.

In literaturo? katero ceniš, katero preziraš?
Cenim Jureta Detelo, ker je na najbolj eminenten način spregovoril o absurdnosti. Od slovenskih pesnikov se Daneta Zajca. Preziram. Preseren je zanič, brezveznost mit. Cankar pa se bolj. Nenehno obrača iste zadeve. »mamom«, nenehno obremenjuje ljudi z istimi problemi. Za velike avtorje je naredila le nacionalna beda. Enostavno ni bilo drugega, ki bi bil boljši.

Ampak, saj večinoma skorajda vsi avtorji v vsem svojem opusu premljavajo iste probleme.
Ja, ampak to morajo početi v preoblekah, ki jih zakrijejo, ki jih lahko slečejo in oblečejo druge. Ne smeš biti oblečen v isto obleko. Do nje moraš imeti distanco.

Kako ti menjaš obleke? Tako, da greš med normalne ljudi?
Takošnih knjig. Tako ocenjuje Waldó Hunt, ustanovitelj kalifornijske Intervisual Books, ki velja za očeta modernih premičnih knjig. Dandanes izdelajo vsako leto po 25 milijonov takšnih knjig, od tega polovico v Intervisualu. V viktorijanskih časih so bile gibljive knjige igračka za otroke in elito. Tudi danes je menjena otrokom in sega od reprodukcij priljubljenih animiranih knjig devetnajstega stoletja do sofisticiranih zbir z zvokom in svetlobo, ki ju aktivirajo računalniški čipi. Toda desetina od njih je za odrasle, kar velja tudi za knjigo Človeško telo, ki so jo prodali že 875 tisoč izvodov, prodajne številke pa še vedno naraščajo. V zadnjih dveh letih je prodaja Intervisuala napredovala za 32 odstotkov, za letos pa pričakujejo, da se bodo otrezali še bolj.

Moderni uspeh gibljivih knjig je odvisen od zmesi usklajene globalne proizvodnje, rafiniranega strokovnega dela in svetovnega trga, ki zahteva tiskanje več sto tisoč izvodov. Hunt sploh ne razmišlja o izdaji knjige, če ni prepričan, da bo šla že v kratkem v promet v sto tisoč izvodih. Za izrezovanje, sestavljanje, lepiljenje in prepogibanje – vse to je treba opraviti ročno – se knjigovodci, kot sta Hunt in van der Meer, zanašajo na tiskarne v Aziji in Južni Ameriki. Vodilni na tem področju je Carvajal v Kolumbiji, ki izdelava več kot polo-

vico vseh premičnih knjig na svetu v 24 jezikih in jih razpošlje v 45 držav. V tej zvrsti založništva sta dva genija: tiskarji in inženirji papirja, meni glavna urednica pri ameriskem Philomelu Paula Wiseman.

Inženirji papirja? Če vam izraz ni domač, je to zato, ker jih je na vsem planetu le okrog 25. V središču timskega procesa, ki se začne z umetnikovo grobo idejo in lahko traja tudi leto dni, kombinirajo inženirski znanje in disciplino oblikovalca, arhitekta in koreografa. V vlogi umetnika obrtnika dodajo ilustraciji presenečenje in občutek čudeža. Iz mnogih sprememb in prilagoditev nastane kasneje tiskarski vzorec za gibljivo knjigo.

Britanec Keith Moseley, eden od štirih partnerjev v šest let starem knjigoveskem podjetju Compass Production, je hkrati ilustrator in inženir. Moseleyeva Poezija rož, Poetry of Flowers, je čudovit vrh verzov z vrtinami, anemonami in narcisami in ko obračamo strani, se zdi, kot da rastejo. Njegovi šopki se zdijo krhki, toda Moseley jih je izdelal z enako pozornostjo do gradnje, kot bi druge vrste inženir gradil most. Trajnost, pravi, je največji izziv. Takšne knjige morda odprejo 20-tisočkrat. Takoj ko se razlepijo, je konec z njimi. Ilustratorjevo figuro, narisano v emi razsežnosti, je treba prevesti v tri in prepogniti tako skrbno, da se bo takrat, ko zapreš

knjigo, in kadar boš, boš, če boš, napisal kritiko. V slovenski kritiki je pa tako vse brez zveze, ker eden drugemu lezejo v rit in se hvalijo, sesuvajo pa se zato, ker sta si dva banalno antipatična ali pa sta se banalno skregala.

Pa bi ti sovražil kritika, ki te bi sesul, pa bi bil tvoj znanec?
Ne, naj piše, kar hoče. Kar se kritike tiče – nočem biti vulgaren – mi je čisto vseeno. Zame je veliko večje pohvala, če mojo knjigo zaščeta navaden človek. Sam pisem kritike le za tiste knjige, ki so me na pozitiven ali negativen način prizadele. Narobe je, če ljudje gledajo kritike kot karizme, ali, še huje, če so karizme avtorji, ki so jih hvalili kritiki-karizme.

Boš ostal samo pri poeziji?
Ne. Pišem tudi kratke zgodbe, nekaj jih je bilo že objavljenih in nagradjenih na raznih natečajih. Sedaj pa jih nabiram po predalih. V fikcijskem načrtu imam tudi avtobiografski roman z živalsko metaforiko o banalnih zadevah, brez kontemplacije o smislu življenja.

Še ena, čisto zadnja stvar: v literaturi je veliko primerov rimbaudovega sindroma, ko mladi pesniki ali pisatelji prekmalu nehalo ustvarjati. Misliš, da se bo tebi zgodilo kaj podobnega?
Ne vem. Ampak meni literatura toliko pomeni, da ne bi imel kaj početi na tem svetu, če bi nehal delati, ker me čisto nobena druga stvar ne zanima. Če pa bi se zgodilo, da bi ostal prazen, potem bi šel.

Hočeš reči, da je literatura kljub temu, da nečes iskati smisla, smisel tvoje življenja?
Ha, ha, Polsmisel.

Kaj pa druga polovica?
Moziak druge polovice se sestavljam iz kamenčkov. In še ni končan.

Mateja Hrstar

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

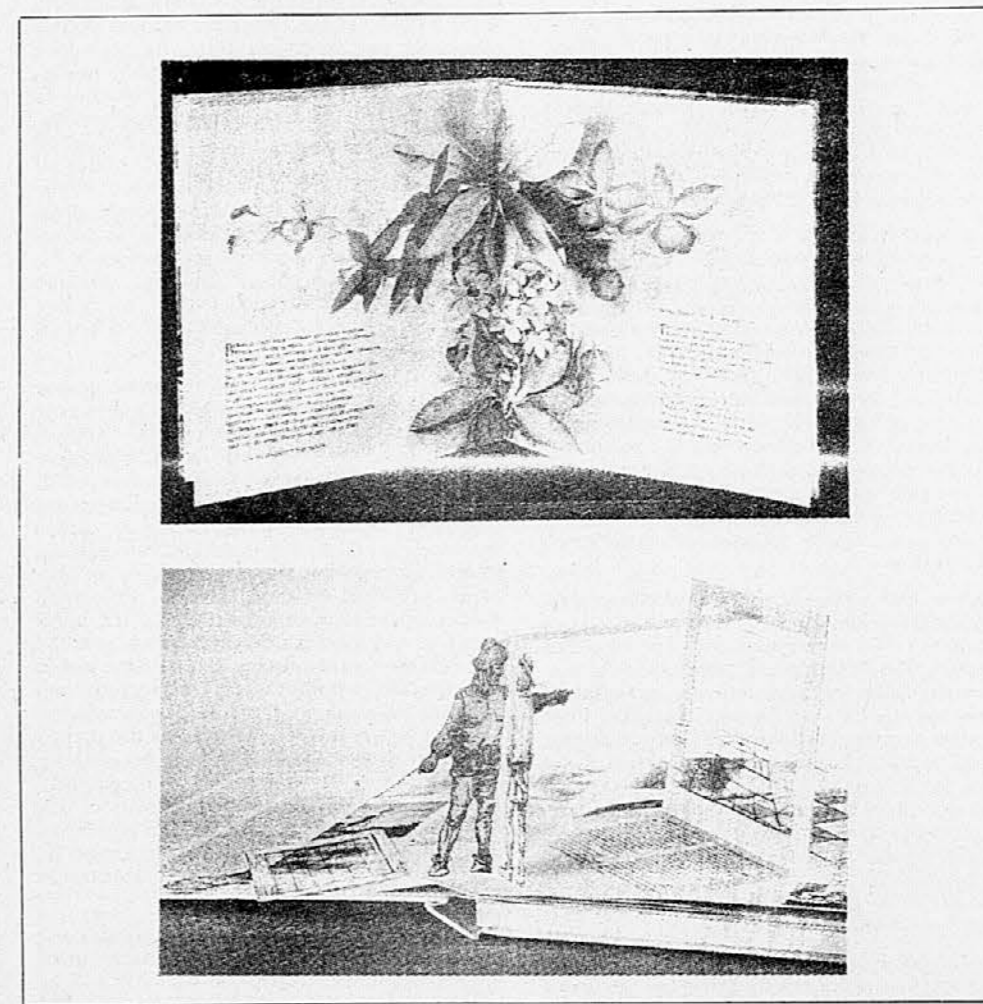
Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

Kaj pa druga polovica?

ROBERT DE NIRO

Tako mogočen in tako skrit

Pri petdesetih letih boksa in nogometu se zdavraj nehajo tekmovali in za njimi ostane le še kopica megleh anekdot. Politiki in poslovneži se pri tej starosti lahko nadejajo, da jim bo naslednje desetletje prineslo največji izziv v življenju, igralci pa morajo znati pod svojo propadajočo kožo nositi svoja leta na več različnih načinov. Toda ko si tako prizadevajo, da bi se morali ostali v igralškem poklicu, bi se morali spomniti, da je Gary Cooper pri petdesetih letih igral v Točno opoldne, da se je Olivier na odru pripravil na vlogo Archieja Ricea in da je Dirk Bogarde nastopil v filmu Smrt v Benetkah, Gary Grant pa se je pripravil na Ujemite tatu.

Roberta De Niro si ne predstavlja, kako s kavbojskim klobukom na glavi pogumno kljubuje, medtem ko se približuje polдне. Ker je bil obljubljen, da bo rešil ničvredno mesto. Tudi take vrste moški ni, ki bi izžareval prirevo strast, medtem ko mu ob Mahlerju privrejo solze na naličen obraz. In če bi Grace Kelly De Niro iz košare za piknik spogledljivo ponudila nogo ali prsi, bi se lahko film Ujemite tatu nepričakovano zasukal drugače (ravno tako, kot je nekaj let pozneje Hitchcock dovolil filmu Psycho, da mu je ušel iz rok in zdrvel naravnost v srce sodobne grozljivke). Kakorkoli že, preemite Archieja Ricea iz koncertne dvorane v vodvilj in De Niro postane stičen komik brezizraznega obraza, ki bi lahko nanovo igral v Entertaineru. Kdo drug se zna povedati šalo kot uvod v uničujoč napad? Prav lahko si predstavljamo tega Archieja Ricea v zagati na revnem odru, pripravljene na umor, ali pa kot Samsona, ki je dovolj močan, da podre hišo. Za hip lahko takega igralca zagledamo na začetku in na koncu Pobesnela bika.

Je premišljevanje o vlogah, ki jih ni in jih nikoli ne bo igral, pravi način za izkazovanje spoštovanja igralcu? Da, lahko bi bil, kajti igralce vidimo potem, ko so se odločili, ko se ozirajo nazaj. Poklicna pot ima tak potek, da imamo občutek napredka. Morda so bile storjene napake, ni pa mogoče uiti gotovosti opravljenega dela. Pravi igralci ne poznajo takšnega stanja duha. Vedno tehtajo možnosti in premišlujejo, ali bi se prilagali v x, se preden je v pripravljen, vendar pa v se zanašajo na v (kajti njegov denar se zdi negotov), ne dovolj torej, da bi tisti pri a, b, c ali d mislili, da te ne zanimajo (sploh pa v zvezi s c, za katerega vemo, da je zanič, omenjajo osem milijonov dolarjev).

Redko poznamo le dece tistega, kar bi igralce skorajda storil. De Niro se je temeljito pripravil na vlogo v Kockarju (1975), ki so jo nazadnje dali Jamesu Caanu. Pozno se je

umaknil iz Neznosne lahkosti bivanja (1988) in spustil zraven Daniela Daya-Lewisa. Več let se je Harvey Keitel pritoževal, da so mu ponujali le tisto, kar je Bobby zavrnil. Širijo

se govoric o Botru IV., ki naj bi se povrnil v tista leta zgodbe o Vito Corleoneju, ko je De Niro postal Marlon Brando. Če ste prvič slišali zgodbo filma Vonj po ženski – slepi vojaški častnik, ki ne ve ne naprej ne nazaj – bi rekli, da gre za Ala Pacina ali De Niro? Bo Bobby sploh kdaj Gershwin? Podoben mu je. Kaj se je že zgodilo s tistim eksotičnim numeroameriškim filmom, ki ga je De Niro nameraval posneti skupaj s Quincyjem Jonesom in z enim od ducata vodilnih črnih igralcev in pevki? In zdaj De Niro kot pošast v Frankensteinu?

Velike predstave prihajajo iz kaosa in filmski zvezdniki so večina demoni z mešanico upanja, negotovosti in nedolčnosti. Al Pacino je dobil v Vonju po ženski vse nagrade in nazadnje je prišel v tisto čudo, vendar točno določeno kraljestvo, v katerem igralca, ki ga cenijo kritiki, ljubi tudi občinstvo. In vendar je obsedenost njegovega življenja kratak film, ki ga sam plačuje, ga prenaša s sabo in ga osebno pokaže le majhnim skupinam – popolnoma neverjeten vendar globine razkrivač film The Local Stigmatic po igri Heathcote Williams. Igralci so nori, vendar morajo biti takšni, da lahko počno to, kar počno.

De Niro je eden velikih igralcev naše dobe. Za vedno se je uveljavil z Mean Streets, Bottom II. Taksistom ter s filmi New York, New York, Lovca na jelene, Pobesneli bik in dvakrat je bil zanj nominiran (Taksist in Lovca na jelene), nesporno pa je tudi občudovan njegovih kolegov in občinstva. Toda se nikoli ni noben film polnil kinematografskih blagajn zaradi njega samega. To je težko dokazati. Lovca na jelene in Bottom II. sta pomenila velikanski uspeh, temeljila pa sta na zgodbi, skupini igralcev, drznem konceptu. Kakorkoli je De Niro posnel film, ki je bil odvisen samo od njega, na primer Pobesneli bik ali Taksist, so bile kritike sanjske, število gledalcev pa skromno.

Zakaj? Predvsem zato ker Travis Bickle in Jake La Motta v Pobesnelu biku nista ravno vsebina vsakogaršnjih fantazij. Obstajajo igralci, ki so 20 let z dobrimi in slabimi filmi uživali globoko, nora ljubezen množic. Nicholson in Redford sta najbolj znamenita primera. Obaja sta dobila igralca in sta posnela nekaj odličnih filmov, ljubezen javnosti pa sta si pridobila z nekakšno nemotno prozornostjo ali velikodušnostjo, ki je v obeh. Všeč

jima je, da sta ljubljena, in prepričana sta, da si tu tudi zaslužita. Nicholson za igrati vlogo barabe, ogroža lahko druge osebe v filmu, čveka neumnosti in včasih čisto ponori, a občinstvu to ni mar. Jacka ima rado ravno zaradi tega.

De Niro ni tak. Na televiziji ne bere oznanil za reševanje kondorjev, dreves in zraka (kot na primer Redford), ne razkazuje se veselo na televiziji in ne prenaša košarskarskih tekem (kot to dela Jack). Skoraj nikoli ne daje intervjujev. Noče biti na razpolago kot javna osebnost. Največ nelagodja zbujata v nas tihkrat, ko se smehljata. In po več kot dveh desetletjih trdaja dela se je De Niro prikazal kot Max Cady v Rtu strahu, kjer je tako vsestransko hudoben in moten, da je bilo eno glavnih vprašanj, ki si ga gledalci zastavljajo: »Zakaj je De Niro nastopil v tem filmu? Je zares tak?«

De Niro si ne prizadeva, da bi razlagal. Ljudje, ki ga poznajo, pravijo, da tega tudi ne bi zmogel. Nenavadno redkobeseden je in zdržan, kar verjetno pomeni, da je v njegovem delu nevarnost, ki grozi bolj njemu kot pa nam. Nasprotno pa lahko Nicholson uprizarja grozovitosti, a nam da hkrati vedeti: »Ne skrbite, Jack ve, da je to malce divje. To je samo igra, otročki!« V Pobesnelu biku so trenutki, ko nam sama vloga pomaga razumeti igralca. Sugar Ray Robinson v filmu premlati La Motta, vendar ta ne odneha. Takšen je De Niro. Noče narediti nič takšnega, s čimer bi se nam prikupil. V svoji neizprosni neomajnosti noče popustiti. Na njegovem obrazu, zlasti v njegovem nasmehu, je izraz, ki pravi: »Ne poznate me še. Zaredi vas ne bom nikoli popustil.« Takšno samozavestje je pri igralcih redko in se lahko izkaže za samoučevalno.

Dolga leta se je bilo skoraj nemogoče spomniti vsaj enega filma, v katerem je De Niro igral za naklonjenost gledalcev. Eden takšnih je Bang the Drum Slowly (1973), čeprav je tudi v njem umirajoči igralec baseballa veliko bolj ganljiv zaradi položaja, v katerem je, kot pa zaradi tega, ker bi De Niro posegel po patosu. Taksist je izreden film zato, ker De Niro iz Travaisa preprosto ni hotel narediti pošasti ali izgubljene duše. Ob koncu tega vztrajno dvoimnega filma ne vemo natančno, ali je nor, je nemara svetnik, ki je zasel na stranopata, ali pa porogljiv komentar na slavno ameriško osebnost.

Taksist je najboljši nevaren na koncu. Po prelivanju krvi nekako domnevamo, da Travis umira, ali pa da bo zaprt do konca življenja. Vendar se vrne, se vedno vzroja taksist. Svoboden je in decela zaprt v svojo osamljenost, kot je bil prej. Je konec resničen, ali pa so to sanje? Kakorkoli se že glasi odgovor, De Niro je postal film – obraz v svojem lastnem vztrajnem ogledalu. Noben igralec ne zna biti tako mogočen in kljub temu tako skrit. Ameriški energiji idealizma in nasilja se zlijeva v eno in njegova vpliva ne čutimo samo na platnu ampak tudi na ulicah. »Govorite meni? Govorite meni? Najbrž res, saj sem edini tukaj.«

V drugi polovici sedemdesetih let je De Niro niral uspeha za uspehom. Ni posnel le Taksista (1976). S skrivnostno večšino je proučeval Marlona Branda v Botru in si potem zamislil njegov mlajši jaz. Njegovo obvladovanje kretanja, ki je moralo prenesti imena Branda, kaže, kako močan element mimikrije je v De Nirovi spontanosti. Lovca na jelene (1978) je bil tako ohlapen projekt, da je bil odvisen od

NEVARNI PSI

Za psa konjederec, za lastnika psihiater?

Red nedavnim so v angleškem parlamentu sprejeli zakon, ki ga v nekaterih drugih državah tudi že pripravljajo in po katerem je treba vse pit bull-teriere usmrtiti ali izvoziti. Taka usoda čaka sedaj več kot 10.000 psov te pasme. Odlčitvi parlamenta je botrovala vse večja medijska nenaklonjenost kot posledica nekaj tragičnih dogodkov. Psi te pasme so namreč raztrgali več ljudi, med njimi tudi otrok. Pa so živali res toliko krive, da morajo plačati za življenje?

Pasji prednik je volk. Zver. Po pasjih žilah se torej pretaka kri z genetsko dediščino prednikov. Pri nekaterih pasmah so s skrbno vzrejo skoraj povsem zatrli agresivnost in popadljivost, pri drugih pa jo na črno vzpodbujali. Tako med drugim poznamo pasme, ki so jih v preteklosti uporabljali za lov na medvede in volkove, za boj proti nasprotnikom armad, za gladiatorske boje in nazadnje za pasje borbe. Čeprav imajo ti psi agresivnost genetsko prirojeno, se jo da s primerno vzgojo zmanjšati na minimum. Mogoče pa je tudi nasprotno: z vztrajnim nasiljem je mogoče vzgojiti psa ubjalca, ki bo nevaren vsakemu živemu bitju.

»Agresivnost pasme je zgodovinsko pogojena predvsem zaradi »pita« – borbe v areni, za katero so bili ti psi vzrejeni,« pravi Jelka Simšič s Kinološke zveze Slovenije. »V vsakem psu je nekaj agresivnosti, ki se lahko stopnjuje ali pa se z vzgojo zmanjša. Prvo napako naredijo lastniki sami. Kupijo si psa, ne da bi prej spoznali njegov karakter. Ko je kuža majhen, je vsak kot cukrček, potem pa lahko zraste v bernardinca. Sploh pa je marsikateri pes kupljen zato, ker je njegov gospodar sramežljiv. Doma copata, v službi nič, in potem si kupi psa za prestiž in zdaj je on nekdo. In ti psi verjetno nimajo pravilne vzgoje,« nadaljuje Simšičeva.

Skoraj vsi psi, ki so bili vzrejeni za borbo, imajo poleg agresivnosti prirojene še druge bolj ali manj skrb zbujajoče sposobnosti.

V fazi napada postanejo popolnoma skoncentrirani na cilj. Tudi gospodarjeva beseda jih takrat ne zaustavi. Postanejo neobčutljivi za bolečino, imajo močno telesno konstrukcijo in so sploh zelo močni in težki (nekateri pasme dosežejo tudi 80 kilogramov). Poleg tega imajo ti psi zelo močan ugriz, nekateri s silo, ki je večja od ene tone. Za nekatero pasme je celo v ocenjevalnih standardih na kinoloških tekmovanjih predpisana določena agresivnost, na primer za pasmo fila brassiera.

Dandanes se tako v tujem kot v našem tisku pojavlja vse več člankov, ki obtožujejo pse, predvsem pit bull-teriere, da so ubjaljsko orodje. Tako ti psi dobivajo v javnosti status nevarne živali. Pa so res ubjalci?

Psihiater dr. Vanja Rejec, ki raziskuje odnos med psom in človekom, lastnik neapeljskega mastina in dober poznavalec psov, pravi: »Posamezni primeri so malce potencirani. Konja na primer večina ljudi ne bi štela med nevarne živali, vendar je v Sloveniji prav konj smrtno ranil več ljudi kot pes. V Indiji pomorijo sloni več ljudi kot tigri, pa se tigrov neskončno bolj bojimo in jih imamo za nevarne živali, slonov pa ne. Konje imamo za miroljubne, pse pa za nevarne. Pasma terierjev je bila vzgojena za lovske namene, odtod tudi njihova moč in popadljivost. Sedaj so večjim, težjim psom dodali to nasilno teriersko kri. In pit bull-terier je razmeroma mlada pasma, stara le nekaj desetletij. Žal je namenjena za borbo. V glavnem med seboj. V bistvu je pit bull-terier tako težak pes, da nima dosti enakovrednih tekmecev. Je vsaj za dve številki močnejši in bolj agresiven od drugih pasem.«

Glavna vloga in odgovornost za vedenje psa pripada pasjim lastnikom. Od njihove vzgoje je odvisno, kakšen bo pes. Ta postane veliko krat neobvladljiv ravno zato, ker je bila vzgoja nedosledna. V takem primeru lahko postane tudi mirna pasma popadljiva. Da pa psi pokažejo agresivnost, potrebujejo nekaj spodbude od ljudi. Pes je dejansko le ogledalo svojega lastnika. Psi torej niso glavni problem, problem so slabi lastniki. Pri vzgoji vsakega psa, še posebej pri močnejših, agresivnih in bolj samozavestnih pasmah, je treba psu privzgojiti poslušnost. Pes ne sme dobiti občutka, da je dominanten. Najpomembnejše je obdobje mladosti, ko se pes socializira. Če dobi že v mladosti občutek, da mu njegov gospodar ni kos, lahko kasneje, ko odraste, postane zelo nevaren. Potem tudi njegov lastnik nima nobene avtoritete in premoči nad njim. Tu se zastavlja vprašanje, ali ima lahko kdorkoli psa nevarne pasme, kajti znano je, da močnejši ko je pes, bolj samozavesten in zahteven je.

Status nevarnega psa na žalost privlači vse več nevarno vedenjih ljudi, ki hočejo imeti takega psa, čeprav lastnosti pasme sploh ne poznajo, ponavadi pa psu tudi niso kos. Dr.

Rejec pravi o takih lastnikih takole: »Ti agresivni psi nadomeščajo nekaterim lastnikom vs to isto veljavo, ki bi si jo sicer le stežka pridobili s študijem, z rednim delom, uspešnostjo pri ženskah... To skušajo potem po hitrem postopku nadomestiti s hudim psom, ki vsakomur pade v oči.«

Pred kratkim je dr. Rejec sklenil raziskati, kaj pes sploh da človeku. Med drugim je ugotovil, da so približno trije odstotki anketirancev kupili psa iz nevrotičnih razlogov, na primer kot nadomestilo za otroka (par brez otrok si kupijo psa kot neko nadomestilo). V to skupino sodijo tudi tisti, ki pričakujejo, da jim bo pes zaščitnik namesto pistole, in taki, ki si kupijo pit bulla, da se bodo branili pred policijskimi psi. Pit bulli so manjšina tudi znotraj teh treh odstotkov, zato se toliko bolj izstopajo v javnosti, ko pride do ekcesa. Vendar ta manjšina psov znotraj treh odstotkov, ki so v lasti nevrotičnih lastnikov, vseno pomeni potencialno nevarnost za mimosideže živali in ljudi.

Ravno pred nedavnim so v Avstraliji sprejeli zakon, po katerem lahko lastnike krvoločnih psov, ki so napadli človeka, obsodijo tudi na 7 let zapora in na 100.000 dolarjev zaporne kazni. Povod za sprejem zakona je bil napad dveh pit bullov na trinajstletno deklico. Ko je lastnik poskušal psa potegniti proč in rešiti deklico, sta napadla še njega. Pri nas se na srečo kaj takega še ni zgodilo, se pa stvelilo nevarnih pasem in s tem verjetnost, da pride do česa podobnega, povečuje.

Trenutno je pri Kinološki zvezi Slovenije registriranih vsega skupaj okrog 280 do 300 pit bull-terierjev, poleg tega pa še nekaj drugih, manj agresivnih pasem, 1130 rothweilerjev, 2000 dobermanov in 800 šarplanincev. To so le registrirani psi, koliko je vseh, ne ve nihče.

Če se hočemo izogniti tragičnim dogodkom, mora država ukrepati, preden bo prepozno. Na Slovenskem sploh pogrešamo ustrezno kinološko zakonodajo. Če v Angliji lastnik ne pobera iztrebkov za svojim psom, ga to stane sto funtov, kar zneso malo manj kot 300 mark. Tam imajo tudi učinkovito društvo proti mučenju živali, ki ima skorajda zakonodajno moč. Lastnika lahko kaznuje že zato, ker je pes na verigi (mišljenje so psi, ki so vse življenje priklenjeni na verigo in jih pri nas srečamo v vsaki vasi). Bolj pomembna kot pasji iztrebki pa sta evidentiranje in kontrola nad nevarnimi pasmami in njihovimi lastniki. Dostop do teh psov je treba omejiti, da od njih ne bo prišel kdorkoli, kar velja še posebej za nevarno vedenje osebe in tiste s kriminalno preteklostjo.

Za rešitev tega problema predlaga dr. Rejec nekaj takega kot orožni list. »Dovoljenje za psa ali pištolo je ekvivalentno, le da je treba pištolo aktivno sprožiti, pes, recimo takšen, ki nima ustrezne vzgoje, pa lahko napade tudi sam od sebe. Vendar se pit bull-terierji v glavnem spravljajo nad živali, pse, na ljudi pa ne,« pravi Rejec.

Tako kot so za pridobitev orožnega lista potrebni psihiatrični pregledi, bi se dalo psihiatrično pregledati tudi bodoče lastnike nevarnih pasem. »Za nekoga je mogoče reči, da ne kaže nobenih posebnih agresivnih znamenj, medtem ko ima kdo drug izrazite agresivne poteze in ni primeren tudi za orožje niti za psa,« nadaljuje Rejec.

Vsak lastnik pit bulla, ki svojega, okolici nevarnega psa ne obvlada in ki s svojim psom dela prekrške, bi moral biti pošteno kaznovan, kajti noben gospodar v svoje dobro ne bo rad plačeval tujih hlač, nog, rent in bolečin. In veliko potencialnih novih lastnikov psov bi pred nakupom, če bi imeli restriktivno zakonodajo, pomislilo, ali kupujejo pravega psa zase oziroma ali bodo dober gospodar svojemu štirinožnemu prijatelju.

Ob številnih tragičnih dogodkih se torej ne gre zamisliti nad psi, ampak nad ljudmi. Tako kot pravimo, da ni slabih konjev, so samo slabi jezdeci, velja tudi za pse. Načeloma ni slabih psov, so le bolj ali slabši gospodarji. Gospodar lahko iz psa, ki je po naravi agresiven, naredi priručno igračo, lahko pa iz poveljnega kužka naredi vsakomur nevarnega klavca.

Blaz Zgaga

AFRIKA Hudičeva leteča preproga

Črno celino so znova preplavili velikanski roji kobilic. Pot jim utirajo vojne in revščina.

Pozno popoldne opazi mladi nigriški pastir na vzhodnem obzorju široke črne proge. Oblaki dima, si misli. Toda oblak se približuje dosti hitreje, je kot navadni stropni ogenj, postaja vse večji, temnejši, bolj grozljiv; nazadnje se nebo stemni – nato vršanje, ki preraste v hrumenje.

Kobilice! Napadle so v milijonih, prekrile sleherno bilko, grm in list. Grmčevje se upogiba pod nenadnim bremenom. Kakor daleč seže oko, povsod neskončna rjavorumenata, gomazasta, vija preproga. Nato hrumenje pogosti. Črna celina se slišati je slišati z vseh strani, zvok žretja stoščekov žuželk, ki s svojimi ostrimi čeljustmi zdrobijo in požrejo sleherno zelenje. Se kozje kože so v nevarnosti.

Ko se naslednje jutro roj premakne naprej, je pokrajina obglodana do skal. Iz tal štrlijo še goli koceni. Kozje, ki so jih oropal njihove hrane, se zbegane zberejo okrog pastirja. Verjetno bo moral hoditi pod dneva, preden bo našel nove pašnike.

Po šestih letih zatija se v južni Sahari znova začel pohod kobilic. Invazija škodljivcev utegne na jugu Nigra uničiti celotno letino, saj mladi demokraciji primanjkuje denarja za uspešno obrambo. Medtem so prek severnega Nigra prvi roji že prispeli v Mali. V nevarnosti so Mavretanija, Maroko in ves Magreb. Pravi obseg katastrofe se bo pokazal šele oktobra. Če ni nobenih učinkovitih ukrepov, se lahko poleti število kobilic še podeseteri, kajti samica je sposobna v dveh mesecih spraviti na svet več kot tisoč potomcev.

Predsednik Organizacije ZN za prehrano in poljedelstvo (FAO) Edouard Saouma je že januarja sklical krizni štab, ki obstaja od leta 1986. Decembra so se namreč kobilice na svojih domačih razmnoževalnih območjih ob Rdečem morju občutno namnožile. Razširile so se po Etiopiji, Eritreji, Somaliji, Jemu in Sudanu in tamkaj deloma uničile upo, da bodo po dobrem deževju imeli obilno letino. V Sudanu so strokovnjaki sicer dober izsolani, manjka pa denarja za učinkovito in državljanska vojna onemogoča učinkovito ukrepanje.

Največji roji pokrijejo površino, veliko med deset in dvajset kvadratnih kilometrov, in vsaka od teh, za prst velikih kobilic požre dnevno toliko hrane, kolikor tehta. Za majhen roj s 50 milijoni žuželk uniči čez noč sto ton. Gorje torej, če »hudičeva leteča preproga« – tako to nadlogo imenujejo v severni Afriki – pristane na polju koruze ali prosa!

Toda vse kobilice niso nevarne. Od približno 200 vrst, kolikor jih živi v Afriki, jih je le šest sposobnih letati v rojih. Poleg tega lahko minejo desetletja brez te nadloge. Kobilice živijo posamično in na široko razkropile, v glavnem v odročnih savanah, in so same koristna hrana za ptice, kuščarje, krastače in kače. Ker so bogate z beljakovinami, popestrijo tudi človekov jezik. V nekaterih afriških državah veljajo ocvrte kobilice za pravo poslastico.

Ko pa po letih suše pade dež in je hrane za kobilice v izobilju, se skokovito namnože, kakor hitro začne hrane spet primanjkovati, pa se morajo združiti in stiska sproži spremembo: plašne, okolju barvno prilagojene posameznice se spremenijo v rumenorjave, stika iščeče živali v rojih. Obe sorti žuželk sta si po obnasnanju in zunanjosti tako različni, da so jih dolgo imeli za dve različni vrsti. V ugodnem okolju se iz ličinke v treh do štirih tednih razvije spolno zrela žival in do spremembe pride le v nekaterih generacijah: roji, ki prinasajo nesrečo, rastejo naravnost iz tal.

Posepek vetra jim pomaga, da letijo tja, kjer se obetata dež in nova hrana, pogosto po sto kilometrov dnevno. Na ta način lahko afriška pušavska kobilica prileti vse do Pakistana in Indije. Indijski ocean ni nobena prepreka. Ko predhodnica prvih milijonov izžrana popada v vodo, postane za naslednje roje »letalonsilika«, na kateri se lahko spočijejo in naberejo novih moči za nadaljevanje leta. Oktobra 1988 je nekemu roju iz zahodne Afrike, ki ga je gnal orkan Joan, uspelo prečkati Atlantik. Po petdnevem letu so afriške kobilice pristale v karibskih državah.

Zaradi tolikšne gibljivosti je boj proti njim težak. Če se kak roj izmuzne in se kje neopazno spusti, grozi z rojstvom novega zaroda nova katastrofa. Samica odloži v zemljo okrog sto jajčec. V nekaj centimetrom globokih navpičnih valilnih rojih se v njih razvijajo majcne ličinke, ki jih pesticidi skoraj ne morejo doseči.

Tako se je začelo sredi osemdesetih let, ko sta dolgi vsi sledili dve dobri deževni obdobji. Skoraj 25 let miru ni ravno pripomoglo k pravilnosti oblasti. Leta 1985 je roj zapustil svoje razmnoževalno območje na sudske obali Rdečega morja in priletel čez vodo v vzhodno Afriko. Mine, vojaška zapra območja in pomankanje sodelovanja, vse to je onemogočilo učinkovit nadzor na razmnoževalnih območjih v Eritreji/Etiopiji, Somaliji, Sudanu, Čadu in Zahodni Sahari. Posledica je bila največja invazija kobilic po drugi svetovni vojni. V začetku leta 1988 je bila ogrožena celo južna Evropa. Grški generali so imeli na Kreti v pripravljenosti svoje enote Nata, da bi odvrnile grozečo invazijo. Svetovna organizacija za prehrano in poljedelstvo je usklajevala protikučke. Z armado

letal za škropljenje in tisočimi tonami insekticidov jim je končno uspelo ustaviti napredovanje kobilic. Nова suša po letu 1989 je pomagal roje zadušiti. V obdobju 1986-1988 so za boj proti kobilicam potrošili četrti milijarde dolarjev. Toda samo v severni Afriki je leta 1988 znašala škoda zaradi uničenega pridelka okroglo milijardo dolarjev, torej desetkrat več, kot bi stali pravočasni protikučke.

Pri sedanjih nevarnosti bodo FAO pravi prišle izkušnje iz osemdesetih let. S pomočjo opazovanja iz zraka in postojank na tleh spremljajo potovanje kobilic. Čas od zbiranja do rojenja je odvisen od temperatur in vlažnosti. Tako pri prognozah nadaljnjega razvoja dogodkov pomagajo fotografije in vremenski podatki s satelitov, poročila o vetrovih in vegetaciji, toploti in padavinah. In nato je odločilna opremljenost. Bliskovito mora priti na določen kraj dovolj letal za škropljenje, insekticidov in strokovnjakov.

Danes škropijo z živčnim plinom podobnimi esteri fosforne kisline in piretroidi, ki ubijajo takoj in po nekaj dnevih razpadajo. Zato pa so dražji in zahtevajo boljše tizpote kot klorovi ogljikovodiki, kot sta DDT in Dieldrin, ki delujejo dalj časa in ki so jih uporabljali nekoč, danes pa so preproveni, ker »obogaljujejo« prehranjevalno verigo. Kot je sporočila nemška družba za tehnično sodelovanje, pa v Afriki v zadnjih petih desetletjih je 65 tisoč ton starih pesticidov.

Toda nova sredstva niso povsem nenevarna, saj ubijajo tudi druge žuželke in celo ptalice, ki so naravni sovražniki kobilic. Tako so pred leti pričeli iskati nove, okolju prijazne metode. Institut Max Planck v Martinsriedu skuša rasti in razmnoževanje žuželk zavreči z oljem acadirahtrinom, ki toplotnim živalim ne škoduje. Zvezna biološka postaja v Darmstadtu eksperimentira z bakterijami, gljivicno plesnijo in protizojci (enocelilnimi paraziti), ki pri kobilicah sprožajo bolezni. V Mednarodnem centru za fiziologijo žuželk in ekolojijo pri Nairobiju v Keniji, v Izraelu in na univerzi v Oldenburgu poskušajo dešifrirati hormone, ki imitirajo signale za rojenje. Tako bi lahko ustetneta snov povzročila lažni alarm za zbiranje v roj takrat, ko bi bilo vse pripravljeno za njegovo uničenje, ali pa bi nevtalizacijsko sredstvo preprečilo zbiranje v roje.

Toda nekaj velja za vse ukrepe: najbolj učinkovito in najceneje je preprečiti zbiranje v roje na prvotnih razmnoževalnih področjih. Tam bi morala delata čudeže celo prastara metoda: ujeti že zbrane kobilice, ki pa še niso zmožne leteti, jih pometati v jame s strmimi stenami in jih zažgati.

Toda tudi za to so potrebni poprejšnje znanje, neoviran dostop do razmnoževalnih območij in sodelovanje prek meja. Na kratko rečeno, potreben je mir. Če se ljudje ne bodo naučili živeti v miru, jih bo biblijska nadloga, imenovana kobilice, še naprej zasledovala.

Die Zeit, Hamburg

PP poštni predal 29

Nadaljevanje z 18. strani

njimi je zagotovilo sodnikom trajni mandat, ki med drugim izključuje možnost morebitnega prilagajanja sodnikov odločitev interesom posameznih političnih ali drugih elit zaradi zagotovitve ponovne izvolitve ob reelekciji. Za trajni mandat kljub izrecni določbi slovenske ustave doslej še ni bil izvoljen noben slovenski sodnik, saj je sistemska zakonodaja o sodiščih in o sodnikih še v začetni fazi parlamentarne obravnave. Paradokso je zato dejstvo, da je na teoretični ravni, ne pa tudi na dejanski podlagi, deloma lahko razumljivo nezaupanje obrambnega ministra do slovenskega sodstva, ki po ministrovih besedah še ni bilo deležno demokratske reforme. Nedvomno gre za porbo po organizacijski, ne pa po kadrovski reformi, saj slednja poteka že od aprilskih demokratskih volitev leta 1990 dalje, v okviru katere je bilo s strani, po ministrovih besedah, že reformirane zakonodajne oblasti, izvoljenih približno 30% slovenskih prvostopenjskih sodnikov. Ob vsem tem se ni moglo izogniti občutki, da poskušajo nekateri dejstvo, da bo predvidoma do konca leta 1993 večina slovenskih sodnikov v parlamentu kandidirala v trajni mandat, izkoristiti in poskušati načeti neodvisnost sodstva.

Zelo pomembno je zato zagotovilo mariborskih sodnikov, da izrečena kritična mnenja na sojenje ne bodo vplivala. V taki situaciji je namreč še toliko bolj kot sicer pomembno razlikovati med teo kritike, ki jo izreče »navaden državljan«, in kritike, ki jo izreče nosilec javnih pooblastil, politik ali visok državni uradnik, z vsvo svojo avtoriteto, možnostjo vplivanja na oblikovanje javnega mnenja in tudi odločanja v parlamentu. Sodstvo je sicer dolgočasno in v prvem kot v drugem primeru reagirati enako in si mora lastno neodvisnost zagotoviti predvsem samo. Zato je treba poziv mariborskih sodnikov potrebnem zavarovanju neodvisnosti sodstva razumeti predvsem kot potrebo po čimprejšnji uresničitvi istih elementarnih pogojev za neodvisnost sodnikov, ki v praksi še niso izpeljani in med katere gre poleg trajnega mandata uvrstiti zlasti položaj in pristojnosti sodnega sveta, ministra za pravosodje in materialni položaj sodnikov.

Aleš Zalar, Ljubljana

Zbor »zapređenih« sodnikov mariborskega temeljnega sodišča je v svoji protestni izjavi, ki je bila naslovljena vsemu, kar leže in gre, se pravi predsedniku Republike Slovenije, predsedniku vlade, državnemu zboru in vsem, ministrstvu za pravosodje, državnemu sodnemu svetu, sodniškemu društvu in vseh »demokratskih« javnosti, razkril, da je neodvisnost slovenskega pravosodja ogrožena tako kot še nikoli doslej in da jo je potrebno zavoljo tega zavarovati pred okusom in željami veljakov.

Da je res tako, je sodniški zbor konkretiziral s stavkoma: »... S takimi oblikami pritiska se sodniki nismo soočali že desetletja. V zadnjem času pa postajajo vse pogostejši, in to prav s strani najuglednejših politikov...«

Izpostavljena stavka sta neverjetno provokativna. Prvi namreč zadeva zgodovino slovenskega sodstva po drugi svetovni vojni, ki ni bila ravno brezmežna, medtem ko drugi po sebi odpira vprašanje, kaj sploh pomeni sintagma »pritisk na sodnike«, in še posebej, če že obstaja, kakšne posledice grozijo sodnikom, ki se mu ne uklonijo.

Ustavimo se najprej pri prvi tezi, s katero »zrevoltirani« sodniki očitno podcenjujejo »zgodovinski spomin« Slovencev. Če bi ga ne, bi se jim zagolovo ne zapisalo, da se s čim podobnim, to je s pritiski, niso soočali že desetletja. Torej ne desetletje, ki zajema tudi dve leti slovenske neodvisnosti, ne desetletja, ki segata v »svinčena« sedemdeseta leta in relativno liberalnejša osemdeseta, marveč kar desetletja oziroma raje več, saj imamo opravke z množico. Povedano pa seveda pomeni, da so »nezavarovani« sodniki postavili za zgled – sebi in javnosti – obdobje »realnega« in »samoupravnega« socializma, ko so bile vse tri veje oblasti, to je zakonodajne, sodne in izvršne, združene v enem samem telesu: Centralnemu komiteju ZKJ oziroma ZKS. Kratko in malo v Partiji.

Kakšno je bilo pravosodje tistega obdobja, pa najbolj nazorno pričajo izjave članice CK ZKS in predsednice Vrhovnega sodišča Socialistične Republike Slovenije – isto funkcijo je opravljala do nedavna tudi v Republiki Sloveniji – gospe Francke Strmolce-Hlastec, ki jih je moč zlahka izbrskati iz zapršenih številčnik takratnega Komunističnega in tudi Dela. Brž ko te izjave kolikčak pozorno preberemo in pri tem upoštevamo, da so bile izrečene in zapisane v relativno liberalnejših osemdesetih letih, je tudi na dlani, kdo in kako je oblikoval podobo našega pravosodja. Kaj je to »pravosodje« počelo še v prejšnjih desetletjih, pa najbrž ni treba posebej naštevati, saj je brez poviščno zgodovinarjev še vedno živo v individualnem in kolektivnem spominu. V tistem spominu bi tudi zaman iskali sledi kakršnegakoli protesta s strani kateregakoli sodniškega zbora. Raje nasprotno, sodstvo je bilo »na liniji« in je molče sledilo »direktivam«. Sodnikov, ki so se upali upreti, je bržkone manj kot prstov na roki. Zato se tudi ne gre čuditi, da samo 31 odstotkov Slovencev zaupa našim sodiščem (SJM 1992-3).

Toliko v pomoč sodnikom, ki bi si naj osvežili »zgodovinski spomin«, in v opozorilo pravnikom, ki pišejo in podpisujejo izjave, da bi morali prav oni vedeti, kakšno težo imajo besede, in da jih je treba skrbno pretehtati, preden jih izrečemo in zlasti napišemo. Opravičilo, da se je pač »tako zareklo« oziroma »tako zapisalo«, pa je za slehernega, ki pozna Freudovo analizo »Über das Versehen und Verfehlen«, bolj ali manj bos. Se zlasti zato, ker vemo, da segajo korenine našega sodstva globoko v štirideseta leta in da še zdaleč niso sprh-

nele. Novemu vetru ni uspelo niti krošnje dobiti prečesati, kaj šele zamajati debla.

Drugi stavek, za katerega je bilo rečeno, da samo odpira vprašanje, kaj pravzaprav pomeni v praksi sintagma »pritisk na sodnike«, in še bolj, kaj preti sodnikom, ki mu ne popustijo, je po svoje »osmislilo« preiskovalni sodnik Marko Bezjak, ki je že na hodniku sodišča – tako Jasna Kontler z Dela – se pred začetkom tiskovne konference, ves prizadet obrazložil novinarjem: »... vse bom povedal, pa čeprav si bom moral nato drugje iskati službo...«. Obrazložena bojazen pomeni kajpak le dvoje: prvič, da sodnik ne more ravnati v soglasju s svojo vestjo in z znanjem, in drugič, da sodnik, ki si to vseeno dovoli, tudi v parlamentarni demokraciji tvega, da izgubi službo. Oboje nakazuje, bodisi da je še zmeraj navzoč strah pred »Berufsverbotom«, ki je eksistenca in ekstenzionalne narave, saj prizadeti ne sme opravljati posla, za katerega meni, da je njegov poklic, bodisi da je posredi sprenevanja, s katerim se želi prikriti lastno neučinkovitost in neuspešnost. Slednje zaradi nerodnosti, neznanja ali zavednega kaljenja vode, s katerim bi bilo mogoče zabrisati sledi tako ali drugače zaščitene »divjadi«.

Kakorkoli, dozdaj ni znan primer, da bi bilo komurkoli v Republiki Sloveniji na ta ali oni način prepovedano se ukvarjati s politikom, za katerega je ustrezno usposobljen in ga tudi »lege artis« opravlja. In prav za to gre, če se vrnemo k aferi z orožjem. Bati se namreč je, da je mariborsko temeljno sodišče »sodilo«. Namesto, da bi se preiskovalni sodnik osredotočil na vprašanja, ki so ključna. KDO je orožje uvozil, CEMU ga je vskladisil ravno v Mariboru in KOMU je bilo namenjeno, je svojo (javno) pozornost usmeril k obrobju dogajanja, ki bi se po sebi zbristilo, brž ko bi bila razglajena srž. Zatorej, če to drži, in vse kaže, da drži, je povsem umestno vprašanje ZAKAJ? So posredi nespretnost in neznanja ali v smislu v ozadju drugačni motivi? Tudi na to bo treba prej ali slej odgovoriti. Brez histere, mimo in jasno.

Postavljati vprašanja pa še zdaleč ne pomeni »izvajati pritisk«, čeprav priznam, da ni vselej prijetno za adresata. O pritisku bi smeli govoriti le, če bi kdorkoli, kdajkoli in za karsikoli terjal od sodišča, da pristane na vnaprej pripravljene in napreverjene odgovore. Sele v tem primeru bi bilo upravičeno zagnati vij in kritik, se upreti z vsemi štirimi. V tej zvezi se bralcu mimogrede utrne misel, kako to, da sodniki niso protestirali, ko se je dobesed del novinarske srenje zmrdoval nad rezultatom proces zoper Grubelčiča. Ali takšno zmrdovanje, ki lahko »vzmemi« javnost, ne škodi hkrati tudi ugledu sodstva? Očitno ne. Škodi le, če podvomim o korektnosti preiskave Janez Janša v smislu, da se mu zdi potek razkrievanja prepočasen in napak zasnovan.

S pričujočim pisanjem nimam namena braniti Janeza Janša, sem sveto prepričan, da ne potrebuje advokata, ker se zna najbolje braniti, če je napaden, kar sam. Oglasam se samo zategadelj, ker me moti, da so obrambnemu ministru zanika legitimna pravica, da bi imel in izrekel svoje mnenje o zadevi, ki v svoji naravi sodi v interesno področje institucije, ki mu je bila zapupana. Navsezadnje gre le za varnost oziroma obrambo Slovenije, mar ne?

Mišo Jezernik, Ljubljana

Ni še tako dolgo, ko je slovensko sodstvo z današnjimi argumenti utemeljevalo izvršitev krivične sodbe okupatorskih sodišč zoper Janšo. Takrat in danes so se odgovoril sklicevali na zakonitost, neodvisnost sodstva in pravno državo.

Takrat in danes so normalne kritike pravosodja označevali za napad na družbo in državo.

Niti takrat niti danes pa nihče izmed sodnikov ni nicesar rekel o svoji dolžnosti iniciative za spremembe, ki bi pripeljale do normalnega in pravičnega delovanja sodnega sistema. Takrat in danes se številni sodniki skrivajo v stonokošteni stolp t. i. neodvisnosti sodstva in se sklicujejo na svojo zavezanost prisegi in spoštovanju »socialistične zakonitosti« in obrambe bratske Jugoslavije. Takrat in danes številni sodniki molčijo ob lažnih rehabilitacijah žrtve protikolne časa, ki se končajo z umikom obtožnic namesto z oprstitimi sodbami in odpravo posledic hudodelskega prava po uradni dolžnosti. Nihče od njih še ni nič rekel o tem, da še danes ni jasno urejeno vprašanje roka, v katerem mora biti končan kazenski postopek zoper osumljenca.

Še danes sodijo »v imenu ljudstva« kot v najboljših časih totalitarne enotnosti oblasti.

Nihče od sodnikov ni povzdignil svojega stanovskega glasu ob dejstvu, da je bilo samo v zvezi z decembrskimi volitvami na ustanovem sodišču razveljavljenih 7 (sedem) sodb vrhovnega sodišča Republike Slovenije zaradi kršitev temeljne človekove pravice v Republiki Sloveniji, tj. pravice do demokratskih volitev.

Pa še o marsičem drugem slovenski sodniki molčijo ali pa bežijo pred svojo odgovornostjo z istimi argumenti, kot so vedno bežali vsi sodniki vseh totalitarnih sistemov. Namreč, da so le slepo orodje oblasti in da ne morejo odgovarjati za posledice svojih sodb.

Pač pa na ves glas kričijo zoper ministra Janšo, ker si je dovolil upravičeno podvomiti o njihovi neodvisnosti.

Podpiramo ministra Janšo v njegovem prizadevanju za obrambo slovenske države in demokracije. Slovenskemu pravosodju pa želimo več prave poštenosti in pravih stvareh.

Danijel Malenšek, dipl. inž., tajnik za Liberalno stranko

Delo, 24. julija
Objaviti, uničiti, pozabiti, maščevati se?

V sobotni prilogi je bil 7. avgusta v rubriki p.p. 29 na 18. strani pod gornjim naslovom objavljen tudi prispevek oziroma mislo,

katerega avtor je Marko Čadež, Ljubljana. Oglasil se nam je g. Marko Čadež, dipl. tur., Tržaška 47, Ljubljana, in nam sporočil, da gre očitno za zlorabo tujega imena, saj pisma ni ne napisal ne podpisal. In ker ob imenu ni bil naveden polni naslov avtorja, je s strani anonimnih bralcev doživel nekaj neprijetnih vznemiranj.

Pismo, ki je bilo objavljeno v sobotni prilogi, je napisal oziroma podpisal Marko Čadež iz Ljubljane, v Murglah 137. Očitno gre torej za drugega gospoda z enakim imenom in priimkom.

Uredništvo

Dr. Ljubo Bavcon, dr. Veljko Rus in še mnogi so prepričani, da je najbolje le ostati neolporetega obdobja uničiti ali deponirati za določeno obdobje. Tudi če pustimo ob strani legitimnost ali ne prejšnjega režima in njegovih sodelavcev, pridemo po treznem premisleku kljub vsemu do spoznanja, da bi bilo najbolje je tajne dokumente odpreti in jim tako odvzeti moč, ki jo kot tajni imajo. Druge rešitve bi bile možne le v primeru, če bi imeli še vedno vso to šaro pod kontrolo, varno spravljeno na enem mestu. Vsi pa vemo, da so se materiali odnašali, tajno deponirali v tujini in v Beogradu, še več, nihče nam ne more jamčiti, da so tajne službe sploh prenehale delovati in da ne delujejo tajno oziroma vzporedno z uradnimi še naprej, kar nam morebiti dokazuje tudi nabjava pravega arzenala orožja v Mariboru. Lahko me sicer kdo obtoži, da bolujem za »udbofobijo«, da je to domneve nimam dokazov, bi pa bil seveda zelo vesel, če mi lahko kdo dokaže, da se motim! Obstoj nekih »svih« sil v ozadju se še kako čuti v današnjem obdobju primarne akumulacije kapitala, ko se sklepajo dvomilijev kupčije (brez licitacije), kadruje po čudnih ključih, tudi določanje, kdo je tehnološki presežek ali kdo dobi nepovratna sredstva, je končno dostikrat le stvar »okusa«!

Ali bi z odprjem doslej zrtve diskriminacije, kot trdita že omenjena eksperta? Kaj nismo bili vsi »ostali« navadni državljani vsa ta leta diskriminirani, praktično drugozredni državljani in smo to še vedno? Se danes nimamo enakih možnosti, kot jih imajo člani bivše vladajoče klikke in njenih izpeljank! Skrajni čas je, da se enkrat končamo to farsu o enakopravnosti, in prav razkrije te »beleristike« bi bil kar pravišen prvi korak v to smer! Kaj pa bi se lahko zgodilo z odkritimi sodelavci bivših tajnih služb in ali ne bodo čez nekaj let današnji uslužbenici SOVE enak problem? Med novo in staro tajno službo le obstaja bistvena razlika, saj je bilo delovanje stare usmerjeno predvsem v iskanje notranjih potencialnih sovražnikov, naloga novih pa je varovanje države. Kljub temu pa ne vidim razloga, da bi te bivše sodelavce kakorkoli preganjali (razen v primerih kaznivih dejanj), niti jim kraili kakršnekoli pravice (npr. delovanje v politiki). Mogoče bo moral kdo na novo dokazati sposobnosti za položaj, ki ga sedaj zaseda, politične stranke pa bodo že same presodile, ali jim takšen kader koristi ali škoduje. Prišlo bo mogoče do nekaj pretresov, potem pa se bo vse pomirilo, kot se je v primeru M. Kozinca in Z. Jelinčiča, ki lahko sedaj po razkritju v miru opravljata svoje delo in niti las na glavi se jima ni skrivil zaradi njune vpletenosti v delo SDV.

Ker pa se tako strokovno mnenje v tako zamotanah in nenormalnih primerih, kot so tajni dosjeji, ni in ne more biti odločujoče, bi bilo le najbolje, če bi njihovo razrešitev prepustili volivcem. V vsaki demokratski državi vse težko rešljive in sporne zadeve pač rešujejo na referendumu. Čudi me, zakaj pri nas ni tako! Prepričan sem, da bi bil to najboljši način za rešitev množice problemov, ki so nam jih zapustili prejšnji oblastniki (lastninjenje, sanacija bank, volilna zakonodaja, državljansvo, tajne službe, izgradnja prometne infrastrukture...), ne pa da se o tem brezpodlno prepirajo »strokovnjaki« in v parlamentu. Z referendumom smo navsezadnje dali potrebno pravno podlago tudi osamosvojitvi! Negovati moramo našo tradicionalno privržnost vseljudskemu odločanju, ki ga poznamo tudi iz zgodovine (volitev knezov v Karantaniji, delovanje vsakih skupnosti) in ki je, upam vsaj, v zadnjih 45 letih nismo popolnoma pozabili.

Za konec še, morda utopična, vizija – sodelavec kake bivše tajne službe bo sam prinal in opisal svoje delovanje v njej!

Zoran Vetrli, Črniče

Delo, 30. julija
O lokalni samoupravi

Nedavna tako imenovana prva obravnava predloga za izdajo zakona o lokalni samoupravi v državnem zboru, je kljub velikemu trudu razpravljavcev, da bi bili kar najbolj jasni, pokazala na dokajšnjo zmedo v pogledih glede načinov modalitet in vsebin prehoda iz obstoječega komunalnega sistema v sistem lokalne samouprave, ki temelji na evropski listini. V zvezi s – po poročilih medijev sodec – prednjačili najbolj zagriženi nasprotniki predloženega gradiva.

Pri teh namreč nisem zasledil niti enega samega poskusa razčistevanja dilem, ki jih predlog za izdajo ter osnutek zakona brez dvoma odpirata, zlasti glede konkretizacije zamisli, ampak prej nasprotno.

Kako naj si to razlagamo mi, gledalci parlamentarnih perforanov, in tisti, ki so toliko truda, časa, strokovnosti in navsezadnje denarja vložili v pripravo zakonskih temeljev preobrazbe sistema lokalne demokracije?

Ali je treba razlog iskati v površnosti prebiranja pripravljene gradiva in zlasti spremljajočih stališč komisije za lokalno samoupravo ali je tu jasno definirana težnja ponovno zamešati karte in si ponovno pridobiti dragocen čas in prostor za nadaljnjo centralizacijo državne oblasti? Slednjemu so se veskakov namenjena, po mojem trdnem prepričanju, razmišljanja, da pokrajini oziroma vmesnih stopenj širše lokalne samouprave ne potrebujemo (zanimivo, da so iz istih vrst pred lanskim decembrskim

volitvami prihajali že neokusno radikalni in skorajda odcepitveno-ksenofobni klici k regionalizmu, a la: »Istra Istranom!«, – a še pomnite, gospodje iz SKD!), da moramo se pred novimi občinskimi volitvami (naj spomnim, da se tekoči mandat izteče aprila 94, torej že čez 8 mesecev) sedanje občine (62 jih je) zamenjati z novimi (od 180 do 250), da naj zakon ne določa nobenih pogojev oblikovanja občin in naj se to prepusti izključno občanom in njihovi volji in pa dodajmo še iznajdljivosti, mar ne?

A ni v tem plemenitem zavzetanju za absolutno demokracičnost morda skrita past velikega nerada v razporejanju oblasti med državnim središčem in periferijo, v katerem potegnjejo navsezadnje krašji konec občani sami?

Da ne bi odkrivali samih peklenskih načrtov, dopustimo možnost, da je za omenjeno zmedo v pogledih na lokalno samoupravo krivo tudi nepoznavanje razmer v funkcionaliranju in organizaciji obstoječih (realističnih, samoupravnih, paradržavnih) občin.

Ker eni od njih predsedujem že skoraj tri leta in pol (oceno o uspešnosti prepustimo občanom) in sem si nekaj izkušenj vendarle pridobil, bi si dovolil poslancem, zlasti tistim, ki jim gre od rok prej teorija kot praksa, predlagati nekaj okvirov razmišljanja in ravnanja, recimo miselnih navodil pri nadaljnjem obravnavanju preobrazbe lokalne samouprave, saj boste vendarle vi, spoštovani poslanci, ustrezno zakonodajali (upam, pametno), oblikovali in (upam, čimprej) sprejeli. Tistim, ki radi pripominjajo, da gre nam, ki zdaj predsedujemo občinam, predvsem za to, da bi obdržali stolček, naj takoj povem, da tega ne nameravam storiti, saj ga bom zapustil na dan, ko se mi bo mandat iztekel.

Nujno je skupno spoznanje, da občani, ki zdaj uresničujemo svojo temeljno pravico do samouprave z namenom, da bi zadovoljevali svoje potrebe in interese preko obstoječih občin in drugih ravni lokalne demokracije (vaške in krajevne po eni strani, ter medobčinske skupnosti po drugi) čimprej potrebujemo listino, ki nas bo štutila pred državo, oziroma njenimi posegi v obseg omenjene pravice. Ti se jasno nakazujejo v področni zakonodaji, ki občanom in njihovim skupnostim postopno jemlje tako politično kot materialno moč.

Potrebujemo torej zakon o lokalni samoupravi (imenujemo ga lahko tudi zakon o globalni zaščiti pravice občana do samouprave), ki naj bi se mu podrejali vsi nadaljnji področni zakoni.

Preoblikovanje sedanjenega v nov, sodoben sistem lokalne samouprave za tvežati v ostro in globalno zaščiti pravice občana do samouprave, ki naj bi se mu podrejali vsi nadaljnji področni zakoni.

Zato je pomembno, da ugotovimo, da danes že imamo osnovno mrežo lokalne samouprave, ki naj bi jo zajel proces preobrazbe. To so obstoječe občine, ki jim je treba z zakonom redefinirati pristojnosti in dodeliti primerne organizacijske oblike, hkrati pa nižje artikuliranim oblikam teritorialnega združevanja in organiziranja občanov omogočiti (vaške in krajevne skupnosti), da same prerastejo v občino in pridobijo svojo njeno moč, kolikor izpolnjujejo pogoje, ki jih določa zakon, in si seveda to želijo. Gre torej, grobo rečeno, za pravico do odcepitve od obstoječe matične občine, pri čemer pride kot neizogiben instrument preverjanja volje občanov v postev referendum.

Nujno je, da se upravnava ureitev države na »terenu« prilagodi potrebam lokalne samouprave. Smiselno bi bilo, da bi se upravni okraji ozemeljsko ujemali s pokrajini; na te širše samoupravne skupnosti naj bi država prenela nekaj prisvojenih pristojnosti (tudi zakonodajnih) na področjih kulture, osnovnega in srednjega šolstva, osnovnega zdravstva in socialnega skrbstva, urejanja prostora, turizma, obmejnega sodelovanja.

Opozorim naj še, da med nalogami občine, ki jih osnutek žal ne predvideva, ne gre prezeriti tiste, ki ji danes vendarle omogoča vpliv na nameščanje državnih uradnikov na svojem območju, to je soglasje k imenovanju!

Vprašanje financiranja občin (in pokrajin) je v osnutku zakona še premalo in nezadovoljivo definirano. Strinjam se s tistimi, ki pri tem zahtevajo bolj konkretna določila in zagovarjajo zlasti finančno avtonomijo lokalnih skupnosti na ravni, ki ne sme biti nižja od sedanje. Prej obratno. Treba pa je tudi opredeliti (v prehodnih določbah?) vprašanje premoženja, ki naj ga upravlja občina, od katerega je sploh odvisna premoženjska razdelitev med občino »mater« in občino »hčer«. V samem osnutku se ne ve, za kakšno premoženje pravzaprav gre. Pred letom dni bi v to štel tudi kmetijska zemljišča ter gozdove v družbeni lasti. Danes so ta državna last. Nujno je torej v zakon vnesti določ, ki pravi, da spadajo v premoženje občine vsa zemljišča (kmetijska, stavbna, gozdovi...) ter druge nepremičnine na njenem ozemlju, ki so bile v družbeni lasti in niso predmet denacionalizacij.

Pohvale vredna pa je v zakonu opredeljena možnost posebnih statusov za občine na gorskih, obmejnih, narodnostno mešanih in demografsko ogroženih območjih. Vsebinsko takih statusov (ugodnosti) bi kazalo vsaj načelno prikazati.

Skenil bi z željo, da bi se v drugi fazi obdelave zakonskih temeljev preobrazbe lokalne samouprave poslanci odzivali bolj konkretno in konstruktivno, da bi vendarle sprejeli potrebne zakone do konca leta in za občinske volitve ujeli čas izteka sedanjega mandata občinskih skupščin. Lahko bi nam ga sicer z ustanovnim zakonom podaljšali... in se še bolje pripravili – kot pravijo nekateri – na preskok v nov sistem, toda lepo vas prosim, spoštovani poslanci, da tega ne storite. Ker nam bo takoj kdo očital, da delamo preko rednega časa in torej mandata, ki so nam ga dodelili volivci.

Aurelio Juri, Koper

Delo, od 25. junija do 3. julija
Slovinci na Hrvaškem

Podlistek (kakor ga imenuje sam avtor) gospoda Nikice Mihaljevića me je zelo začudil, saj sem omenjena gospoda vedno cenila in imela o njem zelo visoko mnenje. Marsikaj bi bilo mogoče oporekati piscu omenjenega podlistka, posebno kadar gre za hrvaško preteklost, pa je škoda besed in papirja. Ne maram se tudi ubadati s politološkimi razpravljaji, saj so bralci Delu navajeni na res kvalitetne analitične priloge in bi jim moja fraziranja gotovo bila odveč.

Bistvo podlistka bi moral biti položaj Slovincencev na Hrvaškem. Nehote se mi je ob čitanju postavilo vprašanje, ali je ta podlistek res posvečen samo Slovincem v sosednji državi ali smo mi samo prevetza avtorju za njegova obračunavanja s hrvaško preteklostjo in z današnjo politiko. Z vsakim nadaljevanjem podlistka se je ta vtis stopnjeval in danes se sprašujem, ali je to zares samo podlistek.

Trditev gospoda Mihaljevića, da na Hrvaškem ne sme pisati o tem, kar je napisal v Delu, ne zveni ravno prepričljivo za tiste, ki čitajo hrvaško časopisje (in naj ne misli, da so Slovenci z ene in druge strani meje tako nepismeni, da ne bi vedeli, o čem vse piše hrvaški tisk). Moramo pa sicer priznati avtorju, da se je res potrudil in izvelkel iz širšega konteksta, za njegov koncept prikladnih, kar se da negativnih izjav o Slovincih s strani pripadnikov njegovega naroda od druge polovice prejšnjega stoletja do današnjih dni. Veliko bolj primerno (za ta naslov) bi bilo (po mojem mnenju), če bi avtor ostal pri tem in pisal nekaj več o Slovincih na Hrvaškem, njihovi dejavnosti, ohranjanju kulturne dediščine, sčitju s tamkajšnjimi prebivalstvom in podobno. Veliko Slovincem je na Hrvaškem našlo svoj kruh in drugo domovino. Ne skrivamo svoje identitete in nam to tudi ni potrebno kljub vsem črnim previdevanjem gospoda Mihaljevića. Nikomur ni potreben zagovornik, ki bi moral namesto Slovincencev tarnaati v slovenskem časopisu o njihovem težkem položaju in negotovi prihodnosti. (Zaenkrat čitajmo redno samo Delo, zato ne vem, kaj o tem pišejo drugi slovenski časopisi.) Slovenci niso nepismeni in slepi, tudi ne tako nesposobni, da si svojih pravic, v primeru potrebe, ne bi znali uveljaviti sami, pa tudi poskati pomoč na ustreznih forumih, saj so za takšne primere redne zakonske poti. Avtorju kot pripadniku večinskega in suverenege naroda res ni treba izražati tolikšne skrbi za Slovence, ki so v večjem številu od sredine prejšnjega stoletja začeli prihajati na Hrvaško, pa tudi vstopoma tam končali svojo življenjsko ali delovno dobo. Vse, kar so dosegli, so dosegli s svojo sposobnostjo, s poštenim in vestnim delom in odkritim značajem. Navadno zadržane po naravi, vendar vestne pri izpolnjevanju dolžnosti, so njihovi hrvaški delodajalci in sodelavci cenili in spoštovali, pa če je šlo za izdelave hišne pomočnice ali pa univerzitetnega profesorja. Veliko Slovincem je končalo univerzitetni študij v Zagrebu v časih, ko Ljubljana še ni imela visokih šol.

Gospoda pisca omenjenega podlistka zato prosim, naj najde kakšno drugo prevetzo za obračun s hrvaško politiko in drugo tarčo, če želi polemizirati z režimom, ne pa Slovence. Na voljo mu je dovolj hrvaških časopisov, dnevnikov in tednikov, ki bi verjetno radi objavili njegova razmišljanja o demokraciji, totalitarizmu in podobnem v državi Hrvaški. Izhaja tudi dovolj zgodovinskih, socioloških oziroma politoloških časopisov, v katerih bi lahko avtor v podlistku zgosteno problematiko obširneje obdelal in omogočil tudi adekvatne odzive na posamezne probleme.

Prav tako kot postavlja novinarska etika določene obveznosti, veže mene prisega, da bom v svoji dejavnosti in življenju spoštovala resnico. Resnici na ljubo dolgujem omenjenemu gospodu vsaj kratko pojasnilo. Živim namreč na Hrvaškem več kot štirideset let in nisem kot Slovenka ali pa zaradi tega, ker sem to tudi ostala, doživela nobene neprijetnosti. (Edmo zelo neumestno pripombo na račun Slovencev sem slišala na sestanku v Srbski akademiji znanosti in umetnosti v Beogradu pred nekaj več kot petimi leti.) Nisem članica nobene politične stranke, niti ne nameravam postati. Kot upokojenka še vedno uživam zaupanje mojih bivših sodelavcev in številnih znancev hrvaške narodnosti. Še vedno sodelujem pri raziskovalnih nalogah nekdanje institucije. Svojo nepristranost so pokazali tudi pred kratkim, ko so mi zaupali zastopanje na enem od mednarodnih strokovnih združenj. Zagotovo vem, da nisem edina Slovenka v Zagrebu, ki uživa tvrstno zaupanje. Za svoja politična prepričanja ne odgovarjam nikomur, ostala sem to, kar sem bila, zavedna Slovenka, in to nameravam ostati tudi v prihodnje. O položaju nas Slovincencev oziroma o pisanju gospoda Mihaljevića sem govorila s številnimi Slovenci v Zagrebu in se strinjam z menoj. Prav na njihovo nagovarjanje sem se odločila za to kratko pojasnilo, saj se meni osebno sploh ni zdelo vredno reagirati. Obenem pa bo avtor dobil tudi nekaj odgovorov na svojo anketo.

Uredništvo Dela pa prosim, naj, če je mogoče, posveti več pozornosti našim rojakom v Bosni in Hercegovini, ki izgubljajo življenje v neizprosnih vojni. Kolikor mi je znano, je samo v mestu Kakanj še pred nekaj meseci živelo več kot dva tisoč Slovincencev. Kaj je z onimi, ki so ostali v Sarajevu in drugih mestih? Mislim, da je danes bolj važno misliti na to, ali in kako bi lahko olajšali trpljenje naših rojakov, najmanj nam je pa potrebno širjenje hujskaste atmosfere med sosedi.

Vesela sem, da smo lahko mirni, kar zadeva naše Slovence (med njimi tudi moje sorodnike), pa tudi vse druge narodnosti, ki žive na področjih Zvezne republike Jugoslavije, saj tam, kakor smo izvedeli iz podlistka, ni noben narod poudarjen kot nosilec državne suverenosti. Ta vest me se posebno veseli, ker sem z leti spoznala številne kolege in kolege, razen srbskih, tudi drugih narodnosti (madžarske, albanske, makedonske, slovaške). Bila bi zelo nepravilna do avtorja, če se mu ne bi prav prisrčno zahvalila za ta meni doslej neznanj potekate.

Cvetka Knapičeva, Zagreb

Delo, 17. avgusta
Usklajevanje pokojnin tudi
v negativno smer

*Strinjam se, zakonske določbe so jasne. V sporočilu novinark gospo Slavce Parlič mi v prvem odstavku ob navedenih »novicah«
zastaja sapa, ko ugotavljam, da imamo upokojenke tako »porotniški«, »statični«, »politični«, da ne rečem popolnoma nestrokovno upravni odbor Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Spoti kam se ob sporočilo o različnih stališčih, gledanjih in razlagah usklajevanja pokojnin. Sama beseda »uskładitev«
je jasna in ob veljavni zakonodaji ne potrebuje – tudi po mojem mnenju – prav nobenih razlag, tako kot to pojasnjuje državni zbor. Delitev upravnega odbora ZPIZ na tri razlage kaže na zelo skromno, da ne rečem neverno poznavanje problematike usklajevanja pokojnin. In takemu upravnemu odboru je nas upokojenke izročila politika? Kako naj mi zaupamo?*

Jože Puhar, Ljubljana

Delo, 24. julija
Blisč in beda slovenske enigmatike

V članku z gornjim naslovom sem poskušal zajeti en sam vidik ugankarstva – njegovo usklajenost s trenutnim politično-gospodarskim dogajanjem v Sloveniji. Torej sociološki vidiki, ki odseva širše družbeno ozadje, to pa je po splošnem mnenju ta hip precej nezdravo. Zato sem bil namenoma malce pretiran, slikovit, metafizičen – tako je bilo mogoče lažje pokazati ideal, skrit za eksplikatno mislijo. Pisanje je imelo slejkoprej dobronameren pedagoški in higienski namen. Kajti tudi skozi enigmatiko se kaže fenomenologija Slovenca in slovenstva, s katerim nisimo nikdar zadovoljni. To lahko opazi vsakdo, ki res želi pogledati čez svoj plot. Položaj enigmatika, ki ni več aktivnih praktik, vendar spremlja ugankarstvo »od zunaj«, kot obliko popularne kulture in množičnega razvedrila, je primeren za tak pogled. Vsekakor bolj kakor pogled »od znotraj«, tudi literarnemu kritiku in zgodovinarju menda ni treba niti pisati pesmi, da bi lahko pisal o njih. Slovenska enigmatika zgodovina nas celo uči, da je bil insajderski pogled zmeraj samo normativen, pogosto lažistirokoven, pa celo apologetski. Kaj pa so doslej o ugankah in njihovem pomenu napisali sami sestavljatelji? Dobri, narije, ved kaere prištevam tudi svojo in Gregorčević knjižico Od uganke do uganke. Vse je bilo prejkone v stilu pregovora Vsa berača svojjo malho hvali. Bi mi res velja, če bi o ugankarstvu kdaj pisali tudi kulturologi, sociologi, filozofi, jezikoslovci ali matematiki. Ugankarstvo pač presega zgolj seštevjanje križank in izdajanje enigmatičkih lističev; je civilizacijski fenomen širšega pomena, vreden tudi »neugankarske«
obdelave.

*Kot rečeno: govoril sem o tisti plati trenutne slovenske enigmatike, ki se s čisti negativno – komercializirano populizmom. To je prilaganje povprečnemu okusu, lo za reševanje, mamljenje z nagradami, zanemarjanje vzgoje in znanja, ignoriranje vrhunske inovativnosti, omalovaževanje intelektualne elite, ogibanje vsakršni »teoriji«
ipd. Sam sem se v praksi takih enigmatiki odlovedal, ker je zgolj rutina; za kaj neruinskega nimam več niti znanja in sposobnosti, niti ne velikega praktičnega interesa, saj so moji življenjski cilji drugje. Od ljudi, ki se imajo zgolj za ugankarje par excellence, ki imajo torej enigmatiko za edini življenjski cilj, pa bi človek le pričakoval malce višji domet in malo manj nagradnevalnega manevriranja, posebej še, ker so že marsikaj storili za uganko kot duhovno vrednoto. To, kar imamo zdaj, je premalo za zgodovino. Slovenska enigmatika leta 1993 relativno ni boljša od tiste v 60. letih ali v času Križemkražca. Vse preveč posnema minulo. Ugankarska praksa sicer gradi na izročilu, vendar ga le tu in tam presega; tudi Ugankarjeve domene, ki je s strokovnega vidika gotovo najboljši enigmatički list, ni pogledal čez rane Križemkražca. Zato tudi ne mislim sodelovati pri njem kakor tudi ne pri Kihu ali Ugankarskem iztzu, ki vendarle nista tako daleč za njim, kot bi rad videl kdor od znotraj. Vsi sedanjí uredniki ugankarskega tiska dobro vedo, da je zmeraj mrgolelo idej, ki niso bile realizirane; spominjo naj se samo, kaj vse so zavržali. Kdo ta hip piše o teoriji in zgodovini enigmatike? Kdo redno vzgaja in poučuje mladino? Kdo objavlja novice iz enigmatičkega sveta? Kdo tiska uganke za skladuske? Kdo nima nagradnih uganek? Kdo se trudi, da bi oživil umrlega Donna ali rodil kratez njegovega potomca? Kdo javno križarja napake svojih tekmecev? Kdo brani zdavnaj uveljavljeno prakso podpisovanja uganek, torej avtorske pravice ugankarjev? Kdo skrbi za redno izdajanje ugankarske literature, ki jo krvavo potrebujemo? Id.*

Lahko rečem, da tega in še marsičesa drugače načrtno ne dela nihče – pri vseh devetih ugankarskih listih danes (medtem se jim je pridružil še deseti, Družinsko razvedrilo). Vse, kar se zgodi, je občasno in priložnostno – pa čeprav nekatere liste izdajajo časopisne hiše, ki bi lahko poskrbele za cele ugankarske knjižnice. Za te stvari je očito tako Kihu kot Salomonovemu ugankarju škoda dati piškav tolar, medtem ko na drugem koncu ponujajo rotovzečiče kriminalne in vzhodnoevropske avtomobile. Važen je neposredni učinek (prodaja revije), važna je nagrada, važna je samoreklama – pomemben sem jaz, ne pa drugi, pomembno je podjetje, ne pa društvo, pomembno so šale in kuharski recepti, ne pa ugankarski priročniki. Jaz ne mislim tako. Zato sem in tudi vedno bom podpiral vse projekte, ki pomenujo korak naprej v slovenskem ugankarstvu. Zato sem tudi pozitivno ocenil Ojsterškov Veliki ugankarski slovar, tedaj še z naslovom Oreh – podprl sem dejstvo, da popolnoma neznan človek naredi nekaj, česar doslej v 40 letih ni zmogla cela slovenska enigmatika od Kajfeza do Domenka. Pa čeprav gre samo za bergle desetisočev. Ojsterškova ideja je bila sicer približno 30-odstotno taka, kot bi morala biti, zato sem napisal še drugo oceno, tokrat vrsto načelnih in konkretnih pripomb, po katerih so se avtor in njegovi sodelavci nato skušali ravnati pri predelavi prvotne zasnove. Kaksšen bo končni rezultat, ne vem; lahko pa zatrdim, da ga bom v javno-

sti seciral podobno kakor Sunka, če ne bo ustrežal namenu, ki mi ga določa naslov. Ne mislim pa si ustvarjati sovražnikov za vsako figo kakor nekateri; ne mislim tarnati nad tegobami novopečenih privatnih podjetnikov; ne mislim iskati plagiatov tam, kjer jih ni; ne mislim vpletati v polemike očkih zasebnih interesov in namišljenih zarot; še manj pa mislim pisanje o ugankah podpirati s stvarmi, ki so zunaj enigmatike. Nikogar ne bom naganjal iz enigmatike; vsakdo bo tam, kjer bo, po svoji zaslugi.

Drago Bajt, Ljubljana

Delo, 24. julija
Zmago Jelinčič

Sezona nabiranja gob se približuje svojemu visku. Ko pa slišimo na televiziji in beremo izjave v časopisju, tazjave, ki jih daje gospod Jelinčič, registrirani uradni sodelavec Udbe, se mi zdi, da sem se sama, pa tudi drugi Slovenci, zastrupila z rečco mušnico.

Kako bi lahko sicer verjela, da ubovcev v parlamentu nesramno odgovarja: »Na odstop niti ne pomislim. Zakaj?«

In nihče navadnih ljudi iz tako imenovane civilne družbe ne dvigne svojega glasu, nihče javno ne protestira pred državnim zborom. Koliko nas je, ki vidimo, da je nekaj hudo narobe in gnilega, če ubovci sedijo v najvišjem zakonodajnem telesu in sprejemajo zakone, ki bodo urnavovali vse naše prihodnje življenje? Koliko nas je, ki smo pripravljani javno protestirati, zahtevati odstop kompromitiranega poslanca, ki je z vsem svojim dosedanjim delom v državnem zboru dokazal, da je dejansko nalagal in prevrtil svoje volivce, ki ima zadosti prednosti in igralskega talenta, da se pred očmi javnosti pretvarja, da je vse v najlepšem redu?

Udba je bila preteklega pol stoletja nedvomno teroristična, protiakonitna, ustrašovalna organizacija. Kakšno moč in koliko našega denarja imajo danes njeni nasledniki. Slovenci ne vemo. In ne bomo nikoli zvedeli, če ne bomo objelega javno, glasno in odločno zahtevali nazaj, v svoje roke.

Svoje poslance pa naj bi izbrali izmed takih potencialnih teroristov?

Ali je takšna naša, slovenska pot v večjo demokracijo, da nam bodo vladali ubovci, pošteni ljudje pa bomo delali po naši deželi in hodili po naših cestah, misleč, da smo jedli rdečo mušnico in da je tisto, kar so nam pedeset let trobili od vrca do univerze, od predfilmov do filmov in televizije, da tisto še vedno drži?

»Vsi smo enaki, le da so nekateri bolj enaki od drugih.«

Dosti je že Slovencev, ki pravijo:

*»To so samo politične igrice in medstrankarska obračunavanja.«
Tudi to je samo sled strupene rdeče mušnice, od katere se nam začne blesti, da ni ne zavedamo več pomena temeljnih človekovih vrednot.*

In ena od teh je, prav gotovo, da tisti poslanci, in tisti svetniki, na katere pada sum kriminalna, ne morejo zastopati našin interesov v parlamentu in je samo prav, da zahtevamo njihov odstop.

Vzroke za podpora, ki jo gospod Jelinčič indirektno dohva od gospodarov, kot so Školc, Golobič, Potrč in gospa, kot je Vika Potočnik – da ne rečemo kar njihovih strank LDS in ZL je treba iskati prav v povezanosti med Jelinčičem in temi strankami. Če drugače ne, jih je Jelinčič v parlamentu že od letošnjega februarja s svojim glasovanjem podpiral.

Pred volitvami pa je gospod Jelinčič nabiral glasove svojih volivcev prav s poudarjenimi in premišljenimi objavljanji: za narodov blagor, proti jugoslovanstvu in neupravičenim privilegijem, za zrušitev petdesetletnega komunističnega terorja in odpravo njegovih posledic, za slovensko Slovenijo.

Moja hiča, ki ga je volila namesto mene, ki me počni že osemnajst let, je rekla:

»Enkrat me je nategnil, drugič me pa ne bo.«

Marina Bahovec, Ljubljana

PREJELI SMO

Pravice iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja pod ugodnejšimi pogoji

Kdor redno gleda televizijske prenose iz parlamenta in prebrira časnike, kaj kmalu opazi, da imajo nekatere poslanke in poslanci težave s pojmovanjem demokracije ter pravne in socialne države. Kar precej jih je, ki so svoji, do nedavna pravoverni socialistični samopravnih preteklosti prilipeli drugačen predznak in že nas zopet učijo. Z veliko rutino hrupno veslajo po svetlih obzorjih evropske in svetovne parlamentarne demokracije. Naših slovenskih upov, vizij in tudi iluzij pa še vedno ne razumejo docela. Vsebinsa njihovih razprav je pogosto skregana z dejstvi in zvenci kot že zdavnaj razvozlani kriptogram. V parlamentu vse prepogosto poslušamo iz minulih časov zelo dobro znane »diskusije«, ki so iz praktičnih strankarskih potreb prekritre z mikrokrijo populizma in socialne demagogije. »Diskusije«
so se v preteklosti običajno končale z dviganjem rok, tako kot je hotela oblast. Današnji diskutanti glasujejo podobno, običajno pa v nasprotju z volilnimi obljubami stranke, ki so jo volivci jasnega ponovno poslali v orbito parlamentarne življenja.

Po zgledih iz parlamenta se gremo parlamentarno demokracijo tudi navadni Slovenci.

Takšna, kakršna je, odseva vsak dan s strani v rubrikah Dela, ki nosijo naslove kronika, prešli smo ali pisma bralcev. Naši prispevki s svojo intonacijo in freudizmi dokazujejo, da se je spremenil in se še kar naprej spreminja »slovenski narodni značaj«, kot je nekdo že davno rekel in napovedoval tovariš Kidrič.

Ali »na boljše«?

Ta uvod se mi je zdel potreben zato, da bi pozneje, ko se bomo seznanili z nekaterimi praktičnimi vprašanji pokojninske zakonodaje, ki jih nekateri iz voluntarizmom obdarni poslanci ne vidijo, prišli k problemom kar precejšnjega dela ostarelih ljudi in s tem posredno tudi sistema, ki bi jim naj zagotavljal splošnovarno in mirno starost.

Na letošnjih zadnjih dveh zasedanjih državnega zbora 21. junija in 7. julija so trije poslanci med razpravo o zakonu, ki naj bi končno uredil plačevanje finančnih obveznosti republike do Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, zahtevali, da vlada pripravi natančno analizo pokojnin, ki jih je dodelila nekaterim upokojencom pod ugodnejšimi pogoji, kot jih predvideva sistemski zakon. Njihova razprava o predloženem zakonu je zgrešila temo za toliko, kolikor je zanositve izven matrice blizu normalnemu porodu. Gospod poslanec Marjan Poljšak iz SPS si je zaradi svojega oddaljenosti od teme pridiral celo dva opomina, toda nič ga ni premaknilo v njegovi stanovitosti.

Čeprav so vsi trije poslanci razpravo speljali na drugi tir, je parlament njihovo pobudo sprejel in vlada bo do jeseni morala že tretjič napisati poročilo, ki bi ga poslanci lahko prebrali v Poročevalcu državnega zbora št. 3 z dne 19. marca 1993 na strani 77, ko odgovarja na poslanska pobudo g. poslanca Jožeta Kopčeta iz skupine SNS v zvezi z vzpostavitvijo pravilnega razmerja med pokojninami za borbe NOB in upravičenci do pokojnin iz drugih republik nekdanje SFRJ oziroma oficirji JLA. Poročilo je dolgo eno stran in pojasnjuje, koliko je teh pokojnin, kakšne so in na kakšni osnovi se izplačujejo. Tudi v Poročevalcu št. 12 že 25. maja 1993 na straneh 14, 15, 16 in 17 stoji črno na belem, še bolj podrobno, brez vsakih skrvinalnic, na katerih zakonskih osnovah so bile dodeljene posamezne pravice, koliko je upokojenecv, ki so teh pravice deležni, kolikšne so finančne obveznosti in potrebne refundacije države za te primere. Kar ni zapisano, piše v zakonih, ki so bili podlaga za dodeljevanje beneficij ali izjem, pa tudi v 241. členu sistemaškega zakona o pokojninskem zavarovanju lahko preberemo, da »Poračunavanje obveznosti med Republiko Slovenijo in zavodom ureja poseben zakon«. Nobeni od treh poosamosvojitvenih vlad tega zakona nihče ni uspelo napisati, kar jim je omogočilo, da niso v celoti plačevali ne v prejšnjo Spizovo pa tudi ne v novo Zpizovo blagajno svojih, z lastnimi predpisi uszakovanih obveznosti.

Vlada ni kazala posebnega interesa za urejanje tega poračunavanja, kar se da morda celo razumeti in razložiti za dve ali tri leta, ker je imela takrat velike osamosvojitvene in s tem povezane finančne zadrege. Vendar je to ne opravičuje kar vnaprej in ne do mere, da za leto 1992 ni v svoji proračun zapisala niti vinarja za poravnavo svojih obveznosti do Zpiza. Zнала pa mu je zapovedati, da mora stroške, ki nastajajo zaradi njeni predpisov, začasnoro poravnati prav on. Konec decembra 1992 je zato njen dolg samo za to leto znašal 8.648 milijonov tolarjev (glej Poročevalec DZ št. 12/25. S. 93 str. 16). Če k temu dolgu pristojejo še dolg 1.138,4 milijona tolarjev iz prejšnjih let, vse brez valorizacije in obresti, poleg pa še dolg v višini 4.800 milijonov tolarjev, ki ga vlada načrtuje za letošnje leto, dobimo seveda zelo visoko številko, ki jo je predstavnik ministrstva za delo, družino in socialno politiko na zadnji seji DZ kar čez palec ocenil na skoraj neverjetnih 30 milijard tolarjev (glej magnetogram DZ-10, str. 102).

Poleg omenjenega dolga pa so zaradi neplačanih prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje in zamudnih obresti Zpizu dolžna za leto 1990 in 1991 tudi slovenska podjetja kar 1 milijardo 352,5 milijona tolarjev, za leto 1992 pa še nadaljnji 973 milijonov tolarjev. Vlada je pogosto oprostita podjetja plačevanja prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, kar čisto pa so to predlagale tudi občine, celo podjetja so si vzela pravico za odložitve plačila prispevkov na osnovi nedorečenega 226. člena pokojninskega zakona, ki govori o tem, kdaj se šteje, da so prispevki kljub oprostitvi plačani, nič pa o tem, kdo bo primanjilji pokrjal. V septembru 1992 je nato na vztrajno zahtevo Zpiza vlada vendarle sprejela sklep o načinu poračunavanja odloženih (davkov in) prispevkov za leto 1990 in 1991. Dolžniki bodo morali poravnati svoj dolg skupaj z zamudnimi obrestmi v osemnajstih enakih mesečnih obrokih, začeti s 25. aprilom 1993. (1) Tega dolga je za dve milijardi 145 milijonov tolarjev.

Da bi končno dosegli red pri denarju, smo Demokrati na osnovi 241. člena zakona o PIZ vložili v parlament 11. členov dolg, torej kratek in jaseen zakon, s katerim smo hoteli vladlo prisiljati, da bi začela na finančnem področju spoštovati lastne zakone in predpise. To je bil prvi in edini namen in ne to, kar nam podtikajo in kar sem lahko prebral v »diskusijah«
prej navedenega magnetograma zasedanja DZ na straneh od 403 do 407, 408 do 410 ter 416 do 419 (poslanci: ga. dr. Metka Karner Lukač, g. Marjan Poljšak in g. Sašo Lap). Naj povem, da imamo Demokrati v svojem programu pa tudi v naš volilni program smo zapisali, da je treba opraviti revizijo izjemnih pokojnin, vendar »cune grano salis«
in ne kar počez in z vnaprejarilnimi obrabi. Velika razlika med našim videjenjem razrešitve tega vprašanja in tistim, ki smo ga slišali v »diskusijah«, pa je v tem, da mi mislimo, da je treba to politično vprašanje reševati na zakonit način in z zakoni, ki jih bo parlament sprejel po tehni razpravi in ne na osnovi ad hoc »diskusij«.

Preveč prostora bi porabil in urednik bi mi morda zavrnil objavo članka zaradi dolžine, kljub tej nevarnosti pa bi rad opozoril le še na tri stvari.

K sreči imamo ustavo in v njej 50. in 155. člen, ki preprečujeta voluntarizem polpretekne dobe. Pedeseti člen zagotavlja veteranom in žrtvam vojnega nasilja posebno varstvo v skladu z zakonom, 155. člen pa preprečuje povratno veljavo pravnih aktov.

In drugič, da je še vedno nekaj deset tisoč naših sodržavljanov, ki so bili med drugo svetovno vojno preganjani, izseljeni, internirani, zaprti in prisilno mobilizirani pa so njihovo trpljenje in umiranje na obroke 52 let samo pripenjali na prapore svobode kot »opravičilo za svojo ozkosrčnost, za tujino pa kot dokaz za fašistični teror. Žrtve tega tero-

ja pa so ostale zgolj alibi za ta teror, brez vsake moralne in materialne satisfakcije. Ne okupatorji, čeprav tudi oni, vendar v prvi vrsti Slovenci sami moramo priznati njihovo trpljenje in končno vendarle povedati, da smo vsi skupaj, vsak na svoj način doprinesli svoji obolus zmagi nad fašizmom, nekateri celo prej kot večina prvoborcev, ker so ponje prišli gestapovci še pred 10. aprilom 1941.

Tretja velika skupina problemov je, kako pravično razrešiti ta gordijski vozal. Ali po brati vsem, ki imajo ugodnosti le nekaj ali pa kar vse dosedanje ugodnosti in pravice. Ali jih porazdeliti stari in povečani, novonastali množici na novo? Ali z doslej zlorabljenolekarniško tehnično ponovno pretehtati zasluge in razdeliti ugodnosti po gramih in dekagramih? Ali raje priznati ugodnosti vsem enako? Kdo naj to izmeri in steha? Ali pristati na način dela medresorske vladne komisije, o kateri smo se na TV omizju o problemih izgnancev in drugih prizadetih skupin lahko miže prepričali, da ustvarja in prodaja meglo? Ali počakati, da bo kar biološki faktor odprl problem zopostavljenih pa tudi privilegiranih v zgodovino? To so naša, slovenska vprašanja, ki so samo naša, jih pa kar razreševati skupaj s krivicami, ki so bile storjene med leti 1945 in 1990, torej v času in prostoru, kakršenkoli je že bil.

In za konec še to. Karkoli je urejeno z zakoni, je treba tudi spreminjati z zakoni, če se ugotovi, da je z njimi kaj narobe. Bojim se, da pričakujem preveč, če z velikim upanjem čakam na jesensko zasedanje DZ, ko bodo zgoraj omenjeni diskutanti, ki vedo, kaj narod želi, predložili v obravnavo in sprejetej svojo inačico zakona o ukinitvi pokojnin, ki so bile priznane pod ugodnejšimi pogoji, in nov, bolj pravičen predpis, ki bo bolj pošteno porazdelil zasluge in nagrade za slovensko narodno zavednost.

Zagotovo se bomo v razpravo konstruktivno in z argumenti vključili vsi, ki nam gre za razrešitev te travme.

Hardvik Pirnovar, Ljubljana

Cesta skozi Savinjsko dolino po južni različici?

V začetku avgusta je bilo objavljeno »Delo, da so se po ponovnem preverjanju trase bodočev avtoceste skozi Savinjsko dolino (predvsem na spornem odseku med Šempetrom in Polzelo) tako strokovnjaki kot tudi predstavniki ministrstva za okolje in prostor ter prometne predlagali tako imenovano južno različico. Tak predlog bodo poslali v potrditve in sprejem za žalsko občino. Za to naj bi se odločili na podlagi posebne analize o presejoi vplivov na okolje (1), ki so jo izdelali na ljubljanskem Elektroprojektu, in na osnovi prometno-tehnično-ekonomskere primerjave. Južna varianta bo sicer prizadela veliko najboljsh kmetijskih zemljišč, vendar je tako z gradbenega kot tudi s prometnega stališča to najbolj optimalna rešitev. Zalski občini bodo predlagali, naj začnejo postopki za spremembo občinskega plana in izdelavo lokacijskega načrta.

12. avgusta pa novinar D. H. pod naslovom »V Zalcu so za južno različico«
objavljala, da v Zalcu menijo, da bo to prometno-tehnična boljša rešitev, kot jo ponujajo vse druge rešitve, pobrala pa bo le malo več dobrih kmetijskih zemljišč. Vendar bo Hmezd inženiring poskrbel, da bodo odrihjeno zemljo na prodnih zemljiščih izboljšali in v tem primeru izguba ne bi bila tako huda!

In vendar je resnica popolnoma drugačnja! Sva Elektroprojekt pričelno svojo presojo vpliva na okolje z naslednjo ugotovitvijo: »Poljedelstvo je na eni strani lahko prizadeto z neposredno zasedbo zemljišč, na drugi strani pa z onesnaževanjem, zaradi česar zemljišče ne bi bilo več ustrezno za obdelovanje.«

Južna varianta avtoceste, dolga približno 6,5 km, poteka diagonalno po sredini kmetijsko najboljše dela Savinjske doline in preseka večino kmetijskih gospodarstev v 5 vaseh. Kakšne bi bile ob tem izgube, nam pokažejo naslednji izračuni zemlje, ki ob izvedbi južne variante avtoceste ostane preko ceste: (delitve kmetijskih gospodarstev) Spodnje Grušovec 62%. Zg. Grušovec 34%. ločica 50%. Orla vas 48%. Trnava 70%, medtem ko severna in daljnovodna trasa odvojdita od kmetijskih gospodarstev povprečno samo 20% zemlje, kar pomeni, da so prizadete površine skoraj 4-krat manjše!

Med najpomembnejše cilje gotovo sodi obrnitev velikih sklenjenih kmetijskih kompleksov, območij, situacijskih naravnih virov, ki jih ni mogoče nadomestiti. Na površinah, kjer se načrtuje južna varianta, so izgrajeni dragi namakalni sistemi, postavljene hmeljske žitnice in lastniki imajo drago mehanizacijo (sušilnice za hmelj, obralne stroje). Nadomestnih zemljišč, primernih za hmelj, pa na tem področju ni! In kakšno opustošenje po dosedanjih hmeljiščih bo pustilo gradbišče avtoceste za seboj?

Južni varianti avtoceste in argumentom zanjo v celoti nasprotujejo drugi prostorski načrtovalci, komisiji Zvezde društev za varstvo okolja v Sloveniji (za urejanje prostora in za varstvo kmetijskih zemljišč). Nasprotujejo ji predstavniki občine Zalec, predstavniki krajevnih skupnosti in krajin! Novi temelj. Če je, že 27. avgusta 1992 poročal: »Prizadeti občani, zbrani na Vranskem že 14. novembra lani, so med drugim ogorčeni in odločno zahtevali, da se ta del trase prestavi na že prej predvideno severno varianto. Južna varianta avtoceste namreč v celoti posega v najkvalitetnejša zemljišča, s čimer se krajinu ne strinjajo».

Odlik severne variante avtoceste za ca. en kilometer še bolj severu, ki bi potekala ob daljnovodu (t. i. »daljnovodna varianta«
), bi rešil vprašanje zaščite arheološke najdbe in omogočil začetek izgradnje avtoceste brez zamude, saj je bila severna varianta v sedemdesetih letih prostorsko usklajena z vsemi uporabniki prostora.

Severna varianta avtoceste skozi Savinjsko dolino zavzema znatno manj kvalitetnih kmetijskih zemljišč, saj Savinjsko dolino prečka in je ne razpolovi diagonalno kot južna varianta. Poteka po zemljiščih, ki jih uvrščamo v tretjo in četrto kategorijo kmetijskih zemljišč. Tu so razširjeni travniki, na katerih niso bile izvršene hidromelioracije, saj je bil koridor rezerviran za hitro cesto. Najmanj boleča glede rabe, varstva in očuvanja prirodnih danosti pa je »daljnovodna varianta«, ki pretežno poteka po urbanistično neurejenem delu

doline (Strok, ocena dipl. ing. agr. F. Oseta, 17. 5. 1993).

V juniju 1993 je državni zbor sprejel in potrdil nov zakon o varstvu okolja in urejanju prostora. V zakonu bistveno, »evropsko«
noviteto predstavlja 55. in 56. člen, ki govorta o »Celoviti presejoi vplivov na okolje«, kjer se ugotavlja sprejemljivost posameznih posegov v okolje glede na njihove dolgoročne, kratkoročne, posredne in neposredne posledice za okolje z vidika najmanjše možne spremembe naravnih razmer v okolju oziroma z vidika največjih možnih negativnih vplivov. Pri južni varianti je zahteven vpliv na okolje nespodbiten!

Južna varianta avtoceste je morda optimalna z gradbenega in finančnega stališča – gotovo je najlažje in najceneje graditi po dolini. Pri tem pa v Ministrstvu za promet in zveze celo nakazujejo prihranke na račun »olajšav«
glede spremembe namembnosti stavbnih zemljišč – od izračunanih celotnih stroškov za izgradnjo 318 km avtoceste: 1,4 milijarde na 1,03 milijarde dolarjev (Delo, 29. junija, »Popsepek gradnji cest«
). Z drugimi besedami, kmetijska zemljišča preimenujejo v stavbna in ukinjajo odškodnino za spremembo namembnosti, ki je bila sprejeta v prejšnjem sklicu parlamenta ravno zato, da bi delovala kot zavora pri poseganju za kmetijskimi zemljišči, ki jih bomo v Sloveniji še krvavo potrebovali! (Obpovo odškodnina za spremembo namembnosti je prvi predlagal ing. Fatur na 1. slov. kongresu cestarjev na Bledu, 22. oktobra 1992!)

S stališča trajne izgube najkvalitetnejše kmetijske zemlje, ki je v Savinjski dolini še posebej dragocena za slovensko gospodarstvo (hmelj – »zeleno zlato«
) kot tudi za obstoj in preživetje savinjske regije, je južna varianta avtoceste nedopustna!

Obvestilo v Delu 12. avgusta končuje z ugotovitvijo, da bo razprava v občinski skupščini še potekala, bo pa »sicer v nasprotju s prejšnjimi postopki sedaj odigralo svojo vlogo predvsem ministrstvo za okolje in prostor«.

Pričakujemo, da bo ministrstvo za varstvo okolja in urejanje prostora odločilo v prid varstva kvalitete kmetijske zemlje in dokončno prumerilo gradnjo avtoceste na manjvredno zemljišče. Pri dosedanjem odločanju pa pogrešamo mnenje ministrstva za kmetijstvo, ki bi se moralo odločno zavzeti za obrnitev plodne kmetijske zemlje.

Jelka Kraigher, dipl. ing., Ljubljana

O pluralnosti družinskih oblik

Že nekaj časa je pri nas v zraku vprašanje o pluralnosti družinskih oblik. Sploh je pluralnost beseda, ki uživa ugled – zato je treba biti posebej pozoren, da se pod njo ne skrje kaj napačnega. Premalo domišljena pluralnost kaj hitro postane krinka: pod pluralnostjo zdravnih pripomočkov in metod se hitro maskira širjenje škodljivih metod in operacijskih zdravl.

Kaj je družinska oblika? Kaj sploh družina? Za zdravo pamet je to vedno bila in vedno tudi bo skupnost, ki rojeva in vzgaja otroke. Ne v zgajajo nadomestna družina (skrbnica, rejniška itd.) je le izražanje sili, ki po analogiji imenovano družinska oblika. Žal je dostikrat nezogibna, zato pa nikoli zaželena – kakor velja to tudi za zdravje in bolezen.

Podobno lahko le po analogiji govorimo o družinskem obetuju v šolskem razredu, v skupnosti zdravnih narkomanov, o župniji, narodu. Evropski kot veliki družini, toda to niso družine v pravem pomenu besede.

Družina lahko zraste samo iz zakonske (ali njeje podobne skupnosti) moškega in ženske. Življenje raste samo iz para. A par nista ne dva desna ne dva leva čevlja, ne dva moška ne dve ženski. Tudi milijon homoseksualnih in lezbjskih parov ne bo zmoglo enega samega otroka! Zato je govoričenje o istospolnih zakonskih skupnostih enako smiselno kakor besedičenje o podvodnem jadrlnem letalstvu.

Vsaj v področju človeške reprodukcije mora še tako fanatični individualist priznati, da je sam ne more, odvisek: moški od ženske, ženska od moškega. Sta pa to neodvisna. In to je dobro: podroti morata umdveno zgrajeno trdnjavo lastne samozadostnosti in priznati obstoj in usodni pomen drugega in drugačnega. Prav to ju osvobodijo ujetosti vase, ju odpira v svetu komunikacije in darovanja samega sebe. Z drugo besedo: v svet ljubezni.

Predlog resolucije o družinski zakonodaji. »Družina predstavlja življenjsko skupnost staršev in otrok.«
opredeljuje družinsko Politiko RS. Samo po analogiji lahko k družinam prištevamo skupnosti, v katerih ni staršev ali so okrajane, s samo enim od staršev. Ali pa tudi razširjene: stari starši in drugi sorodniki itd. Naš cilj mora biti, da bi bilo čimveč zdravih, se pravi polnih, neokrnjenih družin, z globokimi in osrečujočimi notranjimi odnosi. Ta cilj ima tudi OZN z letom družine 1994. Take družine ima v mislih tudi 16. člen Splošne deklaracije o človekovih pravicah kot tudi drugi mednarodni dokumenti, najbolj pa Konvencija o otrokovih pravicah, ki določa, »da morajo države podpisnice vsakemu otroku priznati pravico do življenjske ravnji, ki ustreza njegovemu telesnemu, umskemu, duhovnemu, naravnostnemu in družbenemu razvoju«
(čl. 18).

To sprejema tudi ustava RS: »Država varuje družino, materinstvo, očetovstvo, otroke in mladino ter ustvarja za to potrebne razmere«
(čl. 53).

Kdo je za nestabilno družino? Vse to v načelu sprejema tudi omenjeni predlog družinske politike, žal pa ta jasna načela tako zavije v manever zamegljevanja: »Seveda pa je potrebno oblikovanje družinske politike postaviti v določen ... konceptualni okvir«.

Sumljev je že tisti »seveda«
: po navodilih ostrega Karla Čapka sodi besedila »seveda«
med argumente, ki jih pisi uporabljajo, kadar nimajo argumentov – kot tudi »vsakomur je jasno«, »vsak pameten ve«
ipd. K sreči besedilo resolucije kmalu samo razkrje tisti skrivnostni konceptualni okvir: »Socialna politika ne bo mogla več temeljiti ... na stabilni družini, katere vzorec je zasnovan enkrat za vselej.«

Toda družinski vzorec je – če hočemo ali ne – po sami človeški naravi zasnovan enkrat za vselej – in to prav kot stabilna družina. Vsaj kot »vzorec«, kot ideal, ki se mu moramo z vsem naporom približevati, če ga

PAVEL GANTAR

Premiki na slovenski desnici

Ali se spreminjata podoba in ustroj slovenskega političnega prostora? Ali se krepijo desno-nacionalistične opcije v slovenski politiki? Ali izginja relativna tolerančnost in liberalnost slovenske družbe, na njuno mesto pa stopata avtoritarost in sovraštvo do vsega, kar je drugačno? In končno, ali utegnejo bodisi domnevne ali dejanske spremembe v slovenskem političnem prostoru, tudi pod vplivom vedno novih in starih, a še živih afer, spremeniti sedanjo vladajočo koalicijo?

Na vsa ta vprašanja ni mogoče odgovoriti naenkrat in počez. Dokazov za in proti je precej, relativno težko pa je oceniti njihovo dejansko težo. Razmere, ki se nanašajo na »vzpon desnice«, so po svoje paradokсне: slovenska desnica še nikoli ni bila tako zelo razcepljena na stranke in stranciče, kot po razpadu Jelinčičeve Slovenske nacionalne stranke, obenem pa še nikoli tako močno ideološko prisotna v slovenskem političnem prostoru. Nezorazmerje med realnim političnim vplivom in uspešnostjo nacionalistične ideološke hegemonizacije pomembnih družbenih vprašanj (socialna pravičnost, delo, država) je očito, obenem pa se zdi, da so liberalne interpretacije teh problemov v močni defenzivi. Ali je ideološka ofenziva nacionalistične desnice zgolj znak njene nemoči, ali pa nakazuje, da neizbežno dobiva realno politično veljavo in vpliv?

Praden poskusim odgovoriti na ta vprašanja, se mi zdi potrebno, da orišem značaj slovenske nacionalistične desnice, ki ga lahko povzamemo v naslednjih točkah:

a) Odkriti razizem, ki se kaže v odnosu do slovenskih državljansko neslovenskega rodu, da ne govorimo o vseh tistih, ki niso slovenski državljani. Dravljanstvo, ki je v bistvu pravi status, s katerim je reguliran odnos med prazemci in državo, izenajčujejo z rodovno pripadnostjo narodu. Nesmiselnost tega argumenta je jasna vsakomur, ki je vsaj malo seznanjen z »etnični mixom« na ozemlju slovenske države, pa tudi tistemu, ki je vsaj malo nokuhal v kak učenik biološke antropologije. Zgled najdemo pri samem Hitlerju: majhen, črnolas možak, prej slabe kot dobre fizične konstitucije, je bil pravo nasprotje idealu arijske rase – plavalasemu, visokemu in močnemu mladcu. Ali pa pri Koroskih hematundovcih, kjer nemški nacionalistični zastrebi izstopajo s prav smešno pomencenimi

slovenskimi priimki. Človek se kar ne more izogniti podobnim cinimnim opazkam na račun fiziognomije nekaterih novokomponiranih rasišnih voditeljev slovensstva, pri katerih lahko opazimo vse možne vplive teh in onih podnebij, le slovenskega ne. Težava razistov je, da obožujejo tisto, česar sami nimajo, obenem pa jim ni mogoče dopovedati, da so dobri tudi takšni, kakršni so, le pamet bi si morali malo prevetriti.

b) Samopoveljevanje lastnega naroda, ki se kaže v tem, da so »drugi krivi« za naše težave, da je »ves svet zoper nas«, ali pa da »drugi« ne razumejo, kako smo »mi dobri in velikodušni«. Gre za tako imenovani »Milosevičev sindrom«, s katerim se mu je posrečilo nevtiralizirati zunanji pritisk na Srbijo in ljudi pripraviti do prepričanja, da so žrtve »tujih zmot«.

c) Primitivni egalitarizem, ki prisega na povprečje in obsvoja vsakršno izstopanje, tako kulturno to intelektualno, pa tudi po bogastvu ali kakršnih koli drugih značilnostih. Zelo značilen primer je nasprotovanje »velikemu kapitalu« in zavzemanje za majhne kapitaliste, v katerem lahko razberemo sledi protikapitalistične vzgoje preteklih desetletij.

d) Služnost in sledniški odnos do izbranga vodje, ki mu neskončno zaupajo in vnaprej podpirajo vse, kar stori. Naravnost manična je njihova želja, da v neki karizmatični osebnosti poišejo oporo in smisel za svoje ravnanje. Če se izkaže, kot v Jelinčičevem primeru, da vodja ni bil to, za kar so ga imeli, je kamenjanje toliko hušje in potreba po novem vodji toliko večja.

e) Na programsko politični ravni je značilno pomanjkanje kakršnih koli konsistentnih političnih programskih usmeritev. Če sploh kaj imajo, so to programi PROTI in ne programi ZA. PROTI tujcem, PROTI bogatenju, PROTI razlikam itd. ...

f) Primitivni antikomunizem in udrihanje po sovragu, ki ga ni več, je v prejem sorazmerje

s tihim soglasjem in prilagajanjem prejšnjemu družbenemu in političnemu redu. Večina nacionalističnih desničarjev je popolnoma neznan iz časov boja za demokracijo.

g) Družbo in politiko razumejo v kategorijah teorije zarote, ki izhaja iz predpostavke, da neke v univerzumu obstaja mračna sila, ki racionalno in premišljeno kroji svet v skladu z lastnimi interesi in v škodo slovenskih ljudi, naroda in gospodarstva.

h) Antiliberalnost in netoleranten odnos, ne samo do ljudi »tujega rodu« (kar je že dovolj hudo), ampak tudi do multikulturne družbe. Ker je multikulturnost izrazita lastnost sodernih družb, to pomeni, da so nacionalistični desničarji izrazito antidemokrati, kar pomeni, da zahtevajo dominanco enega kulturnega vzora nad drugimi – torej unifikacijo »nacionalne kulture«.

i) Antidemokraciost oziroma suspenzivno pojmovanje demokracije: ta je primerna in koristna, če se podreja njihovim ciljem, če pa jim je napoti, je treba uporabiti protidemokratska sredstva, da bi jih dosegli. Demokracija je podrejena ideji, torej je demokracija ni.

j) In končno nacionalistične desničarje odlikuje tudi splošna intelektualna revščina, če ne že kar mentalno uboštvo. To točke ni treba posebej umeleljavati. Kdor je gledal desnici posvečeno Žarišče, je to zlahka ugotovil.

Vprašanje, ki si ga moramo zastaviti, je, kje je ideološka domovina slovenskih nacionalističnih desničarjev. No, nekateri predniki so

jasno prepoznavni. Najdemo jih v antisemitizmu, ki je bil v slovenskih korporativističnih ideologijah, ki so obladovale sceno med obema vojnama, vedno zelo močno prisoten. Imajo pa slovenski nacionalistični desničarji tudi mlajše starše, in to v partijski ideologiji svinčenih časov sedemdesetih in začetka osemdesetih let. Tedanja partijska ideologija je tako kot sedanja nacionalistična temeljila na sistematičnem izključevanju drugih, na antiliberalnost in netolerantnost, pa tudi na idealizirani konstrukciji samoupravljalca, ki ima povsem enake formalne lastnosti kot idealizirana podoba Slovenca v sodobnem nacionalizmu. Vsekakor pa so bili partijski ideologi nekoliko bolj kultivirani. Tako lahko tudi poljasnjemo mo njihov, večjih prav nerazumni antikomunizem. Komunistem demonizirajo že zato, ker nezavedno slutijo, da so mu podobni.

In kakšne so perspektive nacionalistične desnice na Slovenskem? Trenutno stanje v parlamentarni nacionalistični desnici (SLS in samostojna poslanska skupina) in v izvenparlamentarni desnici (skupina, ki si je v trenutku nepristevnosti dala naziv »nacionalno-socialno-liberalni blok«) opozarja na visoko stopnjo razdrobljenosti in na konkurenčni boj med ševitimi »malimi vodji«, ki bi radi zasledili Jelinčičev kriznanski položaj. Ampak za zdaj še ledje prepriajo o tem, kdo je večji in bolj sleden nacionalist. Vendar pa prav hiter vzpon in se hitrejši padec Jelinčičeve Slovenske nacionalne stranke opozarja, da oblikovanje enotnega nacionalističnega desničarskega bloka ne bo lahka naloga. Pravijo, da so Jelinčiča pokopali udbovski dosjeji. To je res

samo na prvi pogled in zunanja dodatna okolščina. Dejstvo je, da je SNS nastala, tako kot bi naphinul balon. Naenkrat je iz »nič« zraslo veliko». V njej so se znašli ljudje, ki drug drugega niso poznali in razen nekaj splošnih gesel v slogu »tujci ven«, niso imeli skupnih pogledov. Zato so tudi razpadli hitreje, kot so nastali. Vzpon in propad SNS kaže, da stranke ne nastajajo od danes na jutri, ampak sta za to potrebna čas in notranja evolucija.

Skratka kot je nacionalistična desnica, lahko pričakuje uspeh samo tedaj, če sta izpolnjena dva pogoja. Prvi je v naših konkretnih razmerah propad vladnega gospodarskega in socialnega programa. Če se bo pokazalo, da vlada tega, kar si je zastavila, ne bo mogla uresničiti, bo obenem tudi ustvarila možnosti za hite in demagoške rešitve. Pri tem ne gre toliko za kakovost gospodarskega programa kot za politične okolščine, v katerih se uveljavlja. Če so te nestabilne, ni mogoče pričakovati nobene, niti približno in omejeno racionalne politike. Afer, na katerih temelji opozicijska politika, pa ustvarjajo prav politično nestabilnost.

Drugi pogoj pa je novi vodja in ta se že kaže na obzorju. Obrambni minister se je z izjavo, da demokracija ovira pravičnejšo priležitost priležitost iz prejšnjega režima in petnaest procentov uvoženih državljansko, predvsem pa z napadom na pravosodni sistem, že vpisal med kandidate za novega vodjo in ni naključje, da so ga družino podprli v SLS, neodvisni poslanski skupini in nesrečnem nacionalno-socialno-liberalnem bloku. Janša bo sicer imel nekaj težav na simbolični ravni, predvsem, kako to novo vlogo uskladi s položajem

predsednika socialnodemokratske stranke, ki se ideološko vpijuje v druge registre, ampak v času »postmoderne politike« je tudi to možno.

Če bo pod novim vodstvom prišlo do povezovalne nacionalističnih skupin v blok in če jim bo uspelo hegemonizirati družbene probleme skozi antiliberalno in nacionalistično opcijo, se bo ta vlada znašla pod hudim pritiskom, ker bo vedno znova naletela na politično obstrukcijo gospodarskih in socialnih programov. Tu je Janšev položaj še posebej ugoden, saj je hkrati član vlade in vse bolj neformalni vodja opozicije, ki je tako sproti seznanjena z vladnimi nameni. V enem od svojih komentarjev v Republiki je Dimitrij Rupel ob glasovanju pri prvem »branju« zakona o lokalni samoupravi, ko so bili preglaševani prenovitvi in LDS, že napovedal koalicijo v okvirih tedanjega glasovanja. To je hipotetično možna koalicija, ki se sicer računsko še ne izide, se pa v bližnji prihodnosti to tudi lahko zgodi v tej ali oni obliki. Bolj značilno je, pri čem so se poenotili – pri tem, da naj bi kar v nekaj mesecih izvedli teritorialno reorganizacijo lokalne samouprave, za kar kot sociolog, ki se s tem ukvarjam, izjavljam, da je to ena najbolj nevarnih stvari, kar se nam jih lahko zgodi. Takšna reorganizacija je izjemno občutljiva in trajna najmanj nekaj let, če pa je izvedena na hitro in brez kalkulacij, bodo socialni in finančni stroški ogromni. Glasovanje, na katerem se sklicuje Rupel, je torej prej koalicija »neodgovornih pretekstihov« kot nova resna opcija sedanji koaliciji.

Prav tu igra LDS pomembno vlogo, predvsem pri preprečevanju neodgovornih eksperimentov in revolucionarnem uvajanju sprememb, ki so globalne (lokalna samouprava, gospodarstvo, državljansvo) in imajo lahko katastrofalne posledice. Ali je sposobna mobilizirati treznost, razum in spoznanje, da so spremembe, se posebej, če so globalne, možne in učinkovite samo po evolutivni poti, da ni bližnje v družbenem razvoju in tudi ne brezplačnih kosil? Bomo videli.

posebno. Verjetno je »moj« Aleksander o tem napisal že dovolj izčrpano poročilo.

Tako smo preskočili na dogajanje v Jugoslaviji: jaz sem menil, da bo Markovič prej ali slej odplovilo, medtem ko se bo Jelcin obrzdel, oni pa o slednjem niso hoteli niti slišati. Najbolj od vsega jih je zanimala naraščajoča ekonomska moč Nemčije in Japonske: bo ostalo le pri ekonomiji ali se bo ta moč nekega dne izostrila tudi v vojaško silo?

Tako smo razpravljali dve ali tri ure in bilo je kar kratkočasno, čeprav sem vse manj razumel, zakaj KGB tako zanimajo moji skromni pogledi za svetovno politiko. Tedaj pa smo čisto iznenada presliki k bistvu. »Bi morda želeli občasno sodelovati z nami?« me je kar tako sredi svetovne politike vprašal glavni. »Kako da ne!« sem ustrelil kot iz topa. V čast mi bo, če bom lahko napisal kakšen članek za vas. Glede tega me lahko vsak trenutek pokliče na uredništvo Dela.

Prikrilo se so spogledali, potem pa je eden od Aleksandrov spet poskusil: »No, mi imamo v mislih boljšo sodelovanje.« Ne vem, kaj sem znil nazaj, vedelo kaj zelo burkaskega, kajti vame so zrl vsi bolj obupano, skoraj utrujeno. Vedeli so, da se preslušano zahtevam, vendar jim njihova profesionalna žilica ni dovolila, da bi mi to pokazali. Tako je bilo pogovora hitro konec in poslovisi smo se medlo, brez tistih krepkih stiskov rok ob svidenju. Oni so bili razočarani nad menoj in so bili verjetno še z mislimi pri naslednjem Borisu, ki ga bodo sprejeli, v meni pa je pomalec igralo, ker sem živ in zdrav preživel to obskurno pustolovščino. Spreminili so me do dvigala in preden sem vstopil vanj, se je tisti, ki prej ni hotel »nati angleško, zapilil v moje rokavice, ki so se mi zdaj spet nadležno motale po rokah: »Vi vedno nosite rokavice, da ne pušate za seboj prstnih odtisov?« Sele v dvigalu sem se zavedel, da se je pošalil v perfektni angleščini.

Ko sem se vrnil v Ljubljano, bi lahko odšel na udbo in jim izročil cel spoznanje z raznimi Aleksandri. Navsezadnje bi bilo to celo do mlajubno dejanje, saj se tedaj že cimil slovenski odhod iz Jugoslavije in s simpatijami smo gledali na podobne procese v treh balističnih državah, sovjetske tajne službe pa so seveda vse prej kot podpirale to naše »muhasta« ravnanje. Vendar se takšne patriotske geste tedaj nisem domislil. In dobro je, da se je nisem.

Danes bi imel dosel. In svoje tajno ime. Recimo Aleksander. Ali pa, kakaj ne, Rokavičar?

BORIS JEŽ

V krempljih KGB

bilo izpisano moje ime. Tudi on se je imenoval Aleksander in v naslednjih dneh sem ugotovil, da so vsi agenti KGB Aleksandri. Rusi očiti nimajo nobene fantazije; mi imamo Plesalce, Potnike, Amadeuse in še toliko lepih imen.

Aleksander me je potem spremljal po moji »odcepitveni« turneji od Tallina do Rige in Vilnusa in ker mi je dal posemno, na kateri piše, da je novinar agencije Novosti, sem v tistih dneh ugotovil, da so ruski novinarji najbolj prijazni in ustrezilji ljudje. Bil je vse hkrati: organizator potovanja, prenašalec kovčkov, voditelj po muzejih, prevajalec... Zvečer, ko sem sam posedel v baru še v obojni steklenici šampanjca, pa se je zaprl v svojo sobo in neutrudno telefoniral v Moskvo. Bogvedi, se je res pogovarjal s svojim dekletom, kot je pravil, ali pa je svoji agenciji zvesto poročal o vsem, kar sem se bil tisti dan pogovarjal s predstavnikmi odcepitvenih kampanj? In še nekaj: v vsakem mestu, kamor sva prišla, je imel nekaj prijateljev, ki so požrtvovalno skrbeli za prevoze, rezervacije in sploh celotno logistiko potovanja. Mislim, da so bili vsi Aleksandri.

Vendar je bil »moj« Aleksander čisto simpatičen fant in kaj hitro sva se spoprijateljela. O režimu je govoril brez dlake na jeziku in prepričan sem, da je govoril iskreno in ne kot prethani sobesednik, ki naj bi me pripravil h govornjenju o stvarih, o kakršnih se v državi gostiteljski ponavadi ne govori. Enkrat se mi je celo posrečilo, da sem ga napil, in takrat je izjavil, da je bilo sovjetsko odklanjanje ameriških vrednot največja zgodovinska laž. »Navadni ljudje so bili vedno za ljubljani v vse, kar je ameriškega!« je zatrdil.

Nov, tistega moskovskega zimskega dne sem taval tam neke okoli Radečega irga in pbit-hem preklinjal, ker mi je krulilo po žlebozu, a si nisem mogel privoščiti postenege »zlogaja, po katerem bi se seveda prilagela steklenica dobrega ruskega šampanjca. V Livi so mi bili namreč iz hotelske sobe ukradli devize in kredilno kartico, z rublji pa si ob že

tako krmežljavi moskovski gostinski ponudbi ni bilo mogoče dosti pomagati. Tedaj se skoraj zaletim v Aleksandra, »mojega« Aleksandra, kar je bilo glede na velikanske moskovske praznosti nenavadno naključje. Moskva pač ni stara Ljubljana.

»Fino, da sem te srečal, ker moji šefi hočejo tako govoriti s tabo,« pravi in me že poriva v prvi taksi, ki je pripeljal mimo. No, zdaj pa smo tu, se vdam v usodo in se že vidim v zloglasni Lubiški, kjer je sedež KGB in kjer me bodo zasliševali v soju močnih zarotmetov. Toda Aleksander me je odpeljal do čisto spodobne stavbe, kjer domuje agencija Novosti in kjer je bilo takole mimogrede videti, da se verjetno res ukvarjajo tudi z izdajanjem knjig in časopisov. V veži sem oddal plašč, rokavice pa nisem imel kam dati in tako sem jih potem med pogovorom premetaval po rokah in spet odlagal na mizico pred seboj. V obsežni, že kar luksuzni pisarni »glavnega šefa« so me pričakali trije prijazni mladi možje in mislim, da je vsaj dvema bilo ime Aleksander. Vsi so bili videti dobro ohranjeni, skoraj atleški tipi, kar je v novinarski profesiji vse prej kot prevladujoč pojav. Še zlasti, kadar gre za vodilni kader.

»Boste kavico ali čaj?« »Kavo!« sem bil zelo hiter, ker že nekaj dni nisem pil dobre kave. Tajnica je odšla, potem pa se je čez deset minut vrnila in glavnemu nekaj pospešila. »Kave ni,« je potem ta dejal, »saj boste tudi čaj, ne?« KGB torej ni le profesionalno pušcal. Tudi vse slabše mu je šlo! Si predstavljate katerokoli vzhodnoevropsko tajno službo, v kateri ne bi bilo vselej zadosti kaviarja, šampanjca, viskija, kave in podobnih dobrot?

Pogovarjali smo se v angleščini, čeprav sta jo dva sobesednika le za silo tolkla, tretji pa je dejal, da ne zna angleško, čeprav sem kmalu ugotovil, da vse še kako dobro razume in da nam bi verjetno lahko bil za profesorja angleške slovnice. Najprej so me vprašali, kaj mislim o dogajanju v Pribaltiku, vendar se je hitro pokazalo, da jih to niti ne zanima

AMERIČANI KAR TAKO

Kdo spodmakne pručko?

Ron Brown si je živčno grizljal brčice in sislil usnice v tanek nasmešek. Na obrazu se mu je videlo, da je besen, toda kljub temu je mirno zmožl povedati, da odločno in kategorično zanika, da bi kakoli imel z obtožbami in sumnicami na svoj račun. Po tem se je obrnil proč od novinarjev, mikrofonov in kamer in stopil za predsednikom Clintonom.

Ron Brown, 52-letni črnski pravnik, je v Clintonovi vladi zelo visoko. Je minister za trgovino, pred lanskim volitvami pa je bil predsednik nacionalnega odbora ameriške demokratske stranke in je veliko pripomogel k temu, da je Bill Clinton prišel v Belo hišo. Zato je bil tudi imenovan na eno od najpomembnejših mest v kabinetu. Na obrazu mu običajno igra blag nasmešek in sploh velja za človeka, ki ga je težko vreči iz tirnice. Toda tokrat je bil Ron Brown zares besen in se je komajda obvladal.

Ugledna revija US News and World Report je ta teden objavila članek, v katerem pravi, da FBI že od februarja letos preiskuje obtožbo na Brownov račun, obtožbe, ki ministru očita, da so ga Vietnamci podkupili. Za to, da bi pomagal pri odpravljanju ameriškega trgovskega embarga zoper nekdanjo sovražniško, naj bi mu vietnamska vlada izplačala 700 tisoč dolarjev podkupnine. Brown to odločno zanika. Gospodje pri FBI ne pritrjujejo govorniku, da je bila zoper njega uvedena preiskava, zanikajo pa jih tudi ne.

Revije piše, da »je odkrila, da je proti koncu februarja FBI na Floridi začel preverjati obtožbe« in da je v zadnjih nekaj tednih zaslišal več oseb. Kot pravi, je preiskava naletela na kup težav, saj gre v bistvu za zgodbo in obtožbo ene same osebe, torej za sistem »govori se«.

Glavni vir obtožb na račun Rona Browna je vietnamski poslovni svetovalec Ly Thanh Binh, ki živi na Floridi. Agentom FBI je

povedal, da je njegov bivši partner prišel v stik z Brownom novembra lani, ko je bil Brown še predsednik nacionalnega odbora demokratske stranke in odvetnik z zasebno prakso. Bivši partner, ki se piše Nguyen Van Hao in prav tako živi na Floridi, je poskušal pridobiti Browna za pomoč pri odpravljanju embarga zoper Vietnam, je zvezni policiji povedal Binh in dodal, da sta s Haojem imela svetovalno firmo, ki naj bi odpirala možnosti za poslovanje z Vietnamom. Kot pravi Binh, mu je Hao povedal, da je bila vietnamska vlada pripravljena Brownu plačati 700 tisoč dolarjev za sodelovanje. Hao je Binhu tudi povedal, da je bil denar nakazan na račun pri banki Indonez v Singapurju.

FBI se zadeve lotil sila previdno. Najprej so Binhu preverili in njegovo pripoved preizkusili s poligrafom – detektorjem laži. Naprava je pokazala, da je Binh prepričan o resničnosti svojih izjav. Agentom je bil tudi zapiske svojih pogovorov s Haojem, nakar se je policija lotila zaresne preiskave.

Pri vseh stvari je seveda veliko vpraševanj in pomislekov, pravi revija. Binh je FBI povedal, da se sam nikoli ni srečal z Brownom, ampak je o vsem slišal edino od Haoja. Poleg tega se je Binh pred časom spri s Haojem in partnerja sta razdrla pogodbo o skupnem podjetju. Neke Haojev sorodnik namiguje, da se hoče Binh s svojo pripovedjo Haoju samo maščevati. Binh to zanika. Hao, ki je bil nekoč visok funkcionar v južnovietnamski vladi in je po padcu Saigona postal ekonomski svetovalec komunistične vlade, o zadevi

sploh noče razpravljati. FBI se tudi ni posrečilo odkriti računa v banki v Singapurju. ...

Toda zgodba. »Good story«, je tu. Revija je medtem dobila v roke Binh in ta ji je še enkrat povedal vse podrobnosti. Hao je hotel lani priti v stik z Brownom. Sredi novembra je Binhu naročil, naj Brownu pošlje sveženj z načrtom za poslovno sodelovanje z Vietnamom. Teden dni kasneje sta se Hao in Brown srečala na Floridi in razpravljala o tem načrtu. Hao je Binhu povedal, da se Brown zanima za to, da bi se zavzel za Vietnam, in 28. novembra sta Hao in Binh odletela v Vietnam, kjer ju je sprejel premier Vo Van Kiet. Hao mu je dal Brownovo poslovno vizitko in izrezek iz časopisa, iz katerega je bilo razvidno, da je Brown predsednik nacionalnega odbora ameriške demokratske stranke, hkrati pa tudi odvetnik. Prav zato, ker je bil Brown navzlic visokemu položaju v stranki še vedno le zasebnik, se je zdelo vse skupaj v redu. Po Binhovih besedah so se stvari zapletle, ko je Clinton Browna postavil za trgovskega ministra, senat pa je imenovanje sila hitro počel.

Binh pravi, da mu je Hao povedal naslednje: Brown je kljub uradni funkciji privolil v sodelovanje in zahteval za to 700 tisoč dolarjev. Hao se je Binhu tudi hvallal, da mu je dosegljivih 50 milijonov dolarjev za nalozbe v Vietnamu. Denar naj bi bil menda naložen na račun v švicarski banki, ki jo vodi odsavljeni haitijski diktator Jean-Claude »Baby Doc« Duvalier. ...

Tako je povedal Binh in tako je potem – z vsemi potrebnimi varnostnimi pridržki, seveda – objavila revija. FBI je baje zaslišal

tudi Haoja in Brownovega prijatelja Marca Ashiona, lastnika živilske podjetja na Floridi. Slednji je tudi Duvalierov sodelavec in pozna Haoja še s Haitija. Ravno on je menda Haoju tudi predstavil Brownu. ...

Toje torej zgodba. Good story. Vietnam je vroča tema, kajti Clinton bo prihodnji mesec po vsej verjetnosti res preklical embargo, ki veja vse od 1975, ko je Severni Vietnam zasedel Lužnogo.

Toda kako se počuti Ron Brown? Za odvetnika, o katerem je znano, da ima pod palcem lepe denarje, je 700 tisoč dolarjev razmeroma malo, vsota pa je sploh zanemarljiv drobiž, če jo primerjamo z Brownovim položajem in s sila obetavno politično kariero.

Denimo, da je Brown nedolžen in dejansko tudi je, dokler mu krivde ne dokažejo. Denimo, da nima tako dobrih živcev, kot kaže nazven. Morda je celo nagjen k depresiji, malodušju, samomoru? Tisk pri obravnavanju javnih osebnosti običajno domneva, da imajo politiki dobre živce oziroma, da jih morajo imeti. Zgodba, ki jo je objavila revija na Brownov račun, temelji na pripovedi ene same osebe in Brown jo odločno zanika. Toda obtožba, četudi ni podprta z dokazi, je huda, izredno huda. Kaj pa, če...?

Bi Brown zaradi takšnih obtožb lahko naredil samomor? In kdo je tisti, ki spodmakne pručko?

To je zdaj zelo modno vprašanje, univerzalno in usodno povezano z zapisano besedo in tistim, ki mu je beseda namenjena (v škodo).

